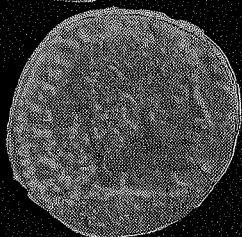

LIETUVOS
GYVENTOJŲ
PREKYBINIAI
RYŠIAI
I-XIII a.

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

**LIETUVOS
GYVENTOJŲ
PREKYBINIAI
RYŠIAI
I-XIII a.**

VILNIUS
1972.

Atsakingas redaktorius M. MICHELBERTAS

Lietuvos archeologijos mokslas, panaudodamas savo šaltinius, visų pirma daiktinius, gali išspręsti daug senosios istorijos klausimų. Paskutiniųjų metų archeologų darbuose vis daugiau dėmesio skiriama senųjų Lietuvos gyventojų prekybiniais ir kultūriniais santykiais su kaimynais ir tolimesniais kraštais.

Siame leidinyje yra trys darbai apie Lietuvos gyventojų — baltų gentių — prekybinius ryšius I—XIII m. e. amžiais. Be abejo, mainų prekyba su kaimynais ir tolimesniais kraštais prasidėjo žymiai anksčiau. Ją nulėmė patogi Lietuvos geografinė padėtis ir gintaras, nuo seno dominęs tolimų kraštų pirklius. Dar naujajame akmens amžiuje, neolite (IV tūkstantmetis pr. m. e.—II tūkstantmečio pr. m. e. pradžia), Lietuvos gyventojai ima apdirbti gintarą, daryti iš jo įvairius papuošalus ir amuletus. Neolite gintariniai dirbiniai paplito po visą TSRS miškingąją zoną, tačiau duomenų apie to laikotarpio mainų prekybą yra labai maži.

Kiek plačiau galime kalbėti apie Lietuvos gyventojų mainus bronzos amžiuje (1600—500 m. pr. m. e.), kada į Lietuvą pradedama įvežti bronzos žaliavos, labai reikalingos darbo įrankiams, papuošalams. Yra iš to laikotarpio ir keletas gatavų dirbinių — ginklų, įrankių, papuošalų, žmonių figūrėlių, — liudijančių, kad buvo prekiauta su Lenkijos teritorijoje gyvenusiomis gentimis, Skandinavija, Čekijos, Rytų Vokietijos žemėmis, Austrija, Kaukazu. Manoma, kad bronzos žaliava daugiausia buvo įvežama iš Austrijos. Lietuvos gyventojai mainais už metalo žaliavą, gatavus dirbinius duodavo gintarą ir greičiausiai žvėrių kailius, vašką, taip reikalingą visų kraštų metalurgijoje. Baltų gintaras tuo laikotarpiu pasiekė ir gana tolimus kraštus — Mažąją Aziją, Kaukazą, Egiptą, nekalbant jau apie artimesnes Rytų ir Vidurio Europos sritis.

Galime pasekti Lietuvos gyventojų prekybinius ryšius ir ankstyvajame geležies amžiuje (500 m. pr. m. e.—m. e. riba). Į Lietuvą ir toliau buvo įgabename metalų žaliavos. Galime kalbėti ir apie šio laikotarpio ryšius su keltų-graikų pasauliu, ką rodo Lietuvoje rastos graikų monetos.

Prekiauta taip pat su Latvijoje, Estijoje gyvenusiomis gentimis, lužitėnų kultūros gentimis Lenkijoje.

Tačiau iki m. e. pradžios Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai buvo palyginti silpni; į Lietuvą patekusių įvežtinių daiktų kol kas labai nedaug. Prekybiniams santykiams plėtotis trukdė natūralinis ūkis. Todėl šiame leidinyje ankstyviausi Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai ir neap-
tariami.

Padaugėjo duomenų apie Lietuvos gyventojų prekybą nuo pirmųjų m. e. amžių, kada Europoje romėnų pirkliai pradėjo plačiau prekiauti gintaru. Be to, ir pačioje Lietuvoje tuo laikotarpiu įvyko žymių ekonomi-
nių poslinkių, pagyvenusią prekybą ne tik su sietimšaliais pirkliais, bet ir krašto viduje.

Lietuvos gyventojų prekybiniams ryšiams I—IV m. e. a. skirtas M. Michelberto darbas — „Prekybiniai ryšiai su Romos imperija“. Jame aptariami Lietuvoje rasti romėniški daiktai, parodoma, kokiais prekybos keliais, kada ir iš kur šie daiktai pateko, kokią reikšmę prekybiniai ir kultūriniai ryšiai su Romos imperija turėjo Lietuvos gyventojų, baltų genčių, materialinei kultūrai, turtinei nelygybei; trumpai apžvelgiami ir prekybiniai ryšiai su kai kuriomis artimesnėmis Europos gentimis.

Žlugus Vakarų Romos imperijai, prekyba su Pietų Europa nenutrūko. Pačioms baltų gentims rūpėjo palaikyti prekybinius ryšius, nes vietiniams amatininkams reikėjo spalvotųjų metalų žaliavos, gentinės diduo-
menės nariams — įvežamų prabangos dalykų. A. Tautavičiaus darbe ir apžvelgiami V—VIII m. e. a. prekybiniai ryšiai su Pietų ir Vidurio Europa, Artimaisiais Rytai, Vidurio Padneprės sritimis, germanų gen-
timis.

Tiek vidaus prekyba, tiek prekyba su kaimynais ypač išaugo IX—XIII m. e. a., nepaisant to, kad Lietuva tuo metu liko šiek tiek nuošalyje nuo svarbesnių prekybos kelių. Šio laikotarpio prekybinius santykius apžvelgia O. Navickaitė-Kuncienė. Autorė plačiai nagrinėja Lietuvos gyventojų prekybą su senovės Rusia, su arabų kraštais, Skan-
dinavija, Vakarų Europa. Darbe taip pat nušviečiamas pirklų išsiskyri-
mas iš genties narių, vietinės svorių-matų sistemos susidarymas, paro-
doma prekybos reikšmė feodalinių santykių formavimuisi.

Knyga skiriama ne tik archeologams, istorikams, bet ir kraštotyrinin-
kams, apskritai visiems, besidomintiems Lietuvos archeologija, seniausia
jos istorija.

PREKYBINIAI RYŠIAI SU ROMOS IMPERIJA

MYKOLAS MICHELBERTAS

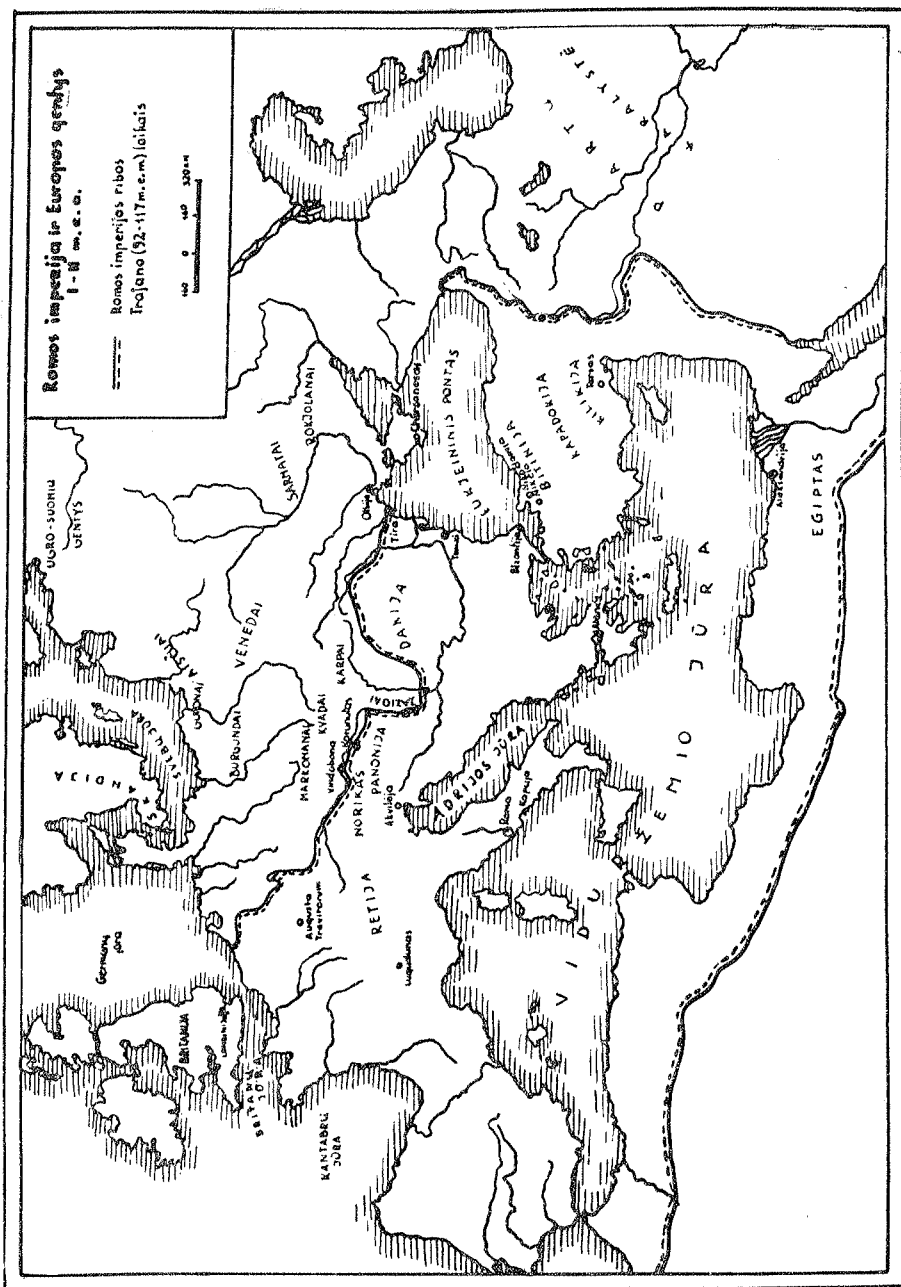
ĮVADAS

Ankstyvosios imperijos epochoje romėnai išplėtė savo ekspansiją į Šiaurę. Imperatoriaus Augusto (27 m. pr. m. e.—14 m. e. m.) valdymo laikais romėnai įsigalėjo Retijoje ir Norike. 10 m. pr. m. e. buvo sudaryta atskira provincija Panonija, o Augusto valdymo pabaigoje — nauja provincija Mezija. Imperatorių Flavijų valdymo laikais (69—96 m. e. m.) imperijos siena pasistūmėjo į šiaurę ties Reino vidupiu ir žemupiu. Buvo prijungta sritis tarp Reino ir Dunojaus, Trajano valdymo laikais (98—117 m.) užkariauta Dakijos karalystė. Romos impe-
rijos sienos priartėjo prie Karpatų ir Dnestro krantų. Romėnų įgulos įsitvirtino Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestuose (Tiroje, Olbijoje, Chersone) ir jos rytinėse pakrantėse. Trajano laikais imperijos šiauri-
nių sienų gynybai nuo „barbarų“ genčių puolimų buvo sudaryta sudėtin-
gų įtvirtinimų sistema — garsusis *Limes Romanus*.

Vadinasi, II m. e. a. pradžioje Romos imperijos sienos ėjo nuo Britanijos iki Kaspijos jūros (žr. pav. 1).

II m. e. amžius — imperijos suklestėjimo laikotarpis. Antoninų epo-
chai (96—192 m.) būdingas miestų augimas, kelių, prekybos išsivystymas. Italija pamažu prarado vyraujančią padėtį, o daugelis provincijų, prie-
šingai, suklestėjo.

Kiekviena provincija susidarė iš savarankiškų miestų ir atskirų gen-
čių, išlaikiusių savo papročius, kalbą ir tik pamažu perimančių Romos kultūrą. Provincijas raižė geri keliai, kurių tiesimui buvo skiriama daug jėgų ir lėšų. Jie tiesti pirmiausia strateginiais tikslais, bet padėjo ir prekybai bei mainams plėtotis. Dar I m. e. amžiuje imperijos vakarinėse provincijose atsiranda amatų centrų, kurių prekės paplinta kaimyninėse „barbarų“ šalyse. Atskiros provincijos ir miestai specializavosi, gamin-
dami tam tikrų rūšių prekes. Romos imperija palaiko prekybinius ryšius su ją supančiomis valstybėmis, tautomis ir gentimis. Romėnų pirkliai ir jūrininkai leidžiasi į tolimes keliones, pasiekia mažai žinomas centrinės, šiaurinės ir rytinės Europos sritis.

1 pav.
Romos imperija ir Europos „barbarų“ gentys I—II m. e. a.

Imperijoje padidėja susidomėjimas „barbarų“ gentimis, gyvenančiomis į Šiaurę nuo imperijos. I—II m. e. a. antikinių autorių veikaluose yra daug žinių apie „barbarų“ genčių gyvenimo būdą, papročius. Pasirodo net atskirų darbų, pavyzdžiui, žymaus romėnų istoriko Kornelijaus Tacito (apie 55—120 m.) „Germanija“. Europoje gyvenančių genčių vaizdą piešia Aleksandrijos astronomas ir geografas Klaudijus Ptolemėjus (II a.). Reikia manyti, kad antikiniai autoriai žinių apie įvairias Europos gentis gaudavo daugiausia iš tuose kraštuose besilankančių jūreivių, pirklių. Jų darbuose pasirodo ir pirmosios rašytinės žinios apie aisčių (baltų) gentis, apie jų prekybą su romėnais gintaru.

Tas žinias patvirtino ir papildė Rytų Pabaltijyje rasti romėniški daiktai — papuošalai, indai, ginklai, monetos; didelė dalis jų rasta Lietuvoje.

Senosios Lietuvos TSR istorijos tyrinėtojams, be kitų istorijos klausimų, reikėjo apibūdinti Lietuvoje gyvenusių baltų genčių prekybinius ryšius su tuometiniais civilizacijos centrais, parodyti, kiek tie ryšiai buvo išplitę, jų įtaką vietinių gyventojų kultūrai. Tam ir skiriamas šis darbas.

I. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Antikinių autorių veikaluose žinių apie aisčių (baltų) gentis ir ypač jų prekybą gintaru su Romos imperija yra labai nedaug.

Pavyzdžiui, minėtasis romėnų istorikas Kornelijus Tacitas veikale „Germanija“ (apie 98 m. e. m.) rašo: „Dešiniajame Svebų jūros krante jūra plauna aisčių gentis... Bet [aisčiai] ieško naudos ir jūroje, ir tik jie vieni iš visų [kitų] seklumose ir pačiame krante renka gintarą, kurį patys vadina „glesum“.

Būdami barbarai, netyrė ir nežino, kokia jo [gintaro] prigimtis, kokia jo kilmė. Jis, būtent, ilgai tarp kitų jūros išmetamų daiktų buvo nejudinamas, kol mūsų prabangumas ir jam vertę suteikė. Jiems jis atrodo bevertis: renka, kokį randa, neapdirba, atgabena ir stebėdamiesi priima atlyginimą...“¹

Įdomią žinią randame kito romėnų autoriaus Plinijaus Vyresniojo (23/24—79 m. e. m.) enciklopedinio pobūdžio veikale „Gamtos istorija“ („Historia naturalis“)². Plinijus pasakoja, kad imperatoriaus Nerono laikais (54—68 m. e. m.) į Baltijos jūros pakraščius buvo pasiųstas romėnų raitelis (eques Romanus) pargabenti gintaro. Savo kelionę jis

¹ LIS, I, Vilnius, 1955, p. 19.

² Plinius, Nat. hist. XXXVII, Cituojama pagal K. Majewski, Importy rzymskie w Polsce, Warszawa—Wrocław, 1960, p. 38.

pradėjo iš Karnuntumo miesto Panonijoje. Anot Plinijaus, romėnų raitelis apkeliavo visą pakraštį ir jame esančias prekyvietes. Buvo paragabanta tiek gintaro, kad jo užteko ne tik visam amfiteatrui, bet ir gladiatorių aprangai bei ginklams išpuošti. Didžiausias gintaras svėręs 13 romėnų svarų (4,2 kg).

Klaudijaus Ptolemėjaus (90—168 m.) žemėlapyje europinės Sarmatijos dalyje pažymėtos dvi gentys — galindai ir sudinai, kurias daugumas mokslininkų tapatina su baltų — galindų ir sūduvių — gentimis³, minimomis vėlesniuose rašytiniuose šaltiniuose. Greičiausiai II m. e. amžiuje aisčių (baltų) gentys antikiniam pasauliui buvo jau geriau žinomos, nes Ptolemėjus mini atskirų genčių vardus.

Kalbant apie baltų genčių prekybinius santykius, reikia paminėti ir vėlesnę žinią iš VI m. e. amžiaus. Ostgotų valstybės veikėjo ir rašytojo Kasiodoro (apie 490—apie 575 m.) raštuose duotas ostgotų karaliaus Teodoriko laiškas aisčiams dėl santykių palaikymo. Laiške rašoma: „Ten ir atgal jūsų pasiuntiniams bekeliaujant, sužinojome jus turėjus didelį troškimą su mumis susipažinti, kad, gyvendami okeano pakraščiuose, būtumėte su mūsų galvojuimu sujungti... Jus nuoširdžiai sveikindami, pranešame, kad su dėkingumu [mūsų] buvo gautas gintaras, jūsų pasiųstas per šių muity rinkėjus...“

Todėl mus dažniau aplankykite tais keliais, kuriuos jūsų meilė atidarė, nes visada verta ieškoti santarvės su turtingais karaliais, kurie mažomis dovanomis numaldomi ir visada už tai suteikia didesnę atlyginimą. Taip pat kai kuriuos žodinius nurodymus davėme jūsų pasiuntiniams, per kuriuos mes skelbiame nustatę, kas turėtų būti malonu“⁴.

Kaip matome, antikinių autorių žinios apie Romos imperijos ir baltų genčių prekybinius santykius yra labai fragmentiškos ir šykščios. Rašytiniai šaltiniai mums pasako tik tiek, kad imperija su baltų gentimis prekiaavo gintaru, kad iš imperijos kraštų į baltų žemes vykdavo prekybinės ekspedicijos, o vėliau Pietų Europą pasiekdavo ir aisčių (baltų) pasiuntiniai. Matome, jog ir romėnai, ir aisčiai (baltai) buvo suinteresuoti savitarpio prekyba, jog tie prekybiniai ryšiai pastoviai ar su pertraukomis buvo palaikomi bent nuo m. e. pradžios iki pat VI a.

Kur kas daugiau duomenų apie Romos imperijos ir baltų kraštų prekybinius ir kultūrinis ryšius duoda archeologinė medžiaga.

Prekiaujant su romėnais, romėniški daiktai paplito po visą Europą; randama jų ir Lietuvoje. Jie jau seniai atkreipė į save tyrinėtojų dėmesį.

³ Plg. H. Łowmiański, Zagadnienie słowiańskich i bałtyjskich nazw plemiennych w Sarmacji europejskiej Ptolemeusza, Acta Baltico-Slavica, I, Białystok, 1964, p. 37—47.

⁴ LIS, I, p. 19—20.

Dar XIX a. pirmojoje pusėje pasirodo pirmosios žinios apie Lietuvoje rastas Romos monetas. Antai Lietuvos istoriko T. Narbuto veikale tarp paskelbtų įvairių monetų falsifikatų randame ir pomirtinio kalimo Antonino Pijaus denarą su imperatoriaus atvaizdu averse ir užrašu „CON-SECRATIO“ reverse⁵. Romos monetą, rastą Pakalnių piliakalnyje netoli Utenos, aprašo P. Vilčinskis⁶.

XIX a. antrojoje pusėje paskelbiama keletas mokslinių darbų apie romėniškus daiktus, rastus Lietuvoje. 1876 m. pasirodo lenkų tyrinėtojo J. Sadovskio darbas apie graikų ir romėnų prekybos kelius į Baltijos jūros pakraščius⁷. Autorius pateikia antikinių autorių žinias (taip pat Tacito ir Plinijaus Vyresniojo), mėgina jas komentuoti, o Ptolemėjaus žemėlapyje minimas vietas sutapatinti su dabartinėmis vietovėmis. Nustatydamas senuosius prekybos kelius, autorius rėmėsi ir archeologine medžiaga. Iš Lietuvoje rastų atvežtinių dirbinių Sadovskis pamini bronzinę skulptūrėlę — stirnos galvutę, rastą Ožkabaliuose, Vilkaviškio raj.⁸

D. Samokvasovas savo darbe⁹ iškelia iš esmės teisingą mintį, kad romėnų prekyba su „gintaro krantu“ galėjusi eiti per tarpininkus, kaimynines aisčiams skitų, venedų ir germanų gentis, tačiau visiškai neigia tiesioginius romėnų ryšius su Baltijos jūros pakraščiu, nors apie juos liudija Plinijaus Vyresniojo žinia. D. Samokvasovo nurodytos dvi romėniškų medalionų radimo vietos Lietuvoje; ar tai buvo bronziniai medalionai, ar monetos-sestercijos — šiuo metu sunku ką pasakyti, nes patys daiktai neišliko.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Lietuvoje atliekami pirmieji didesni archeologiniai tyrinėjimai. Vis daugiau randama romėniškų importinių daiktų, ypač Vakarų Lietuvos pirmųjų m. e. amžių kapinynuose. Skelbiami ir atsitiktinai Lietuvoje rasti daiktai iš Romos provincijų: 1883 m. J. Doringo straipsnyje — romėniška sparninė segė, rasta Adakavo pilkapiuose¹⁰, 1884 m. J. Aspelino darbe duodamos romėniškų segių

⁵ T. Narbutt, Dzieje starożytności narodu Litewskiego, I, Wilno, 1835, tabl. III, fig. 14.

⁶ F. Wilczyński, Wędrówka do gór Utenesa, xiążęcia Litwy, założyciela Uciany, „Tygodnik Petersburski“, Nr. 93, 1836.

⁷ J. N. Sadowski, Drogi handlowe Greków i Rzymian przez porzecza Odry, Wisły, Dniepra i Niemna do wybrzeży Morza Bałtyckiego, Pamiętnik PAU, Wydziału Filol. i Hist. Filos., 3, Kraków, 1876. Darbo vertimas į vokiečių k. išleistas 1877 m. Jenoje.

⁸ J. N. Sadowski, Drogi handlowe..., p. 73.

⁹ Д. Я. Самоквасов, История русского права, вып. 2, Варшава, 1884.

¹⁰ J. Döring, Eine altrömische Fibula im Mitauschen Museum, gefunden auf Odachowium Kreise Rossiany, Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst, Mitau, 1883, Taf. II: a—d, p. 35.

iš Nemunėlio Radviliškio ir Adakavo iliustracijos¹¹. Taip pat skelbiami pavieniai, daugiausia atsitiktiniai Romos monetų radiniai Lietuvoje¹². Skelbiama ir lietuviškoje spaudoje¹³. O. Almgreno darbe apie Šiaurės Europos segių formas¹⁴ nurodomos ir romėniškų sparninių segių radimo vietos Lietuvoje. Pasirodo keletas archeologinių žemėlapių, kuriuose minimi Romos monetų radiniai. Pavyzdžiui, F. Pokrovskio archeologiniame Kauno gubernijos žemėlapyje¹⁵ nurodoma keletas Romos monetų radinių, iš jų ir sidabrinių denarų lobis Raseiniuose. Romos monetų radiniai vakarų Lietuvoje išvardyti E. Holako Rytprūsių archeologiniame žemėlapyje¹⁶. E. Majeuskio straipsnyje paskelbiama romėniška emaliuota segė iš Pakalniškių¹⁷, M. Makarenka pamini dvi bronzines sparnines seges iš Bajoriškių¹⁸.

Iš XIX a. pabaigos—XX a. pradžios tyrinėtojų reikia paminėti Rytprūsių archeologų A. Becenbergerio ir O. Tišlerio darbus, kuriuose aprašomi romėniški daiktai Lietuvoje. A. Becenbergeris paskelbė daugelio vakarų Lietuvos pirmųjų m. e. šimtmečių kapinynų, kuriuose buvo rasta Romos monetų ir importinių stiklo bei emalės karolių, medžiagą¹⁹.

¹¹ J. R. Aspelin, *Antiquités du Nord Finno-Ougrien*, V., Nr. 1883, 1884, 1888, 1890, Helsinki, 1884.

¹² H. Genthe, *Münzfund*, „Altpreussische Monatschrift“, 3, 661, Königsberg, 1866; B. M. E., *Monety rzymskie na Zmudzi*, „Wiadomości Numizmatyczne-Archeologiczne“, 3, Kraków, 1898, p. 267—268; W. Szukiewicz, *Przedmioty brązowe, znalezione nad Niemnem i Mereczanką*, „Światowit“, 1, Warszawa, 1890, p. 73.

¹³ J. Basanavičius, *Apie senovės Lietuvos pilis*, „Aušra“, 1884, Nr. 1, 2, 3, p. 40.

¹⁴ O. Almgren, *Studien über Nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der Provinzialrömischen und Südrussischen Formen*, Stockholm, 1897. Mes naudojomes antruoju šio darbo leidimu, išėjusiu serijoje „Mannus Bibliothek“ Nr. 32, 1923.

¹⁵ Ф. В. Покровский, *Археологическая карта Ковенской губернии*, Вильна, 1899.

¹⁶ E. Hollack, *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen*, Glogau—Berlin, 1908.

¹⁷ E. Majewski, *Kurhany w Pakalniszkach*, „Światowit“, 2, 1900, p. 93—96; ryc. 41—42, tabl. XIV.

¹⁸ M. Makarenko, *Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskiej*, „Kwartalnik Litewski“, Nr. 2, Petersburg, 1910, p. 104—107.

¹⁹ A. Bezenberger, *Litauische Gräberfelder*. Das Gräberfeld bei Schernen, „Prussia“, H. 17, Königsberg, 1892, p. 141—168; tas pats, Gräberfeld bei Barsduhnen, Kr. Heidekrug, „Prussia“, H. 21, Königsberg, 1900, p. 112—118; tas pats, Gräberfeld von Lumpöhnen, Kr. Tilsit, „Prussia“, H. 22, Königsberg, 1909, p. 130—147; tas pats, Gräberfeld bei Rubocken, „Prussia“, H. 22, p. 148—193; tas pats, Gräberfeld bei Pangessen, Kr. Memel, „Prussia“, H. 23, T. 1, Königsberg, 1914.

Savo darbuose pateikdamas Rytprūsių archeologinių dirbinių analizės²⁰, A. Becenbergeris prieina išvadą, kad varinės (bronzinės) Romos monetos į baltų kraštus buvo įvežamos grynai kaip žaliava (t. y. iš jų buvo gaminami bronziniai papuošalai), nes I—II m. e. a. bronzinių papuošalų cheminė sudėtis yra tokia pati, kaip Romos monetų nuo Augusto iki Marko Aurelijaus laikų, o III—IX a. papuošalų cheminė sudėtis tokia, kaip Romos monetų po Marko Aurelijaus.

O. Tišleris trumpai paskelbė apie Aukštikiemių kapinyno medžiagą²¹; kapinyne buvo rasta emaliuota plokštelė iš Romos provincijų, daug Romos monetų bei emalės ir stiklo karolių. Straipsnyje apie Aukštikiemių emaliuotą plokštelę²² O. Tišleris apžvelgia emalės dirbinių išsivystymą Rytų kraštuose, Romos imperijos provincijose. Autorius sumini panašius į Aukštikiemių plokštelę emaliuotus dirbinius, rastus Rytprūsiuose ir kituose Rytų Pabaltijo kraštuose, taip pat ir romėniškas seges, rastas Nemunėlio Radviliškyje.

O. Tišleris, remdamasis tuo, kad I a. pabaigos—II a. Romos monetos kapuose dažnai randamos kartu su III a. monetomis, bei kita medžiaga, padaro išvadą, kad visos tos monetos pateko į kapus tik III m. e. amžiuje²³. Savo darbuose O. Tišleris gana plačiai rašė ir apie atvežtinių stiklo bei emalės karolių gamybą, paplitimą baltų kraštuose ir datavimą²⁴.

XIX a. pabaigos—XX a. pradžios tyrinėtojai, skelbdami Lietuvoje rastuosius romėniškus daiktus, daugiausia konstatuodavo tik patį jų radimo faktą. Ne visi tyrinėtojai žiūrėjo į romėniškus dirbinius kaip į atvežtinius ir ne visi suprato jų reikšmę vietiniams dirbiniams datuoti. Antai E. Majeuskis ir M. Makarenka dirbinius tik aprašo arba duoda jų piešinius, neskirdami nuo vietinių dirbinių. Tik nedaugelis tyrinėtojų (A. Becenbergeris, O. Tišleris) išsamiau aprašo, kaip pakliuvo į Lietuvą romėniški daiktai, mėgindami daryti ir gilesnes išvadas.

²⁰ A. Bezenberger, *Analysen vorgeschichtlichen Bronzen Ostpreussens*, Königsberg, 1904.

²¹ O. Tischler, *Das Gräberfeld bei Oberhof*, Kreis Memel, Schriften PÖG, 29, Königsberg, 1888, p. 14—23; tas pats, *Über das Gräberfeld von Oberhof*, Correspondenz-Blatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, XIX Jahrgang, München, 1888, Nr. 10, p. 118—122.

²² O. Tischler, *Eine Emailscheibe von Oberhof und Abriss der Geschichte des Emails*, Schriften PÖG, 27, Königsberg, 1887, p. 38—59.

²³ O. Tischler, *Schriften PÖG*, 29, p. 18—19; *Correspondenz-Blatt...*, p. 120.

²⁴ O. Tischler, *Eine Emailscheibe...*, p. 49—52; tas pats, *Ostpreussische Gräberfelder*, 3, Königsberg, 1879, p. 236—243.

Padėtis kiek pasikeičia po pirmojo pasaulinio karo. Lietuvoje pasirodo keletas platesnių archeologinių darbų, kuriuose nagrinėjami ir Romos importo klausimai. A. Spicyno darbe (tai buvo vienas pirmųjų mėginimų apibendrinti visą Lietuvos archeologinę medžiagą) apie Lietuvos senienas²⁵ nurodyta keletas Romos monetų radimo vietų Lietuvoje. P. Tarasenkos darbe²⁶ nurodyta daug Romos monetų radinių vietų Lietuvoje, tačiau jame neišvengta kai kurių netikslumų. Pavyzdžiui, P. Tarasenka rašo, kad Mežduriečjes k. (ties Čižūnų k., Daugų valsč.) rastas Trajano, Antonino Pijaus, Marko Aurelijaus ir kitų imperatorių monetų (500) lobis²⁷, nors iš tikrųjų minėtas lobis rastas Lenkijoje. Šią klaidą vėliau kartoja ir daug kitų tyrinėtojų.

Apie tai, kaip pateko į Lietuvą romėniški daiktai, rašo ir J. Puzinas. Darbe „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“²⁸ autorius trumpai išvardija romėniškų provincijų daiktus, rastus Lietuvoje, sumini prekybos kelius, kuriais tie daiktai pateko. Autorius nurodo, kad iš Romos provincijų į Lietuvą buvo gabenama bronzos žaliava. Kiek plačiau darbe apžvelgiamos Lietuvoje rastos Romos monetos, kurios, autoriaus nuomone, čia pateko daugiausia iš romėniškų Padunijos bei Juodosios jūros provincijų ir yra kaldintos II a. pabaigoje—III a. pradžioje. Tuo remdamasis, autorius daro išvadą, kad ir prekybiniai santykiai su Romos imperija tada buvo gyviausi. Darbo pabaigoje pridėtas romėniškų radinių Lietuvoje žemėlapis, kurio vertė sumažėja dėl to, kad jame nepaskelbtas sužymėtų vietų sąrašas. Autorius bendrais teiginiais iškelia Romos imperijos įtaką I—IV m. e. a. Lietuvos gyventojų materialinei kultūrai, remdamasis tyrinėtų to laikotarpio kapinynų medžiaga — papuošalais, kurių rasta daug, ir įrankiais, kurių aptikta palyginti nedaug. Straipsnyje apie dvigubą kapą iš Veršvų²⁹, Kauno m., J. Puzinas paskelbia kape rastą bronzinį romėnišką ašotelį. Straipsnyje³⁰, pasirodžiusiame jau po antrojo pasaulinio karo, J. Puzinas išvardija romėniškų sparninių segių radinius Lietuvoje. Jame paminėti ir kiti Lietuvoje rasti romėniški daiktai, išskyrus monetas. Prie romėniškų dirbinių autorius skiria ir pasaginę emaliuotą

²⁵ А. Спицын, Литовские древности, „Tauta ir žodis“, kn. 3, Kaunas, 1925.

²⁶ P. Tarasenka, LAM, Kaunas, 1928.

²⁷ P. Tarasenka, LAM, p. 183.

²⁸ J. Puzinas, Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys, „Senovė“, 4, Kaunas, 1938.

²⁹ J. Puzinas, Dvigubas IV amž. kapas, surastas Veršvuose, VDKMM, I, Kaunas, 1941.

³⁰ J. Puzinas, Die Flügelfibeln in Litauen und ihre Bedeutung für die Handelsgeschichte, Ur- und Frühgeschichte, als historisches Wissenschaft—Festschrift zum 60. Geburtstag von Ernst Wahle, Heidelberg, 1950, p. 189—199.

segę iš Sargėnų, plačiau neargumentuodamas. Straipsnyje trumpai suminėti prekybos keliai, provincijos, iš kurių patekdavo romėniški daiktai, nurodyta prekyba per tarpininkus.

Lietuvoje rastas romėniškas seges su emale straipsnyje apie emaliuotus dirbinius aprašo P. Kulikauskas³¹.

Lietuvoje rastus romėniškus daiktus mini ir kaimyninių kraštų tyrinėtojai. Antai 1926 m. paskelbtame M. Eberto romėniškų dirbinių kataloge iš Rytprūsių³² nurodomos dvi romėniškų dirbinių radimo vietos vakarų Lietuvoje. 1926 m. pasirodžiusiame švedų tyrinėtojo St. Bolino darbe apie Romos monetų radinius Europoje už imperijos³³ nurodytos kelios Romos monetų radimo vietos Lietuvoje (Vaiguva, Veliuona). Autorius taip pat palygina Romos monetas, rastas baltų žemėse: Semboje—Notangoje, Mozūruose ir Lietuvoje (daugiausia iš Klaipėdos krašto). Mums žymiai įdomesnis yra St. Bolino publikacinio pobūdžio darbas apie romėniškų ir ankstyvųjų bizantiškų monetų radinius Rytprūsijoje³⁴, kuriame nurodytos ir romėniškų monetų radimo vietos Klaipėdos krašte. Tai vienas išsamiausių darbų apie romėniškas monetas vakarinėje Lietuvos dalyje. Jame pirmą kartą paskelbiamos monetos, patekusios į muziejus iš vakarų Lietuvos kapinynų (Anduliai, Aukštkiemiai, Laistai, Pangesai-Pleškučiai, Skėriai, Klaipėdos raj., Barzdūnai, Lumpėnai, Šilutės raj.), nurodoma keletas Romos monetų lobių ir atskirų radinių. Bolino darbo vertę padidina ir tai, kad jis rėmėsi daugiausia „Prūsijos“ muziejuje (Karaliaučiuje) buvusiais radiniais ir ištaisė daug klaidų, padarytų senesniuose leidiniuose.

1930 m. pasirodžiusiame darbe³⁵ St. Bolinas vėl lygina Romos monetų radinius baltų kraštuose (Semboje—Notangoje, vakarų Lietuvoje ir Mozūruose). Autorius prieina išvadą, kad Romos monetų radiniai Semboje yra seniausi, Mozūrų srities — vėliausi, o vakarų Lietuvos radiniai — tarpiniai. St. Bolino nuomone, paprotys dėti mirusiesiems monetas į kapus anksčiausiai įsivyravo Semboje, o vakarų Lietuvoje ir Mozūruose — tik apie 200 m. e. metus.

³¹ P. Kulikauskas, Emaliuotieji dirbiniai Lietuvoje, VDKMU, I, Kaunas, 1941.

³² M. Ebert, Truso, Schriften der Königsberger Gelehrten-Gesellschaft, 3, Berlin, 1926.

³³ St. Bolin, Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, Lund, 1926.

³⁴ St. Bolin, Die Funde römischer und byzantinischer Münzen in Ostpreussen, „Prussia“, H. 26, Königsberg, 1926, p. 203—230.

³⁵ St. Bolin, Die Funde römischer und byzantinischer Münzen im freien Germanien, 19. Bericht Römisch—Germanischen Kommission, Frankfurt a. M., 1930, p. 86—145.

Romėniškus radinius prūsų genčių teritorijoje ir vakarų Lietuvoje apžvelgia V. Gertė darbe apie Rytprūsių archeologiją³⁶. V. Gertė pateikia rašytinių žinių apie baltų genčių prekybą su Romos imperija, nurodo prekybos kelius, aprašo romėniškus daiktus, rastus prūsų genčių teritorijoje. V. Gertė iškelia Romos monetų reikšmę taip pat vietinių kapinynų chronologijai nustatyti. Jis mano, kad Romos monetos baltų kraštuose buvo naudojamos kaip papuošalai-kabučiai arba patekdavo į tiglius ir būdavo perliedinamos į papuošalus. V. Gertės nuomone, dalis monetų į baltų kraštus pakliuvo per tarpininkus.

Romėniškus dirbinius, rastus prūsų genčių teritorijoje ir vakarų Lietuvoje, mini Rytprūsių archeologai K. Engelis ir V. La Baume³⁷. Tačiau jų šovinistinės nacistinės ideologijos kupinuose darbuose menkinama baltų genčių materialinė kultūra, iškeliama germanų „kulturtrėgeriška“ įtaka Rytų Pabaltijui. K. Engelis net romėnišką įtaką vadina „romėniška-germaniška“³⁸.

Lietuvoje rastus importinius dirbinius savo darbuose mini lenkų archeologas V. Antonievičius. 1921 m. jis paskelbia pirmųjų m. e. amžių žiestus molinius indus, rastus Veiviržėnuose³⁹. Darbe apie Vilniaus krašto archeologiją⁴⁰ V. Antonievičius nurodo neva romėniškų bronzinių statulėlių radinius rytų Lietuvoje; kai kurios iš jo nurodytų statulėlių yra iš daug vėlesnio laikotarpio⁴¹ ir negali būti romėniškos. Pasak V. Antonievičiaus, bronzinės statulėlės ir negausios Romos monetos į Vilniaus kraštą pateko iš Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestų, prekiaujant su gotais.

Apie romėniškus dirbinius baltų kraštuose rašoma ir latvių archeologo V. Ginterio straipsnyje⁴². Straipsnyje išvardijamos ir kai kurios Lietuvoje rastos romėniškos emaliuotos segės. V. Ginteris mėgina nustatyti, su kokiomis Romos imperijos provincijomis palaikė prekybinius ryšius baltų kraštai. Jis nurodo, kad daugiausia prekiaujama buvo su Panonija (Pa-

³⁶ W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens*, Königsberg, 1929.

³⁷ C. Engel und W. La Baume, *Kulturen und Völker der Frühzeit im Preussenlande*, Königsberg, 1937.

³⁸ C. Engel, *Die Kultur des Memellandes in vorgeschichtlicher Zeit*, Memel, 1931, p. 30.

³⁹ W. Antoniewicz, *Zabytki późno-rzymskie z Wewirszan na Zmudzi*, PA, Rok. II—III, zes. 1—2, Poznań, 1921, p. 63—65.

⁴⁰ W. Antoniewicz, *Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe ziemi Wileńskiej, Wilno i ziemia Wileńska*, t. I, Wilno, 1930, p. 103—123.

⁴¹ Plg. В. П. Даркевич, *О так называемом «идоле Перкуна» из Кернова*, СА, 4(1963), стр. 221—224.

⁴² V. Ginters, *Romas imports Lātvija*, „*Senatne un Māksla*“, II, Rīgā, 1936.

dunojės provincija), o III—IV a. „labai gyvi ryšiai išsivysto su gotiškomis pietų Rusijos sritimis Dnestro—Bugo—Vislos ir Dnepro—Nemuno keliais“. Tačiau teiginio dėl Dnepro—Nemuno kelio autorius nepagrindžia archeologine medžiaga. Apskritai V. Ginteris savo išvadų plačiau nepagrindžia Latvijoje rastų Romos monetų medžiaga⁴³. Minėdamas romėnišką įtaką baltų gentims, autorius tą įtaką pervertina, nors ir teisingai nurodo, kad, nusižiūrėjusios į romėniškus emaliuotus bei azūrinius dirbinius, baltų gentys ėmė puošti emale savo papuošalus ir gaminti azūrinius dirbinius.

Apie romėniškus dirbinius Pabaltijyje rašo estų archeologas H. Mora⁴⁴. Šio darbo antrajame tome autorius apžvelgia Rytų Pabaltijo kraštuose (Latvijoje, Lietuvoje, Estijoje, Rytprūsijuose) rastas Romos monetas, lygina radinius chronologiškai. Darbe yra gana išsamus Romos monetų radimo vietų Lietuvoje sąrašas. H. Mora taip pat sumini romėniškų dirbinių radinius Latvijoje ir iš dalies Lietuvoje. Remdamasis romėniškų emaliuotų segių radiniais Rytų Pabaltijyje, autorius prieina teisingą išvadą, kad baltų kraštai palaikė prekybinius ryšius su romėniškomis Pareinės provincijomis, kad didelį vaidmenį čia vaidino jūros kelias. Darbe apžvelgiami atvežtiniai stiklo ir emalės karoliai, rasti Latvijoje. Palyginimui autorius panaudoja medžiagą ir iš Lietuvos. Remdamasis Rytų Pabaltijo kapinynų radiniais, H. Mora datuoja atskiras karolių grupes, mėgina išaiškinti, kokiais prekybos keliais jos čia pateko. Tačiau Lietuvoje rasti romėniški daiktai (be monetų) autoriaus plačiau neminimi.

Iš pokario metais paskelbtų buržuazinių archeologų darbų apie romėniškus dirbinius Lietuvoje visų pirma reikia paminėti H. J. Egerso darbą apie romėniškų dirbinių paplitimą Europoje, už imperijos⁴⁵. Darbe daug kartografinės medžiagos. Romėniškų dirbinių kataloguose autorius išvardija ankstyvesnėje archeologinėje literatūroje paskelbtus romėniškus dirbinius iš Lietuvos. H. J. Egersas mėgina pagal tuos dirbinius nustatyti netgi etnines ribas. Antai, remdamasis romėniškų bronzinių indų radiniais, jis išveda sieną tarp baltų ir germanų genčių pirmaisiais m. e. amžiais Pasargės upe, kadangi į vakarus nuo jos labai paplitęs paprotys

⁴³ Apie Romos monetų radinius Latvijoje žr.: R. Snore, *Seno monėtu atradumi Latvija*, Vestures atzinās un tēlojumi, Rīgā, 1937, p. 27—44; H. Riekstiņš, 1935. g. ieguvumi numismatikā, „*Senatne un Māksla*“, Rīgā, 1936, p. 85—98.

⁴⁴ H. Mora, *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* I. Teil, Tartu, 1929; II. Teil, Tartu, 1938.

⁴⁵ H. J. Eggers, *Der römische Import im freien Germanien*. Atlas der Urgeschichte, Bd. 1, Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte, 1951.

dėti į kapus atvežtinius bronzinius indus (germanų teritorija), o į rytus — paplitę kapinynai su Romos monetomis; bronzinių indų kapuose čia beveik nepasitaiko (baltų teritorija). Pagal romėniškų segių radinius H. J. Egersas mėgina išvesti sieną tarp baltų ir ugrų-suomių genčių, kadangi romėniškų segių ugrų-suomių genčių žemėje beveik nėra.

Siuos teiginius H. J. Egersui reikėtų daugiau argumentuoti, paremti platesne archeologine medžiaga. Mažai bronzinių indų iš baltų genčių kapinynų gali būti ir dėl to, kad tie kapinynai mažai tyrinėti⁴⁶. Pagaliau monetų dėjimas į kapus būdingas tik kai kurioms baltų gentims, o ne visiems baltams.

A. Liuders paskelbtuose žemėlapiuose⁴⁷ pažymėta keletas Romos monetų lobių radimo vietų Lietuvoje.

Iš pastaraisiais metais Vakarų Europoje išleistų darbų, liečiančių romėniškus dirbinius Lietuvoje, galima nurodyti J. Garbšo darbą⁴⁸. Jame suminėtose Lietuvoje rastos romėniškos sparninės segės (skelbtos anksčiau J. Puzino ir H. J. Egerso) ir prieita viena įdomi išvada. Lietuvoje rastų sparninių segių užkaba (išskyrus vieną Sargėnuose rastą egzempliorių) nėra ažūrinė (tokių segių rasta po vieną Čekoslovakijoje, Lenkijoje ir penkios Lietuvoje). Autoriaus nuomone, tokios segės su nežūrine užkaba buvo ne kas kita, kaip į „barbarų“ kraštus eksportuojami pufabrikačiai⁴⁹.

Buržuaziniu laikotarpiu apie romėniškus dirbinius Lietuvoje paskelbtos kelios vertingos publikacijos (P. Tarasenska, St. Bolinas). Kai kurie autoriai jau mėgina apibendrinti baltų kraštų (taigi ir Lietuvos) ir Romos imperijos prekybinius ir kultūrinius santykius (V. Ginteris, H. Mora). Tačiau kai kuriuose darbuose į Romos imperijos ir baltų genčių santykius žiūrima iš „romėniškų“ pozicijų, pervertinant šių santykių reikšmę baltų materialinei kultūrai (K. Engelis, V. Ginteris, iš dalies J. Puzinas). Buržuaziniai tyrinėtojai, kalbėdami apie Romos imperijos įtaką baltų genčių kultūrai, rėmėsi tyrinėtų kapinynų medžiaga. I—IV m. e. a. kapi-

⁴⁶ Be to, H. J. Egersui nežinomi bronzinio indelio fragmentai iš Kurmaičių kapinyno, Kretingos raj., ir radinys iš prūsų genčių žemių — romėniško bronzinio indo kraštas, rastas Gračiovkos (buv. Kraam) piliakalnyje (žr. Ф. Д. Гуревич, Из истории юго-восточной Прибалтики в I тысячелетии н. э., МИА, № 76, М.—Л., 1960, Рис. 24, 4).

⁴⁷ A. Lüders, Eine kartographische Darstellung der römischen Münzschätze im freien Germanien, „Archeologia Geographica“, IV, 1955, p. 85—86.

⁴⁸ J. Garbsch, Die norisch-panonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert, „Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte“, B. 11, München, 1965.

⁴⁹ Ten pat, p. 70—71.

nynuose rasta daug papuošalų, kuriuose aiškiai pastebima romėniškų gaminių įtaka (žr. žemiau skyrių „Sekimas importiniais dirbiniais“). Tą įtaką, kurią romėniški dirbiniai darė baltų papuošalams, buržuazinio laikotarpio autoriai dirbtinai priskyrė visai baltų genčių materialinei kultūrai, apeidami ekonominį ir visuomeninį pačių baltų genčių vystymąsi. Jie daugiausia domėjosi importo chronologija ir prekybos keliais; be to, vieni iš jų savo teiginius rėmė tik monetų radiniais, kiti — tik daiktais.

Po Didžiojo Tėvynės karo archeologinėje literatūroje pasirodo darbų apie Romos imperijos ir Rytų Europos genčių prekybinius ir kultūrinius santykius. Čia pirmiausia reikia paminėti V. Kropotkino straipsnius apie Romos monetų radinius Tarybų Sąjungoje ir Rytų Europoje⁵⁰. Straipsniuose išvardijami ir autoriui žinomi Romos monetų radiniai Lietuvos TSR teritorijoje. Autoriaus nuomone, Romos monetos į Pabaltijį pateko „gintaro keliu“ — Visla ir Baltijos jūra. 1961 m. pasirodė didžiausias V. Kropotkino darbas apie Romos monetų radinius TSRS teritorijoje, o po kelių metų ir šio darbo papildymas⁵¹. Siame darbe duotas vienas išsamiausių Romos monetų radimo vietų sąrašų Lietuvos TSR teritorijoje, keletas radinių skelbiama pirmą kartą. Kitame to paties autoriaus darbe plačiai analizuojami Rytų Europos genčių ir Romos imperijos kraštų ekonominiai santykiai, nagrinėjamas Romos monetų vaidmuo slavų kraštuose⁵².

M. Braičevskio darbe apie Romos monetų paplitimą rytinių slavų tarpe⁵³ paminimos ir Pabaltijyje rastos monetos.

Archeologų B. Rybakovo ir P. Tretjakovo darbuose buvo iškelta nemažai įdomių bendrų teiginių dėl ekonominių Rytų Europos (daugiausia slavų) santykių su Romos imperija. Antai B. Rybakovas darbe apie senovės Rusios amatus priėjo išvadą, kad ekonominiai slavų genčių ir Romos imperijos ryšiai turėjo slavams teigiamos reikšmės, nes pagreitino socialinį-ekonominį jų visuomenės išsivystymą, išjudino seną giminę san-

⁵⁰ В. В. Кротокин, Клады римских монет в Восточной Европе, ВДИ, IV, (1951) стр. 243—281; В. В. Кротокин, Топография кладов римских и ранневизантийских монет на территории СССР, ВДИ, III (1954), стр. 152—180.

⁵¹ В. В. Кротокин, Клады римских монет на территории СССР, Москва, 1961; tas pats, Новые находки римских монет в СССР, «Нумизматика и эпиграфика», VI, Москва, 1966, стр. 74—102.

⁵² В. В. Кротокин, Экономические связи Восточной Европы в I тысячелетии нашей эры, Москва, 1967.

⁵³ М. Ю. Браичевский, О распространении римских монет у древних восточных славян, ВДИ, I (1954).

tvarką, padėjo išskirti ir praturtėti gentinei diduomenei⁵⁴. P. Tretjakovas darbe apie rytinių slavų gentis⁵⁵ pažymėjo Romos imperijos įtakos ribotumą ir vienpusiškumą kaimyninėms gentims, nurodydamas, kad prekybiniai santykiai buvo naudingi tik romėnams. Tačiau su pastaruoju teiginiu negalima sutikti. Autorius užmiršo, kad prekyba buvo suinteresuota Rytų Europos genčių diduomenė, kad prekyba pagreitino turtingą diferenciaciją.

Tarybų Lietuvos archeologinėje literatūroje romėniški daiktai iki šiol plačiau nebuvo tyrinėjami. Tačiau pokario metais, skelbiant įvairių archeologinių paminklų medžiagą, paskelbta ir keletas naujų radinių. 1951 m. P. Kulikauskas straipsnyje apie Kurmaičių plokštinį kapinyną⁵⁶ paskelbiami bronzinio indo fragmentai ir Romos monetos iš to kapinyno. Kitame darbe⁵⁷ P. Kulikauskas išvardija dalį į Lietuvą patekusių romėniškų papuošalų. L. Nakaitės straipsnyje apie sidabrinus papuošalus Lietuvoje⁵⁸ suminėti ir kai kurie romėniški dirbiniai. O. Navickaitė darbe apie Veršvų kapinyną⁵⁹ aprašo ir romėniškus dirbinius iš šio kapinyno, kitame straipsnyje⁶⁰ paskelbia Romos monetas, rastas Pryšmančių kapinyne, Kretingos raj. Romėniškus dirbinius iš rytų Lietuvos išvardija A. Tautavičius⁶¹. Apžvelgti Romos monetų radinius, kelti kai kuriuos romėniško importo Lietuvoje bendresnius klausimus mėgino ir šio darbo autorius⁶².

⁵⁴ Б. А. Рыбаков, Ремесло древней Руси, Москва, 1948, стр. 42—45.

⁵⁵ П. Н. Третьяков, Восточнославянские племена, Москва, 1953.

⁵⁶ P. Kulikauskas, Kurmaičių (Kretingos raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimai, Lietuvos istorijos instituto darbai, Vilnius, 1951.

⁵⁷ P. Kulikauskas, Iš metalų panaudojimo Lietuvoje istorijos, ILKI, II, Vilnius, 1959.

⁵⁸ L. Nakaitė, Senovės lietuvių sidabriniai papuošalai, ILKI, II.

⁵⁹ O. Navickaitė, Veršvų kapinynas (disertacijos mašinraštis LTSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriuje), Vilnius, 1957.

⁶⁰ O. Navickaitė, Pryšmančių, Kretingos raj., II—IV amžių plokštinio kapinyno tyrinėjimai, MAD, ser. A, 2(7), Vilnius (1959).

⁶¹ A. Tautavičius, Rytų Lietuva mūsų eros pirmajame tūkstantmetyje (disertacijos mašinraštis LTSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriuje), Vilnius, 1953, p. 154—155.

⁶² M. Michelbertas, Romos monetų radiniai Lietuvos TSR teritorijoje, MAD, ser. A, 1(10), (1961) p. 19—36; tas pats, Saulažolių km. (Klaipėdos raj.) I—III amžių Romos monetų lobis, MAD, ser. A, 1(16), (1964) p. 53—62; tas pats, Римский импорт в Литве, Материалы конференции молодых ученых Белоруссии и Прибалтики, сер. Ист., языков., литературоведение, Минск, 1963, стр. 79—87; tas pats, Римские металлические предметы в Литве, СА, 1965, № 3, стр. 163—177; tas pats, Romos imperijos įtakos baltų genčių kultūrai klausimu, MAD, ser. A,

Kiek plačiau apie Romos importą rašoma knygoje „Lietuvos archeologijos bruožai“⁶³. Darbe išvardijami romėniški dirbiniai, rasti Lietuvos archeologiniuose paminkluose, paminėtos provincijos, iš kurių jie pateko, kalbama apie prekybos kelius, jungusius Romos imperiją ir baltų kraštus. Darbe neišvengta ir kai kurių netikslumų, pavyzdžiui, nors jame teisingai nurodyta, kad chronologiškai daugiausia Lietuvoje rasta II—III a. Romos monetų, tačiau visai nepagrįstas teiginys, kad daugiausia jų kaldinta Trajano laikais. Prie retai pasitaikančių monetų priskiriamos ir Antonino Pijaus monetos, kurios Lietuvoje po Marko Aurelijaus monetų yra labiausiai paplitusios. Darbe plačiau nekalbama apie romėniškų dirbinių chronologiją, visai neužsimenama apie Romos imperijos kultūrinę įtaką.

Nemažą indėlį į marksistinę Romos imperijos ir Šiaurės ir Rytų Europos genčių santykių aiškinimą įnešė Lenkijos Liaudies Respublikos archeologai ir istorikai. K. Majevskio darbuose⁶⁴, skirtuose Lenkijos teritorijoje gyvenusių genčių santykiams su Romos imperija nagrinėti, plačiai apžvelgiami ir prekybos keliai, ėję iš Romos imperijos provincijų iki gintarinio Baltijos pajūrio. Šie keliai išvesti, remiantis archeologine medžiaga. K. Majevskis iškėlė Romos imperijos prekybinių santykių reikšmę Šiaurės genčių diduomenei. Jo darbuose plačiai nagrinėjamas taip pat Romos monetų vaidmuo „barbarų“ gentyse. Apie tai yra rašę ir S. Tabačynskis⁶⁵, M. Gumovskis⁶⁶, J. Vielowiejskis⁶⁷. J. Vielowiejskis atkreipia dėmesį į prekybinių santykių su Romos imperija reikšmę „bar-

1(18), (1965), p. 47—66; tas pats, Kauno m. III—V amžių Romos monetų lobis, MAD, ser. A, 1(20), (1966) p. 49—57; tas pats, Два клада римских провинциальных монет из Западной Литвы, «Нумизматика и эпиграфика», VII, М., 1968, стр. 68—71.

⁶³ P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius, LAB, Vilnius, 1961.

⁶⁴ K. Majewski, Importy rzymskie na ziemiach słowiańskich (toliau—IRZS), Wrocław, 1949; tas pats, Problematyka badań nad importami rzymskimi na ziemiach Polski, „Archeologia“, t. III, Warszawa—Wrocław, 1949; tas pats, Kontakty plemion zamieszkujących ziemie polskie z prowincjami rzymskimi w pierwszych wiekach naszej ery, Pierwsza sesja archeologiczna IHKMPAN, Warszawa, 1957; tas pats, Importy rzymskie w Polsce (toliau—IRP), Warszawa—Wrocław, 1960; tas pats, Западнославянские земли в древности и Римская империя, ВДИ, I, (1958).

⁶⁵ S. Tabaczyński, Z dziejów pieniądza na ziemiach Polski w okresie lateńskim i rzymskim, „Archeologia Polski“, t. II, zes. 1, Warszawa—Wrocław, 1958, p. 38—55.

⁶⁶ M. Gumowski, Moneta rzymska w Polsce, PA, X, Poznań, 1958, p. 87—149.

⁶⁷ J. Wielowiejski, Wymiana handlowa między południową Polską a imperium Rzymskim, „Archeologia“, VIII, zes. 1, Warszawa—Wrocław, 1958.

barų“ genčių visuomeninių santykių vystymuisi⁶⁸, plačiai aptaria imperijos kultūrinę įtaką gentims, gyvenusioms į šiaurę nuo Dunojaus⁶⁹.

Iš lenkų tyrinėtojų, rašiusių apie romėnišką importą baltų genčių teritorijoje, reikia paminėti J. Antonievičių⁷⁰. J. Antonievičius aprašo romėniškus daiktus jotvingių genčių teritorijoje, taip pat ir patekusį iš Pietų Europos antskydį (umbą), rastą Krikštonyse (Lazdijų raj.). J. Antonievičiaus nuomone, iš Romos imperijos provincijų gali būti ir geležinis kalavijas, rastas Krikštonyse V—VI a. kape.

Peržvelgus anksčiau paskelbtą medžiagą matyti, kad iki šiol neturime platesnio apibendrinančio darbo apie Lietuvoje gyvenusių baltų genčių ir Romos imperijos prekybinius ir kultūrinius ryšius. Iki šiol nėra išsamus romėniškų daiktų radimo vietų Lietuvoje katalogo. Ankstyvesni tyrinėtojai (ypač buržuaziniai), rašydami apie Romos įtaką Lietuvoje gyvenusioms baltų gentims, apsiribojo bendrais teiginiais arba romėniškų dirbinių įtaką papuošalams dirbtinai priskyrė visai baltų genčių materialinei kultūrai. Nebuvo atsižvelgta į tai, kad Romos imperijos ir baltų genčių socialinis-ekonominis išsivystymas nevienodas, nebuvo žiūrėta į pačių baltų genčių gamybinių jėgų, gamybinių santykių išsivystymą. Daugelis tyrinėtojų gana vienpusiškai sprendė Romos monetų vaidmens klausimą, tvirtindami, jog baltų kraštuose jos buvo tik metalo žaliava.

Visiškai neužsiminta, kokį vaidmenį vaidino ekonominiai ryšiai su Romos imperija Lietuvoje gyvenusių baltų genčių turtinės nelygybės augimui, visuomeninių santykių išsivystymui. Neužsiminta ir apie tai, kokios visuomeninės grupės baltų gentyse buvo labiausiai suinteresuotos palaikyti prekybinius santykius su imperija, kam eidavo brangiausi romėniški dirbiniai.

Ankstesniuose darbuose apsiribota labai bendromis pastabomis apie prekybos kelius iš Romos provincijų į Lietuvą, nemėginta nustatyti prekybos kelių, mainų prekybos centrų pačioje Lietuvoje. Iki šiol plačiau neišaiškinta ir prekybinių santykių intensyvumas su Romos imperija atskirais laikotarpiais, kaip įvairūs romėniški dirbiniai pateko į Lietuvą.

⁶⁸ J. Wielowiejski, Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie późnolatańskim i rzymskim, „Materiały starożytne“, VI, Warszawa, 1960.

⁶⁹ J. Wielowiejski, Intensywność oddziaływań rzymskich na północ od środkowego Dunaju, „Archeologia“, XVI, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1966, p. 10—27.

⁷⁰ J. Antoniewicz, Several imported objects from the Roman and Great migration period found on the sudovian tribal territory, „Swiatowit“, XXIV, Warszawa, 1962, p. 319—334; tas pats, O kilku importach prowincjonalno-rzymskich i kultury „Wenedzkiej“ na obszarach plemiennych Jaćwieży, „Rocznik Białostocki“, III, Białystok, 1962, p. 183—204.

Kol kas plačiau nepanagrinėta, tiksliau nedatuota ir tokia masinė pirmųjų m. e. amžių kapinynų medžiaga, kaip importiniai stiklo bei emalės karoliai.

Šio darbo tikslas — iš marksistinių pozicijų apžvelgti prekybinius Romos imperijos ir Lietuvoje gyvenusių baltų genčių santykius, atsispindčius I—IV m. e. a. archeologinėje medžiagoje.

Darbe mėginama išaiškinti: a) kokie dirbiniai buvo atvežti iš Romos imperijos į Lietuvą; b) su kuriomis imperijos provincijomis ir kuriais keliais buvo palaikomi prekybiniai ryšiai; c) kada prekybiniai santykiai su Romos imperija buvo gyviausi; d) kokią reikšmę prekybiniai ir kultūriniai ryšiai turėjo Lietuvoje gyvenusių baltų genčių materialinei kultūrai, visuomeniniams santykiams, t. y. kas baltų gentyse pirko brangiausius atvežtinius dirbinius, kokios visuomeninės grupės buvo labiausiai suinteresuotos ta prekyba, kokią reikšmę romėniški dirbiniai turėjo vietinių amatų išsivystymui, kam buvo naudojamos Lietuvoje Romos monetos.

Darbe rašoma taip pat ir apie prekybos kelius, mainų prekybos centrus pačioje Lietuvoje, atvežtinių dirbinių paplitimą įvairiose jos vietose, atskirų dirbinių grupių datavimą, Romos monetų dėjimo į kapus papročio įsivyravimą. Be abejo, trūkstant medžiagos, dalis teiginių yra hipotetiniai. Ko jie verti, parodys tolesni archeologiniai tyrinėjimai.

Medžiaga darbui imta iš respublikos muziejų⁷¹, archeologinės literatūros ir archyvų⁷². Darbo pabaigoje pridėti romėniškų dirbinių ir monetų radinių Lietuvoje sąrašai bei žemėlapiai, taip pat Romos monetų radinių suvestinė lentelė⁷³, iš kurios matyti, kiek ir kurių imperatorių monetų Lietuvoje rasta. Dalis sąrašuose išvardytų dirbinių skelbiama pirmą kartą.

Sąrašuose ir darbe pateikti romėniškų dirbinių ir monetų skaičiai negalutiniai. Ne visi dirbinių radiniai pasiekdavo muziejus. Apie kai kuriuos radinius žinių išliko nedaug ir naudotis jomis reikia labai atsargiai. Todėl pateiktieji skaičiai tik iš dalies atspindi Romos imperijos ir Lietuvoje gyvenusių baltų genčių prekybinius santykius. Reikia tikėtis, kad nauji archeologiniai tyrinėjimai padidins romėniškų dirbinių skaičių.

Palyginimui medžiaga dažnai imama iš kitų baltų genčių žemių, kartais ir išvados daromos apie visas baltų gentis, remiantis tokia

⁷¹ Duomenis apie romėniškus dirbinius autorius rinko Istorijos-etnografijos muziejuje Vilniuje, Kauno Valstybiniame istoriniame ir M. K. Ciurlionio dailės, Šiaulių etnografiniame „Aušros“, Telšių, Klaipėdos, Kretingos, Šilutės ir Rokiškio kraštotyros muziejuose.

⁷² TSRS MA Archeologijos instituto Leningrado skyriaus archyvo (buv. imperatoriškosios archeologinės komisijos bylos), LTSR MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyriaus.

⁷³ Zr. 4 priedą.

medžiaga. Terminai „baltai“, „baltų kraštai“, „baltų genčių teritorija“ apima prūsų-jotvingių bei Lietuvoje ir Latvijoje gyvenusių baltų genčių plotą. (Toliau į Rytus gyvenusių baltų genčių teritorijos neapima, kadangi apie šių genčių etnines ribas, jų materialinę kultūrą I—IV m. e. a. duomenų dar labai maža⁷⁴.)

Darbe autorius vengė platesnio romėniškų dirbinių aprašymo; smulkus jų aprašymas, radimo aplinkybės, matmenys, literatūra, kurioje jie skelbti, duodama darbo prieduose⁷⁵. Tik emalės ir stiklo karoliai aptarti tekste, kadangi tokios didelės radinių grupės aprašymas prieduose užimtų labai daug vietos. Be to, karoliai tekste aptariami ir todėl, kad iki šiol archeologinėje literatūroje jie nebuvo surūšiuoti, tiksliau datuoti.

II. ROMĖNIŠKI DIRBINIAI LIETUVOS ARCHEOLOGINĖJE MEDŽIAGOJE

Lietuvos TSR teritorijoje rasti romėniški daiktai yra įvairūs: bronziniai indai ir papuošalai, stiklo ir emalės karoliai, statulėlės, monetos.

Bronziniai indai

Iš romėniškų daiktų, rastų mūsų respublikoje, bronzinių indų pasitaiko labai retai.

Gerai išlikęs bronzinis ąsotėlis (pav. 2)⁷⁶ rastas Veršvų kapinyne, labai turtingame įkapių dvigubame vyro ir moters kape Nr. 197(304) (pav. 3). Tai vienintelis tokio tipo radinys baltų genčių gyventose žemėse.

Beveik analogiškos formos ąsotėlis, datuojamas I m. e. a., Kelne, rastas Lindentalyje⁷⁷. Jis skiriasi nuo Veršvų ąsotėlio tik tuo, kad jo rankena puošta amūro figūrele. Kelno ąsotėlis iš Kapujos dirbtuvių. Šio tipo ąsotėliai žinomi Panonijos provincijoje⁷⁸. Didelis panašios formos ąsotis rastas Vengrijoje,— tikresnė jo radimo vieta nežinoma,— jis datuojamas

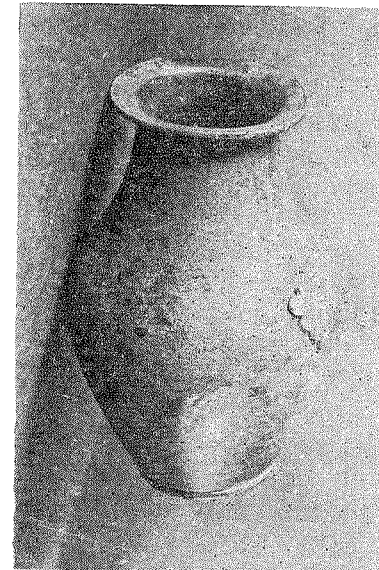
⁷⁴ Plg. П. Н. Третьяков, Финно-угры, балты и славяне на Днепре и Волге, Москва, 1966.

⁷⁵ Žr. 1—3 priedus.

⁷⁶ Žr. 1 priedą.

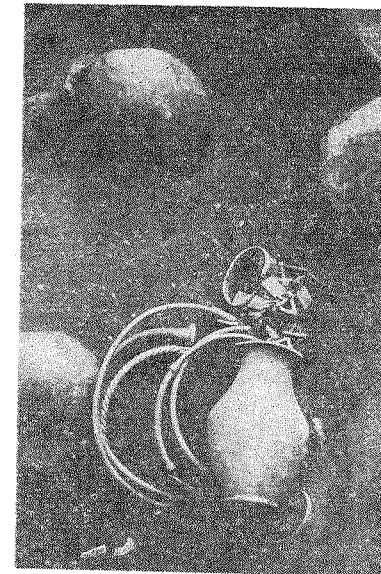
⁷⁷ P. La Baume, Römische Kunstgewerbe zwischen Christi Geburt und 400, Braunschweig, 1964, Abb. 24—25, p. 29.

⁷⁸ A. Radnóti, Die römischen Bronzegefäße von Pannonien, Dissertationes Pannonicae, Ser. 2, Nr. 6, Budapest, 1938, Taf. XIV:80.

2 pav.

Bronzinis ąsotėlis (Veršvai, kapas Nr. 197 (304))

3 pav.

Dvigubo kabo (Veršvai, Kauno m., Nr. 197 (304) detalė (prie galvos))

I m. e. a.⁷⁹ Vengrijoje rasti ir keli mažesni ąsotėliai, labai panašūs į Veršvų ąsotėlį, tačiau tiksliau nedatuoti⁸⁰. Šio tipo ąsotėlis rastas ir senojoje Iberijoje⁸¹ (dab. Gruzijos TSR), Bori vietovėje. O. Lordkipanidzės nuomone, pastarasis ąsotėlis pagamintas pietų Italijos dirbtuvėse ir datuotinas I a. antrąja puse. Sprendžiant pagal minėtus radinius, ir Veršvų ąsotėlis pagamintas I m. e. a.; į kapą jis pateko tik IV m. e. amžiuje.

Ąsotėlis greičiausiai pagamintas pietinės Italijos (Kapu) dirbtuvėse, kur bronzinių indų gamyba buvo labai išsivysčiusi, ir per Panoniją „gintaro keliu“ pasiekė Lietuvą. Kad jis iš Italijos, rodo ir jo gamyba. ąsotėlis užbaigtas gaminti staklėmis. Jo dugno išorėje yra keturi reljefiniai koncentriniai tekinti ratai, o viduryje — duobutė (gal būt, anksčiau skylutė) įtvirtinti staklėse. Panaši dugno konstrukcija būdinga Italijos bronziniams dirbiniams⁸².

Kito bronzinio indelio fragmentų rasta įkapių turtingame II—III a. Kurmaičių kapinyne kape Nr. 7. Indelio išliko taip mažai, kad neįmanoma nustatyti nei jo formos ir dydžio, nei tiksliai datuoti. Galima pasakyti tik, jog jis greičiausiai iš Romos provincijų.

Kitų baltų genčių to laikotarpio archeologiniuose paminkluose bronzinių indų taip pat mažai. Keli bronziniai indai aptikti prūsų genčių teritorijoje. Bronzinis indas (samtis) rastas Kaliningrado srities Povarokos kapinyne (buv. Kirpehnen)⁸³, kažkokio romėniško bronzinio indo kraštas — Gračovkos piliakalnyje (buv. Kraam)⁸⁴.

Latvijoje romėniškų bronzinių indų nerasta. Lietuvoje ir Latvijoje gyvenusių baltų genčių, matyt, nepasiekė stikliniai indai, nors jie aptinkami prūsų gentyse. Nei Lietuvoje, nei Latvijoje kol kas neaptikta „*Terra sigillata*“ tipo keramikos bei paprastesnių provincijose pagamintų žiestų molinių indų, amforų, be Latvijoje rasto molinio žibinto⁸⁵. Greičiausiai čia lėmė kelių ilgumas ir medžiagos (stiklas, molis) trapumas.

⁷⁹ A. Radnóti, *Bronzegefässe...*, Taf. XLIII:1, p. 168.

⁸⁰ A. Radnóti, *Bronzegefässe...*, Taf. XLIII:2,3, p. 165—166.

⁸¹ О. Д. Лордкипанидзе, *Италийские бронзовые изделия, найденные на территории древней Грузии, СА, № 1 (1964), Рис. 3:1, стр. 205.*

⁸² О. Д. Лордкипанидзе, *Италийские бронзовые изделия...*, стр. 200.

⁸³ M. Ebert, *Truso...*, p. 75:2; H. J. Eggers, *Der römische Import...*, p. 102—103; Ф. Д. Гуревич, *Из истории юго-восточной Прибалтики...*, стр. 387.

⁸⁴ Ф. Д. Гуревич, *Из истории юго-восточной Прибалтики...*, рис. 24:4.

⁸⁵ V. Ginters, *Romas imports...*, . 49, 2 pav.

Segės ir kiti metaliniai papuošalai

Gana didelę romėniškų dirbinių grupę sudaro segės. Jos įvairių formų. Lietuvoje daugiausia rasta sparninių segių. Jos gana didelės (15—18 cm ilgio), turi ilgą tiesų liemenį, atskirtą nuo galvutės skydeliu, kurį iš viršaus gaubia du „sparneliai“ su ataugėlėmis (nuo jų ir segių pavadinimas).

Sparninių segių rasta Sargėnų kapinyne (pav. 4), Bajoriškių, Sandrausiškės (pav. 5) ir Adakavo (pav. 6:2) pilkapiuose. Sargėnų kapinyne kape Nr. 352 rastoji sparninė segė su gražia azūrine užkaba. Šio tipo segė rasta ir prūsų teritorijoje, Semboje (buv. Eisliethen vietovėje)⁸⁶. Tokias seges minėtasis tyrinėtojas J. Garbšas datuoja I m. e. a., teigdamas, kad jos pagamintos apie 40—80 m. e. m.⁸⁷ Kitų Lietuvoje rastų sparninių segių užkabos yra lygios, neazūrinės. Be Lietuvos, viena sparninė segė rasta Čekoslovakijoje (Puchov vietovėje), viena Lenkijoje, Vroclave⁸⁸. J. Garbšo nuomone, tai ne sparninių segių pamėgdžiojimas „barbarų“ kraštuose, bet, kaip minėjome, į „barbarų“ kraštus gabenti pusfabrikačiai. Seges be azūrinės užkabos J. Garbšas datuoja I a. antrąja puse (50—100 m. e. m.). Sparninių segių, pusfabrikačių, grupei reikia skirti dar dvi seges, nors jos ir be sparnelių. Viena rasta Sargėnų kapinyne kape Nr. 98 (pav. 4:2), kita kažkur Pašakarnių apyl., Kelmės raj., greičiausiai suardytame kape (pav. 7).

Visos Lietuvoje rastos sparninės segės yra bronzinės; iki šiol jos rastos tik centrinėje Lietuvos dalyje. Kitose baltų genčių žemėse, kaip minėjome, tokių segių aptikta vien Kaliningrado srityje⁸⁹.

Sparninės segės labai dažnas radinys romėniškose Panonijos ir Noriko provincijose. Ten jos datuojamos I—II m. e. a.⁹⁰, nors kai kurių tyrinėtojų nuomone nešiotos dar ir III a.⁹¹ Lietuvoje rastos sparninės segės datuojamos I m. e. a. (jų pagaminimo data). Kapuose (Sandrausiškė, Sargėnai) jos rastos su I—II a. radiniais (apyrankėmis pumpuriniai

⁸⁶ W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens*, p. 213, Abb. 161:6.

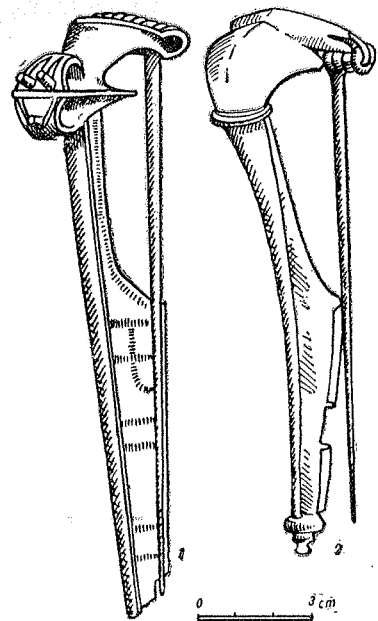
⁸⁷ J. Garbsch, *Frauentracht...*, Abb. 41 (segijų chronologinė lentelė).

⁸⁸ Ten pat, pav. 61.

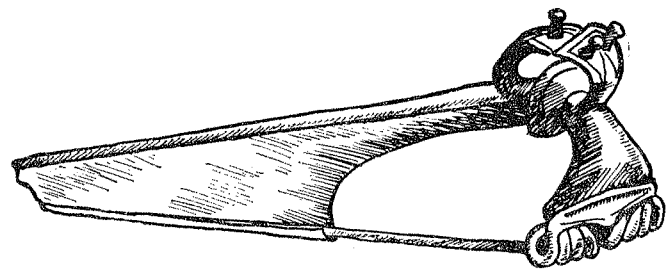
⁸⁹ M. Ebert, *Truso...*, p. 77; J. Puzinas, *Die Flügelfibeln...*, p. 193.

⁹⁰ O. Almgren, *Studien...*, p. 108—109; I. Kovrig, *Die Haupttypen der Kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien, Dissertationes Pannonicae*, ser. 2, Nr. 4, Budapest, 1937, p. 109; J. Garbsch, *Frauentracht...*, Abb. 41.

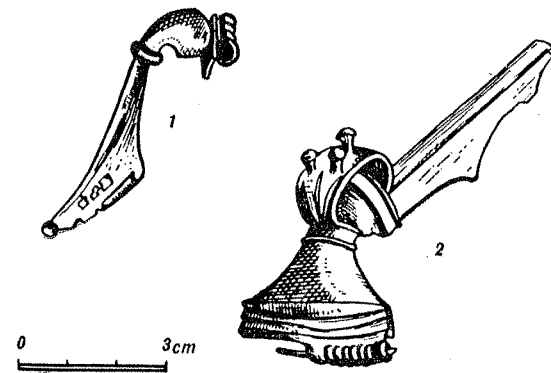
⁹¹ E. Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen von Pannonien, Dissertationes Pannonicae*, ser. 2, Nr. 19, Budapest, 1942, p. 87.

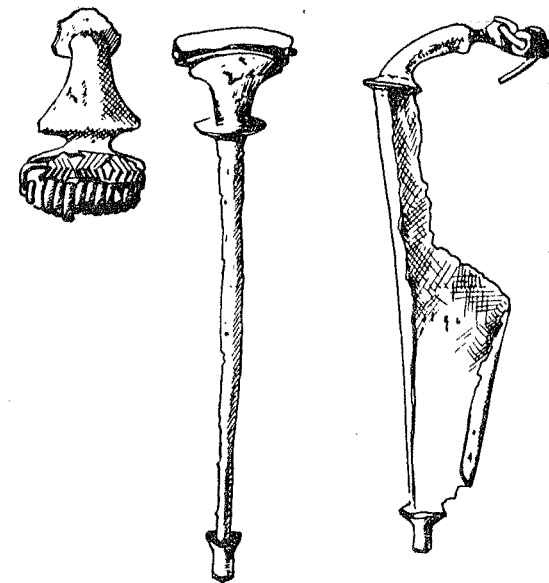
4 pav.
Bronzinės sparninės segės (Sargėnai,
Kauno m., 1 — iš kapo Nr. 92 (223);
2 — iš kapo Nr. 98 (225))

5 pav.
Bronzinė sparninė segė (Sandrausiškė, pilkapis II, kapas
Nr. 2)

6 pav.
Bronzinės segės iš Adakavo: 1 — labai profi-
liuota segė, 2 — sparninė segė

7 pav.
Bronzinė segė (Pašakar-
niai, Kelmės raj.)

galais, akinėmis segėmis). Į Lietuvą sparninės segės pateko iš minėtų Noriko ir Panonijos provincijų, greičiausiai „Gintaro prekybos“ keliu.

Iš Romos provincijų į Lietuvą pakliuvo ir keletas labai profiliuotų segių. Viena tokia sidabrinė segė, ornamentuota skersinių rantelių ir taškučių eilėmis, rasta Kuršiuose, Kelmės raj. Panašios segės paplitusios romėniškose Padunijos provincijose, pavienių jų egzempliorių rasta Šiaurės Europoje⁹². Kuršių segė datuojama II m. e. a. ir greičiausiai pateko iš Padunijos provincijų. Nedidelė bronzinė labai profiliuota segė rasta Adakavo pilkapiuose, Tauragės raj. (pav. 6:1). Beveik analogiška segė rasta vakarų Prūsijoje (buv. Vilenberg vietovėje), ji datuojama I—II m. e. a.⁹³ Tokio tipo segės plačiai paplitusios Panonijoje, kur jos datuojamos I—II a.⁹⁴ Tam laikotarpiui reikia skirti ir Adakavo segę, greičiausiai atvežtą iš Panonijos. Romėniškų labai profiliuotų segių yra Kaliningrado srityje⁹⁵.

Lietuvoje rasta ir romėniškų segių, puoštų neperšviečiamo stiklo (smaltos) mase — emale. Viena tokia bronzinė segė, trikampėje kojele, puošta įvairiaspalve emale, rasta Pakalniškių pilkapiuose, Panevėžio raj. (pav. 8:4). Kita emale puošta ir labai panaši į Pakalniškių segę pasidabruota bronzinė segė yra iš Pamūšio, Pasvalio raj. (pav. 8:3). Šio tipo segių rasta ir kitų baltų genčių žemėse. Forma labai panaši į Pakalniškių ir Pamūšio seges romėniška emaliuota segė aptikta Kapsėdoje, datuojama II—III a.⁹⁶ Be to, labai panaši į Pamūšio ir Pakalniškių seges sidabrinė segė rasta Lenkijoje, Mozūruose, Bogačeve (buv. Kullabrücke am Löwentinsee), tyrinėtame kapinyne⁹⁷. Geležinė to paties tipo segė rasta Ukrainoje, vietovėje Gornaja Lipica prie Rogatyno⁹⁸. Labai panašių egzempliorių pasitaikė Pareinėje⁹⁹, kur buvo tokių segių gamybos centras. Segės datuojamos II a. viduriu¹⁰⁰. Į Lietuvą jos galėjo patekti iš Pareinės provincijų jūra arba per Padunijos provincijas, kur šio tipo segių

⁹² O. Almgren, Studien..., Taf. IV:69, 70, 71, 73.

⁹³ O. Tischler, H. Kemke, Ostpreussische Altertümer aus der Zeit der grossen Gräberfelder nach Christi Geburt, Königsberg, 1902, Taf. II:1.

⁹⁴ E. Patek, Verbreitung..., p. 91—97; O. Almgren, Studien..., Taf. IV:67, 68; I. Kovrig, Die Haupttypen..., p. 116—119.

⁹⁵ M. Ebert, Trusso..., p. 77.

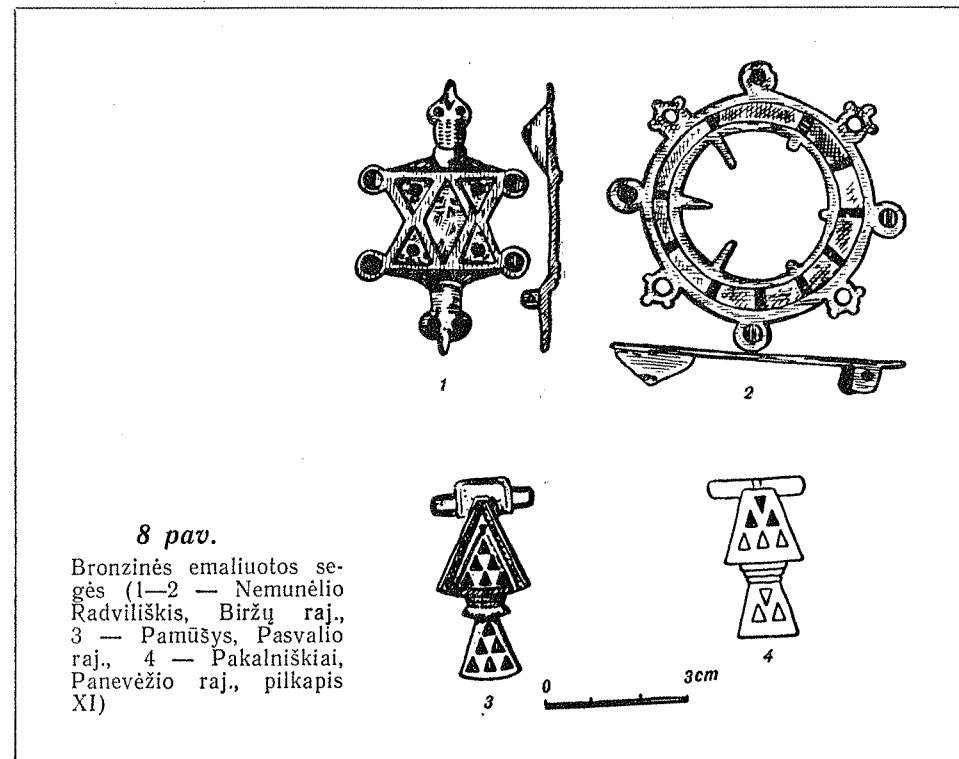
⁹⁶ V. Ginters, Romas imports..., p. 53, pav. 4:1.

⁹⁷ J. Okulicz, Cmentarzycko z okresu rzymskiego odkryte w miejscowości Bogaczewo, na przysiółku Kula, pow. Giżycko, „Rocznik Olsztyński“, I, Olsztyn, 1958, tabl. VII:1.

⁹⁸ J. Okulicz, Cmentarzysko..., tabl. VII:4.

⁹⁹ K. Exner, Die provinziälromischen Emailfibeln der Rheinlande, 29. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Berlin (1939), p. 82, Taf. 8:1, 6.

¹⁰⁰ K. Exner, Emailfibeln..., p. 54.

8 pav.

Bronzinės emaliuotos segės (1—2 — Nemunėlio Radviliškis, Biržų raj., 3 — Pamūšys, Pasvalio raj., 4 — Pakalniškiai, Panevėžio raj., pilkapis XI)

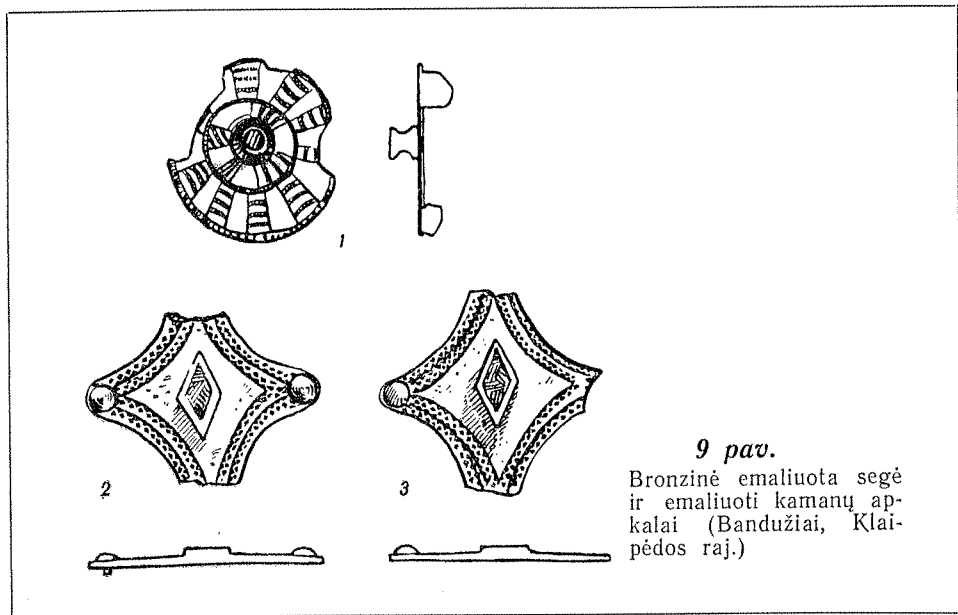
taip pat surasta¹⁰¹. Šios provincijos buvo tarpininkas, prekiaujant emaliuotais dirbiniais su tautomis, gyvenusiomis į rytus.

Dvi romėniškos bronzinės emaliuotos segės rastos Nemunėlio Radviliškyje, Biržų raj. Viena iš jų apskrita (pav. 8:2). Gana panašių į šią segę egzempliorių yra Pareinėje; jie datuojami II m. e. a.¹⁰² Tuo pačiu amžiumi reikia datuoti ir apskritą emaliuotą segę iš Nemunėlio Radviliškio. Antroji Nemunėlio Radviliškio segė plokščia, simetriškų formų, iš dviejų šonų puošta stilizuotomis gyvulių galvutėmis (pav. 8:1). Visiškai panašių į šią segę archeologinėje literatūroje nepasisėkė rasti, nors stilizuotos gyvulių galvutės — labai plačiai paplitęs emaliuotų segių puošimo motyvas romėniškose Pareinės provincijose¹⁰³. Kai kurių tyri-

¹⁰¹ E. Patek, Verbreitung..., p. 123, Taf. XIV:6.

¹⁰² K. Exner, Emailfibeln..., Taf. 16:5, 7, p. 111—112.

¹⁰³ K. Exner, Emailfibeln..., Taf. 8:7, 8, 9, 12, 13, 15, 16.

9 pav.

Bronzinė emaliuota segė
ir emaliuoti kamanų ap-
kalai (Bandužiai, Klai-
pėdos raj.)

nėtojų nuomone, tas motyvas atsiradęs ne be „barbarų“ įtakos¹⁰⁴. Daugelis segių, puoščių gyvulinėmis galvutėmis, Pareinės provincijose datuojama II a. viduriu¹⁰⁵. Panašiausios konstrukcijos į Nemunėlio Radviliškio segę yra segė iš Frankfurto prie Maino¹⁰⁶. Pastaroji viduryje turi emaliuotą apskritimą, kurio šonuose — keturi maži apskritimėliai (labai panašūs į Nemunėlio Radviliškio segės apskritimus keturkampio kampuose), užpildyti emale; apskritimas iš dviejų pusių (panašiai kaip Nemunėlio Radviliškio segės keturkampis) baigiasi stilizuotomis gyvulių galvutėmis. Šio tipo segės datuojamos II a. antrąja puse¹⁰⁷, tuo pačiu laikotarpiu datuotina ir plokščia Nemunėlio Radviliškio segė. Greičiausiai abi Nemunėlio Radviliškio segės pateko į Lietuvą iš Pareinės jūra. Tai patvirtintų ir ta aplinkybė, kad segės rastos šiaurės Lietuvoje, netoli nuo Dauguvos prekybinio kelio.

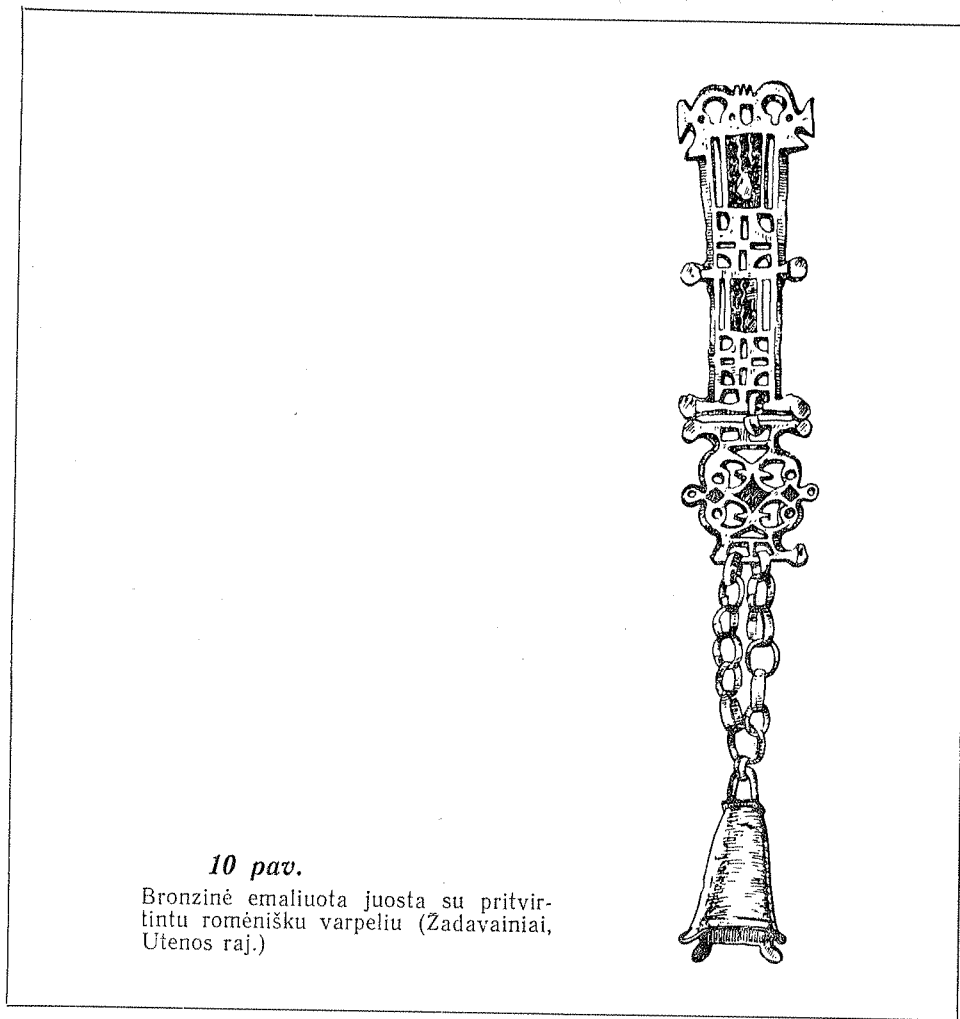
Apskritinė bronzinė emaliuota segė su nedideliu tutuliu rasta Bandužių kapinyne, Klaipėdos raj. (pav. 9:1). Dvi šio tipo romėniškos segės

¹⁰⁴ A. Riegl, Die Spätromische Kunst-Industrie nach den Funden in Osterreich-Ungarn, Wien, 1901, p. 199.

¹⁰⁵ K. Exner, Emailfibeln..., p. 53—54.

¹⁰⁶ Ten pat, pav. 11:4.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 58.

10 pav.

Bronzinė emaliuota juosta su pritvirtintu romėnišku varpeliu (Zadavainiai, Utenos raj.)

rastos Latvijoje¹⁰⁸. Apskritinės segės su emale plačiai paplitusios visose Romos provincijose, ypač įvairios jų formos Pareinėje. Pareinėje aptikta beveik analogiškų egzempliorių Bandužių segei¹⁰⁹, datuojamų II a.; tuo pačiu laikotarpiu datuotina ir Bandužių segė.

¹⁰⁸ V. Ginters, Romas imports..., pav. 5:1, 3.

¹⁰⁹ K. Exner, Emailfibeln..., Taf. 13:3.

Lietuvoje rastos dvi emale puoštos plokštelės. Labai puošni bronzinė emaliuota plokštelė rasta Aukštikiemių kapinyne, Klaipėdos raj. Kita emale puošta pasidabruota bronzinė plokštelė rasta Pleškučiuose, Klaipėdos raj. Deja, šie radiniai neišliko, nėra net jų piešinių ar nuotraukų. Todėl neįmanoma nurodyti nei analogijų, nei tikslios datos. Bėlika spėti, kad plokštelės greičiausiai pateko taip pat iš romėniškų Pareinės provincijų. Romėniškų emaliuotų plokštelių rasta jotvingių teritorijoje¹¹⁰, skandinavų kraštuose, kur jie datuojami III—IV amžiais¹¹¹.

Prie pavienių romėniškų daiktų, patekusių į Lietuvą, reikia skirti dar vieną segę — bronzinę vadinamojo „vėlyvo lateno“ tipo segę iš Šilutės¹¹². Tokios segės buvo plačiai paplitusios romėniškose Padunijos provincijose, iš kur I—II a. galėjo atkelti ir šilutiškė. Rastasis Žadavainiuose, Utenos raj., bronzinis keturkampio pagrindo piramidės pavidalo varpelis (pav. 10) taip pat yra pavienis romėniškas dirbiny¹¹³. Jis rastas prirtvirtintas prie emaliuotos vietinės gamybos juostos, sudarančios kažkokį antkrūtininį papuošalą. Tokios formos varpeliai plačiai žinomi Romos imperijos provincijose¹¹⁴ ir netoli imperijos sienų gyvenusiose „barbarų“ gentyse¹¹⁵. Remiantis analogijomis, Žadavainių varpelį reikia datuoti III—IV m. e. a. Įdomu, kad panašūs romėniški varpeliai rasti emaliuotų dirbinių lobiuose Rusijoje (Moščino lobis) ir Ukrainoje (Mežigorjės lobis). Galimas daiktas, jog dalį emaliuotų dirbinių Rytų Europoje nešiojo gentinės diduomenės nariai, ėję ir žynių pareigas. Prirtvirtinti prie emaliuotų dirbinių varpeliai savo skambėjimu tikriausiai turėjo vaikyti piktašias dvasias ar parodyti išskirtinę žynių padėtį.

Peržvelgus romėniškų segių ir emaliuotų papuošalų radinius Lietuvos TSR teritorijoje, krinta į akis štai kas: beveik visus šio tipo dirbinius galime datuoti dviem pirmaisiais m. e. amžiais. Tikriausiai tai neatsitiktinumai. Matyt, tam darė įtakos aplinkybė, kad II m. e. a. Lietuvoje

¹¹⁰ J. Antoniewicz, Badania kurhanów z okresu rzymskiego, dokonane w 1957 r. w miejscowości Szwajcaria, pow. Suwałki, „Wiadomości archeologiczne“, 27, Warszawa, 1961, zes. 1, p. 10, tabl. V:1.

¹¹¹ Ten pat, p. 16—17, pav. 11.

¹¹² M. Ebert, Truso..., p. 81:5.

¹¹³ M. Michelbertas, Emaliuotos juostos Lietuvoje, MAD, ser. A, 2(27), (1968), p. 42—44, 2 pav.

¹¹⁴ F. Fremersdorf, Das römische Gutshof Köln-Müngensdorf, Taf. 26:15, 45. 1:2, Köln, 1933; E. B. Thomas, Die römische Villa von Tâc-Fövenypusztâ, „Acta archaeologica ASH“, 6, Budapest, 1955, Fasc. 1—4, Taf. 37:1.

¹¹⁵ S. Morintz, Ein sarmatisches Grab aus Căscioarele, Dacia, IV, Bucarest (1960), p. 559, Abb. 3:4, 4:3.

prasideda masinė vietinių bronzinių papuošalų gamyba, o III a. — ir emaliuotų dirbinių gamyba (žr. skyrių apie sekimą romėniškais dirbiniais). Tai sumažino romėniškų segių paklausą, ir greičiausiai III m. e. a. jų importas nutrūko.

Be to, pradėjus masiškai gaminti vietinius bronzinius (vėliau ir sidabrinus) dirbinius, reikėjo daug žaliavos, kurios nei Lietuvoje, nei kitoje baltų žemėse nebuvo. Atsivežti spalvotųjų metalų žaliavos tiek, kiek reikėjo, galima buvo tik pastoviai prekiaujant su Pietų Europa.

Kada į Lietuvą pradėjo plaukti spalvotųjų metalų žaliava, pagal archeologinę medžiagą sunku nustatyti. Sprendžiant iš vietinių bronzinių dirbinių pasirodymo¹¹⁶, ji į Lietuvą imta gabenti jau bronzos amžiuje, maždaug nuo XVI a. prieš m. e. Bronzos amžiui skiriamas bronzos lazdelių žaliavos lobis, rastas Miežaičiuose, Kelmės raj.¹¹⁷ Tačiau iki m. e. pradžios, o iš dalies ir I m. e. amžiuje spalvotųjų metalų žaliavos į Lietuvą buvo įvežama nedaug, nes nedaug terasta vietinių bronzinių dirbinių iš bronzos ir ankstyvojo geležies amžiaus (XVI a. prieš m. e.—m. e. riba). Vietinių bronzinių dirbinių labai daug aptinkama nuo II m. e. amžiaus. Reikia manyti, kad kaip tik šiame amžiuje iš imperijos kraštų į Lietuvą imama gabenti daug spalvotųjų metalų žaliavos.

Suprantama, kad įvežamų romėniškų gatavų metalinių dirbinių ar pusfabrikačių Lietuvos gyventojams neužteko, reikėjo vietinės produkcijos. Todėl galima teigti, jog pastovus masinis spalvotųjų metalų žaliavos įvežimas buvo vienas iš svarbiausių baltų ir Romos imperijos prekybinių santykių rezultatų. Gaunamoji žaliava leido plėtoti vietiniams spalvotųjų metalų apdirbimo amatams, ypač bronzinių papuošalų gamybai. Iš kokių kraštų, be Romos provincijų, į Lietuvą anuomet buvo įvežama spalvotųjų metalų žaliava, šiuo metu negalime pasakyti, nes trūksta duomenų.

Taip pat sunku pasakyti, koku pavidalu spalvotųjų metalų žaliava buvo gabenama į Lietuvą. Gal būt, tai buvo pailgos bronzinės lazdelės; penkios tokios pailgos įvairaus dydžio ir formos bronzos lazdelės (žaliava) buvo aptiktos Aukštadvario piliakalnio, Trakų raj., I—IV a. ūkiniame pastate¹¹⁸.

¹¹⁶ LAB, p. 89.

¹¹⁷ LAB, p. 107—108, 63 pav.

¹¹⁸ V. Daugudis, Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai, MAD, ser. A, 1(12), (1962), p. 49, 6 pav. 1, 2.

Karoliai

Jie sudaro vieną iš gausiausių atvežtinių dirbinių grupių. Šiuo metu Lietuvoje žinomos 38 atvežtinių stiklo ir emalės karolių radimo vietos¹¹⁹, kuriose aptikta daugiau kaip 2300 emalės ir stiklo karolių. Daugiausia jų yra I—IV a. laidojimo paminkluose. Ypač daug jų vakarų ir vidurio Lietuvos laidojimo paminkluose (žr. pav. 11); rytų Lietuvoje ir Užnemunėje tokių karolių nedaug, nes čia nedaug tyrinėtų to laikotarpio kapinynų. Neturime atvežtinių karolių iš šiaurės rytų Lietuvos, kadangi to laikotarpio kapinynai čia visai netyrinėti.

Piliakalniuose ir gyvenvietėse karolių aptinkama labai retai.

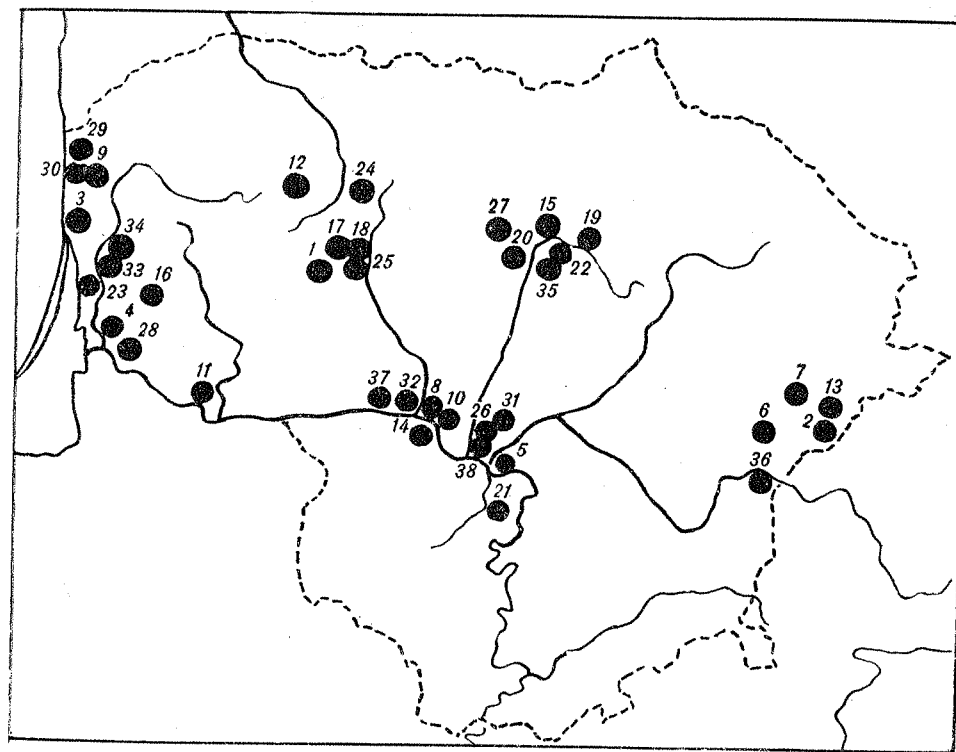
Daugiausia atvežtinių karolių rasta Seredžiaus, Jurbarko raj., Eigulių, Sargėnų ir Veršvų, Kauno m., tyrinėtuose kapinynuose. Daug jų buvo ypač Seredžiaus kapinyne. Antai kape Nr. 13 rasta net 5 apvaros, kuriose iš viso buvo apie 250 karolių, kape Nr. 27 — 3 apvaros, apie 200 karolių.

Atvežtinių karolių apvaros buvo nešiojamos ant kaklo, ypač daug jų nešiota vidurio ir vakarų Lietuvoje. Kaklo apvara I—IV m. e. a. buvo vienas iš būdingiausių moterų kaklo papuošalų. Jų aptinkama moterų ir vaikų (greičiausiai mergaičių) kapuose. Atvežtiniai karoliai nešioti kartu su vietiniais bronziniais, moliniais ir gintariniais karoliais, kabučiais, bronzinėmis įvijomis. Antai Sargėnų kapinyno kape Nr. 134 karolių apvarą sudarė įvairiaspalviai emalės ir vienspalviai stiklo karoliai, bronzinės dvigubos vielos įvijos. Veršvų kapinyno kape Nr. 340 vieną karolių apvarą sudarė įvairių spalvų ir formos stiklo ir emalės karoliai, tarp kurių buvo įverti švininiai rozetės pavidalo kabučiai su kilpelėmis. Sernų kapinyno kape Nr. 10 rasta apvara iš skirtingų formų ir dydžio emalės, stiklo ir gintaro karolių, bronzinių įvijų.

Tuo tarpu Žemaitijoje ir vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje, kaip parodė I—IV a. pilkapių tyrinėjimai, atvežtiniais emalės ir stiklo karoliais daugiausia tik puoštos vietinių bronzinių pakabučių ir karolių apvaros. Pavyzdžiui, Akmenių, Kelmės raj., II pilkapio kape Nr. 2 kaklo apvarą sudarė apie 70 bronzinių karolių bei kabučių ir 1 importinis stiklo karolis, III pilkapio kape Nr. 18 — apie 30 bronzinių karolių ir 1 importinis emalės karolis.

Galimas daiktas, kad kai kurie atvežtiniai karoliai nešioti kaip amuletai. Kai kuriuose kapuose, kartais net vyrų, aptinkama po vieną karolį. Antai Sargėnų kapinyno kape Nr. 162 (vyro kapas su geležiniu įmoviniu kirviu) rastas vienas raudonos emalės karolis, puoštas augaliniu orna-

¹¹⁹ Zr. 2 priedą.

11 pav.

Importinių emalės ir stiklo karolių radiniai Lietuvoje

mentu. Toks pats karolis aptiktas Sargėnų kapinyno kape Nr. 68. Kaip nurodo lenkų tyrinėtoja B. Filiarska, karoliai kaip amuletai nešioti ir kai kurių kitų tautų¹²⁰.

Gausybė atvežtinių karolių, jų formų įvairumas labai apsunkina šios įdomios medžiagos klasifikavimą ir datavimą. Nesigilinant į karolių gamybos technologiją¹²¹ (apie ją nieko naujo negalima pasakyti, nepadarius

¹²⁰ B. Filarska, Produkcja paciorków szklanych w starożytności i wczesnym średniowieczu, „Roznik Muzeum Narodowego“, t. 3, Warszawa, 1958, p. 156.

¹²¹ Apie tai plačiau žr.: A. Kisa, Das Glas im Altertume, t. 1, Leipzig, 1908; O. Tischler, Ostpreussische Gräberfelder..., p. 236—242; O. Tischler, Eine Emailscheibe..., p. 38—59; B. Filarska, Produkcja..., p. 147—172; В. Б. Деопин, Классификация бус Северного Кавказа IV—V вв., СА, 1959, Nr. 3.

karolių cheminės sudėties analizių), prisieina apsiriboti jų klasifikavimu pagal tipus ir mėginimu nustatyti, kokių amžių medžiagai jie būdingiausi. Stiklo ir emalės karoliai suskirstyti į tris pagrindines grupes: vienspalvius, įvairiaspalvius ir karolius su metalu.

1. KAROLIAI SU METALO ĮDĖJIMAIS

Tyrinėtuose laidojimo paminkluose aptikta nemaža paaukuotų stiklo karolių¹²². (Ant šviesaus bespalvio stiklo būdavo uždedamas aukso lapelis, o po to karolis padengiamas plonu (iki 1 mm) bespalvio stiklo sluoksniu.) Tokius karolius gamino Aleksandrijoje (Egipete) dar III—I a. pr. m. e.¹²³ Nuo to laiko jie randami ir šiauriniame Juodosios jūros pakraštyje¹²⁴. Gaminti jie ir vėliau, tik kiek prastesni¹²⁵.

Lietuvoje rasti paaukuoti stiklo karoliai apvalūs, dažniausiai dvigubi, trigubi ar net keturgubi. Kitų paaukuotų karolių tipų Lietuvoje kol kas neaptikta. Rastųjų karolių matmenys įvairūs (skersmuo nuo 0,2 iki 1,2 cm, o ilgis — nuo 0,2 iki 1,6 cm; skersmuo ir ilgis priklauso nuo to, iš kelių dalių karolis).

Paaukuotų karolių rasta šiaurės Latvijoje ir Estijoje¹²⁶, prūsų ir jotvingių teritorijoje¹²⁷. Jų aptikta ir lenkų Pamaryje, kur nešioti I—IV a.¹²⁸

Į Lietuvą paaukuoti karoliai galėjo patekti dar I m. e. a.; tai rodytų kai kurie kapinynų radiniai. Pavyzdžiui, Rūdaičių II kapinyno kape Nr. 11 paaukuoti karoliai aptikti kartu su Pamario tipo bronzine sege, datuojama I—II a., Sargėnų kapinyno kape Nr. 139 kartu su akine sege. Paaukuotų karolių kaklo apvarose randama su III—IV a. medžiaga. Rūdaičių II kapinyno kape Nr. 3 jie rasti kartu su bronzine laipteline sege, Seredžiaus kapinyno kape Nr. 1 kartu su bronzine antkakle viela apvyniotais galais.

¹²² Radimo vietos: 1) Eiguliai, Kauno m., 2) Kurmaičiai, Kretingos raj., 3) Padubysys, Kelmės raj., 4) Pakalniškiai, Panevėžio raj., 5) buv. Panevėžio aps. be tikslesnės radimo vietos, 6) Rūdaičiai II, Kretingos raj., 7) Sargėnai, Kauno m., 8) Seredžius, Jurbarko raj., 9) Upytė, Panevėžio raj., 10) Veliuona, Jurbarko raj., 11) Veršvai, Kauno m.

¹²³ B. Filarska, *Produkcja...*, p. 154.

¹²⁴ В. Б. Деоник, *Классификация бус...*, стр. 55.

¹²⁵ B. Filarska, *Produkcja...*, p. 154.

¹²⁶ H. Moora, *EL*, II, p. 359—360.

¹²⁷ O. Tischler, *Ostpreussische Gräberfelder...*, III, p. 239. J. Antoniewicz, *The Sudovians*, Pl. XIV, Białystok, 1962; J. Okulicz, *Cmentarzysko...*, p. 92, ryc. 6.

¹²⁸ E. Blume, *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, t. I, *Mannus-Bibliothek*, Nr. 8, Würzburg, 1912, p. 102.

2. VIENSPALVIAI STIKLO IR EMALĖS KAROLIAI

Jie sudaro gausiausią gana įvairių formų karolių grupę.

a. Apskriti skersiniame piūvyje karoliai

1. Apvalūs maži karoliai (pav. 12:1). Jų skersmuo — 0,3—0,5 cm, ilgis — 0,2—0,6 cm¹²⁹. Spalvos — balta, žalia, mėlyna, raudona, juoda, pilka, violetinė, ruda, oranžinė, geltona. Ypač daug tokių karolių aptikta Seredžiaus ir Veršvų kapinyuose. Šio tipo karolių aptinkama III—IV a. kaklo apvarose (Seredžiaus k. 13 su bronzine antkakle viela apvyniotais galais, Veršvai k. 197(304)). Aptikta jų ir su V a. medžiaga (Lumpėnai, k. 2 su bronzine lankine sege palenkta kojele¹³⁰).

2. Apvalūs dideli karoliai kaklo apvarose rečiau aptinkami (pav. 12:2)¹³¹. Jų skersmuo — 0,6—1,3 cm, ilgis — 0,5—1,1 cm. Spalvos — žalia, mėlyna įvairių atspalvių, geltona, juoda, balta. Šio tipo karoliai būdingiausi taip pat III—IV a. kaklo apvaroms, nors pavienių jų rasta ir su V—VI a. medžiaga (Rubokai, k. 39 su bronzine masyvia apyranke pastorintais galais ir sidabrine antkakle dvigubu lankeliu¹³²).

Šiam karolių tipui reikia skirti ir raudonos emalės apvalius karolius¹³³. Jų rasta prūsų genčių žemėse¹³⁴, Latvijoje¹³⁵, kur jie datuojami III—IV a.¹³⁶; tuo pačiu laikotarpiu jie datuojami ir lenkų Pamaryje¹³⁷. Lietuvoje raudoni apvalūs emalės karoliai aptikti taip pat su būdinga III—IV a. medžiaga (Eiguliai, k. 12 su bronzine lankine sege lenkta kojele, Veršvai, k. 197(304)).

3. Apvalūs maži suploti karoliai (pav. 12:3)—vienas iš labiausiai paplitusių karolių tipų Lietuvos I—IV a. kapinyuose¹³⁸.

¹²⁹ Radimo vietos: 1) Eiguliai; 2) Lauksvidai, Kauno raj.; 3) Lumpėnai, Silutės raj.; 4) Radikiai, Kauno raj.; 5—6) Rūdaičiai II ir Rūdaičiai I; 7) Sargėnai; 8) Seredžius; 9) Upytė; 10) Veršvai.

¹³⁰ A. Bezenberger, *Gräberfeld bei Lumpönnen*, p. 132—134; H. Moora, *EL*, II, p. 362.

¹³¹ Radimo vietos: 1) Eiguliai; 2) Klangiai, Jurbarko raj.; 3) Lumpėnai; 4) Maudžiorai, Kelmės raj.; 5) buv. Panevėžio aps.; 6) Seredžius; 7) Šernai, Klaipėdos raj.; 8) Upytė; 9) Veršvai.

¹³² A. Bezenberger, *Gräberfeld bei Rubocken*, p. 165—169.

¹³³ Radimo vietos: 1) Akmeniai, Kelmės raj.; 2) Eiguliai; 3) Kurmaičiai; 4) Radikiai; 5) Upytė; 6) Sargėnai; 7) Sfragnai, Klaipėdos raj.; 8) Veršvai.

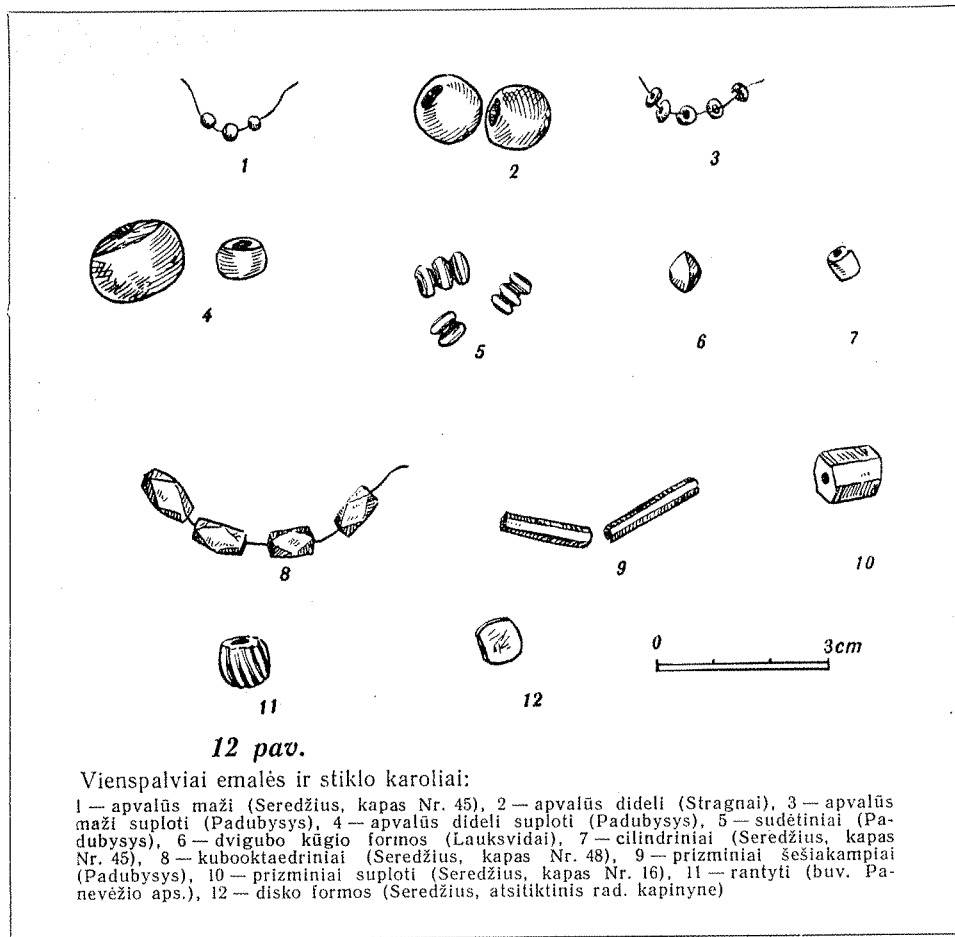
¹³⁴ O. Tischler, *Ostpreussische Gräberfelder...*, III, Taf. XI:2.

¹³⁵ H. Moora, *EL*, I, Taf. XXVIII:14.

¹³⁶ H. Moora, *EL*, II, p. 363—364.

¹³⁷ E. Blume, *Die germanischen Stämme...*, p. 102.

¹³⁸ Radimo vietos: 1) Eiguliai; 2) Padubysys; 3) Pakalniškiai; 4) buv. Panevėžio aps.; 5) Radikiai; 6) Raginėnai, Radviliškio raj.; 7) Rūdaičiai II; 8) Seredžius; 9) Veršvai.

Jų skersmuo — 0,2—0,5 cm, ilgis — 0,1—0,4 cm. Spalvos — oranžinė, juoda, geltona, žalia, pilka, rusva, mėlyna. Šio tipo oranžiniai ir geltoni karoliai žinomi Latvijoje¹³⁹, lenkų Pamaryje¹⁴⁰. E. Blumė juos datuoja III a.; H. Mora nurodo, kad šio tipo karolių kai kuriuose prūsų genčių kapinyuose randama dar ir VI a. kapuose¹⁴¹. Lietuvos kapinyuose jų rasta su III—IV a. medžiaga (Seredžius, k. 13 su bronzine antkakle vie-

¹³⁹ H. Moora, EL, I, Taf. XXVIII:1.

¹⁴⁰ E. Blume, Die germanischen Stämme..., p. 102.

¹⁴¹ H. Moora, EL, II, p. 364.

la apvyniotais galais, bronzinėmis pusiau apvalaus skersinio piūvio juostinėmis apyrankėmis, Seredžiaus k. 45 su bronzine lankine sege lenkta kojele, Veršvai, k. 197(304). Tuo pačiu laikotarpiu datuoti ir kitų spalvų maži suploti karoliukai. Kaklo apvarose jie dažniausiai suverti su apvaliais karoliukais.

4. Apvalūs dideli suploti karoliai (pav. 12:4) randami retai¹⁴². Jų skersmuo — 0,7—1,7 cm, ilgis — 0,5—1,05 cm. Spalvos — juoda, mėlyna, žydra, žalsva. Šio tipo karolių pasitaiko Latvijoje¹⁴³, prūsų genčių teritorijoje¹⁴⁴. Apvalūs dideli suploti karoliai Lietuvoje rasti su III—IV a. medžiaga (Šernai, k. 10 su rozetinėmis smeigtukais, lankine sege palenkta kojele¹⁴⁵, Veršvai, k. 6 ir Upytė, k. 11 su apvaliais raudonos emalės karoliais).

5. Apvalūs sudėtiniai karoliai. Kartais aptinkami apvalūs dvilyčiai, trilyčiai ir keturlyčiai karoliukai (pav. 12:5)¹⁴⁶. Jų skersmuo — 0,2—0,6 cm, ilgis (priklausomai nuo dalių skaičiaus) — 0,4—1,3 cm. Spalvos — mėlyna, juoda, žalia. Šio tipo karolių rasta prūsų genčių teritorijoje¹⁴⁷. Lietuvoje jie rasti su II—IV a. medžiaga (Sargėnų, k. 7 su bronzine labai profiliuota sege).

6. Dvigubo kūgio formos karoliai (pav. 12:6). Jų skersmuo — 0,3—1,2 cm, ilgis — 0,2—0,7 cm. Spalvos — mėlyna, žalia, šviesiai gelsva, Lietuvoje jų nedaug¹⁴⁸, tuo tarpu Latvijoje jie sudaro vieną iš gausiausių karolių grupių¹⁴⁹. Lietuvoje jie aptinkami kartu su geltonais apvaliais suplotais karoliukais (Lauksvidai, k. 1) ir su paaukuotais stiklo karoliais (Eiguliai, k. 29). Lumpėnų kapinyne kape Nr. 22 jie rasti kartu su lankine sege lenkta kojele¹⁵⁰. Jie datuoti III—IV amžiais.

Veršvų kapinyne kape Nr. 1 pasitaikė raudonos emalės karolis, dvigubo nupiauto kūgio formos. Jo skersmuo — 0,7 cm, ilgis — 1,4 cm. Jį reikia datuoti, kaip ir apvalius raudonos emalės karolius, III—IV am-

¹⁴² Po kelis šio tipo karolius rasta Eiguliuose, Maudžioruose, Noruišiuose (Kelmės raj.), Padubysyje, Šernuose, Upytėje, Veršvuose ir Rūdaičių I kapinyne.

¹⁴³ H. Moora, EL, I, Taf. XXVIII:15, 16.

¹⁴⁴ O. Tischler, Ostpreussische Gräberfelder..., III, Taf. XI:14.

¹⁴⁵ A. Bezenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, p. 147—150, Taf. VII:6, 10, 11.

¹⁴⁶ Jų rasta Kaviniuose, Ignalinos raj., Maudžioruose, Padubysyje, Pakalniškiuose, Pusedaryje (Kelmės raj.), buv. Panevėžio aps., Sargėnuose ir Seredžiuje.

¹⁴⁷ O. Tischler, Ostpreussische Gräberfelder, III, Taf. XI:22.

¹⁴⁸ Žinomi iš Eigulių, Lauksvidų, Lumpėnų, Kurmaičių, Seredžiaus ir Upytės kapinyne, Kavinių pilkapių.

¹⁴⁹ H. Moora, EL, II, p. 359; EL, I, Taf. XXVIII:17.

¹⁵⁰ A. Bezenberger, Gräberfeld bei Lumpöhnen, p. 145.

žiais. Tuo pačiu laikotarpiu datuoti ir rastieji Pusedvartyje du baltos emalės dvigubo nupiauto kūgio formos karoliai (skersmuo—0,8 cm, ilgis—1,6 cm), sudėti kartu su bronziniu statinėliu smeigtuku ir bronzinėmis juostinėmis trikampio skersinio piūvio apyrankėmis. Atrodo, kad dvigubo nupiauto kūgio formos karoliai labiau paplinta V—VI a. Antai dvigubo nupiauto kūgio formos bespalviai ir mėlyni stiklo karoliai (skersmuo—0,7—0,8 cm, ilgis—0,4—0,6 cm) aptikti Maudžiorų kapinyno, Kelmės raj., kape Nr. 8 kartu su bronzine antkakle, kurios užsegimas raktos skylutės formos.

7. Cilindriniai karoliai mūsų respublikoje retas radinys (pav. 12:7). Šviesiai mėlynas šio tipo karolis rastas Eigulių kapinyno kape Nr. 9. Jo skersmuo ir ilgis—0,5 cm. Keletas geltonų, tamsiai mėlynų ir šviesiai žalių trumpų cilindrinų karolių (skersmuo—0,3—0,5 cm, ilgis—0,3—0,4 cm) rasta Seredžiaus kapinyno kape Nr. 45 kartu su bronzine lankine sege lenkta kojele. Jie datuoti III a.

Panašūs į apskritus cilindrinus karolius yra suploti cilindriniai karoliai, skersiniame piūvyje sudarantieji elipsę. Šio tipo karolių taip pat labai maža¹⁵¹. Jų skersmuo—0,3—0,8 cm, ilgis—1,1—1,3 cm. Spalvos—juoda, žalia, raudona. Aptinkami su kitais III—IV a. karoliais (Seredžius, k. 13).

b. Kampuoti skersiniame piūvyje karoliai

1. Kubooktaedriniai karoliai, arba prizminiai, su nukirstais kampais. Šio tipo karolių (pav. 12:8) Lietuvos kapinynuose daug¹⁵². Jų skersmuo—0,4—0,6 cm, ilgis—0,7—1,1 cm. Spalvos—ruda, raudona, mėlyna, juoda, žalia, geltona, oranžinė. Šio tipo karolių rasta Latvijoje¹⁵³, prūsų genčių teritorijoje¹⁵⁴, lenkų Pamaryje¹⁵⁵. E. Blumė jų pasirodymą nukelia į II a. ribą (apie 200 m.), tačiau iš esmės datuoja III—IV a.¹⁵⁶ Lietuvoje kubooktaedriniai karoliai pasitaiko dažniausiai su III—IV a. medžiaga (Veršvai, k. 192(299) su oranžiniais ir kitų spalvų apvaliais mažais karoliais; Maudžiorai, k. 32

¹⁵¹ Iki šiol rasti tik Seredžiuje ir Radikiuose.

¹⁵² Radimo vietos: 1) Antasarė, Svencionių raj.; 2) Graužiniai, Molėtų raj.; 3) Kaviniai; 4) Lauksvidai; 5) Maudžiorai; 6) Mežionys; 7) Noriūšiai; 8) Radikiai; 9) Raginėnai; 10) Seredžius; 11) Veršvai.

¹⁵³ H. Moora, EL, I, Taf. XXVIII:18.

¹⁵⁴ O. Tischler, Ostpreussische Gräberfelder, III, p. 239, Taf. XI:25.

¹⁵⁵ E. Blume, Die germanischen Stämme..., p. 103, Abb. 129.

¹⁵⁶ Ten pat, p. 103.

su bronzine antkakle kūginiais galais; Seredžius, k. 13), nors, atrodo, buvo nešioti ir vėliau. Šernų kapinyno kape Nr. 98¹⁵⁷ šio tipo karolis rastas su bronzine lankine sege platėjančia kojele, datuojama V a. Rytų Lietuvos pilkapiuose tokių karolių rasta IV—V a. kapuose (Antasarė, pilk. VII, Mežionys, pilk. III).

2. Prizminiai šešiakampiai karoliai (pav. 12:9) retai pasitaiko¹⁵⁸. Jų skersmuo—0,3—0,8 cm, ilgis—1,2—1,9 cm. Spalvos—mėlyna, žalia. Nebegrijtant prie šio tipo karolių, reikia pažymėti, kad jų aptikta ir įvairiaspalvių (Veršvai, k. 197(304) rasta 13 pilkai mėlyvų karolių). Prizminių šešiakampių karolių rasta Latvijoje¹⁵⁹. Lietuvoje jie aptikti su III—IV a. medžiaga (Veršvai, k. 197(304), Seredžius, k. 13).

3. Prizminiai šešiakampiai suploti karoliai taip pat reti (pav. 12:10)¹⁶⁰. Jų skersmuo—0,4—0,9 cm, ilgis—0,9—1,4 cm. Spalva—ruda. Radikių kapinyne rastas vienas šio tipo žalsvas karolis, puoštas baltomis, raudonomis juostomis. Šio tipo karolių aptikta taip pat su III—IV a. medžiaga (Seredžius, k. 16 su bronzinėmis juostinėmis trikampio piūvio apyrankėmis, apvaliais mažais karoliais; Veršvai, k. 197(304)).

4. Disko formos karoliai žinomi tik iš Seredžiaus kapinyno (pav. 12:12). Kape Nr. 16 su III—IV a. medžiaga rasta 7 mėlyni šio tipo karoliai. Jų skersmuo—0,9 cm, ilgis—0,3 cm. Du tokie pat karoliai rasti Seredžiaus kapinyne atsitiktinai, greičiausiai iš suardyto kapo.

5. Rantyti karoliai (pav. 12:11) iš permatomo stiklo. Lietuvos I—IV a. kapinynuose jų nedaug¹⁶¹. Daugiausiai randami cilindriniai išilgai rantyti karoliai; skersmuo—0,9—1,8 cm, ilgis—0,6—1,3 cm, spalvos—mėlyna, balta, juoda. Lenkų Pamaryje cilindriniai išilgai rantyti karoliai datuojami II m. e. amžiumi¹⁶². Atrodo, kad tokie karoliai Lietuvoje pasirodė taip pat II a. Sargėnų kapinyno kapuose Nr. 153 ir Nr. 337 jie rasti su bronzinėmis akinėmis apyrankėmis. Rantyti karoliai nešioti ir III—IV a. (Seredžius, k. 9 su kubooktaedriniais karoliais;

¹⁵⁷ A. Bezzenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, p. 164, Taf. VII:Va.

¹⁵⁸ Radimo vietos: 1) Kaviniai; 2) Lauksvidai; 3) Padubysys; 4) Radikiai; 5) Seredžius; 6) Veršvai.

¹⁵⁹ H. Moora, EL, I, Taf. XXVIII:33.

¹⁶⁰ Radimo vietos: 1) Graužiniai; 2) Kaviniai; 3) Radikiai; 4) Seredžius; 5) Veršvai.

¹⁶¹ Šio tipo karolių rasta Akmeniuose, Barzdūnuose (Šilutės raj.), Padubysyje, buv. Panevėžio aps., Sargėnuose, Seredžiuje ir Šernuose.

¹⁶² E. Blume, Die germanischen Stämme..., p. 102.

Sargėnai, k. 219 su bronzine laipteline sege). Atskirai reikia paminėti didelį žalsvo stiklo išilgai rantytą karolį, rastą Maudžiorų kapinyne kape Nr. 32. Jo skersmuo — 1,2 cm, ilgis — 3,4 cm. Pagal kapo medžiagą (bronzinė antkaklė kūginiais galais, kubooktaedriniai karoliai), jis datuotinas IV m. e. amžiumi. Tačiau labiausiai rantyti karoliai paplinta ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu.

Tokie yra pagrindiniai tipai vienspalvių karolių, nešiotų Lietuvoje I—IV a.

Čia reikia paminėti iš Kurmaičių kapinyno kapo Nr. 7¹⁶³ peršviečiamą balto stiklo kabutį. Tai kol kas vienintelis šio tipo radinys to laikotarpio kapuose. Kabutis kriaušės formos. Jo aukštis — 1 cm, skersmuo — 0,8 cm. Pagal kitą kapo medžiagą, kabutis datuotinas II—III a.

3. ĮVAIRIASPALVIAI IR MOZAIKINIAI KAROLIAI

Tyrinėtuose I—IV a. Lietuvos laidojimo paminkluose nemažai didelių emalės karolių, puoštų kitų spalvų akutėmis, juostelėmis arba mozaikinių (*Millefiori*). Juos aptarsime atskiromis grupėmis.

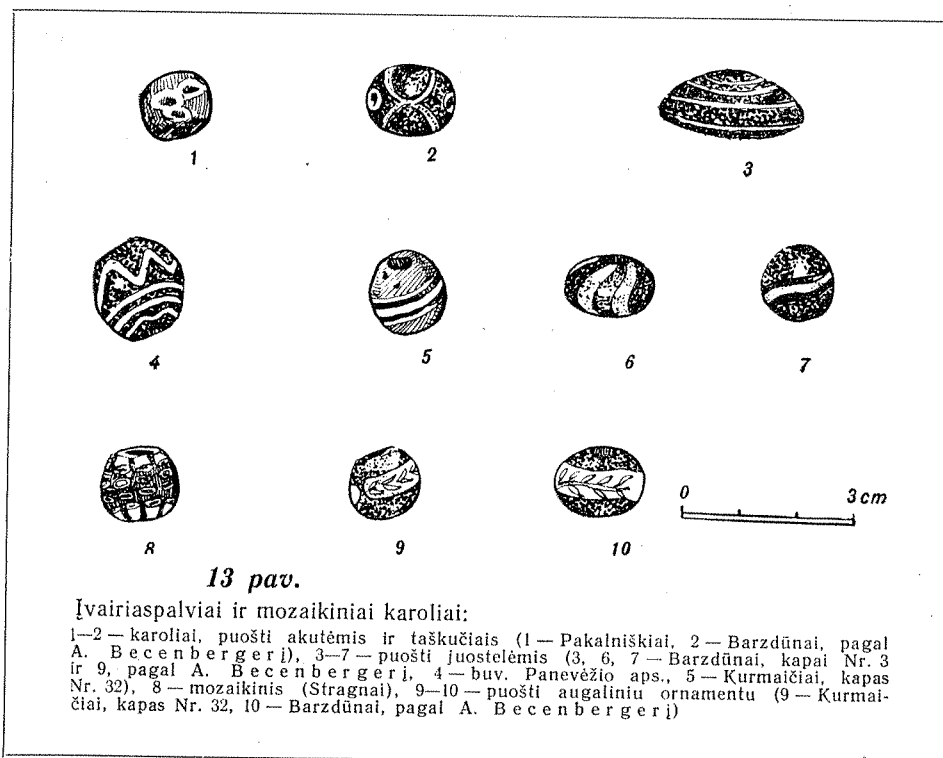
a. Karoliai, puošti akutėmis ir taškučiais

Daugiausia randami šio tipo raudoni ir žali apvalūs karoliai (pav. 13:1, 2). Jų skersmuo — 0,8—1,4 cm, ilgis — 0,7—1,2 cm. Žali karoliai puošti geltonomis dėmelėmis, raudonais taškučiais, rusvomis akutėmis (Sargėnai, k. 219; Veršvai, k. 89(196)). Raudonos emalės karoliai puošti geltonai juodais rombukais (Veršvai, k. 89(196)), taškučiais (Paviekiai), geltonomis žaliomis akutėmis (Pakalniškiai), juodai baltomis akutėmis ir žalsva zigzago juosta (Barzdūnai)¹⁶⁴. Šernų kapinyne buvo rastas rudos emalės karolis, puoštą geltonos, baltos ir juodos spalvos mozaikine akute¹⁶⁵. Šio tipo karoliai aptinkami su II—IV a. medžiaga (Paviekiai, pilk. IX, k. 6 su bronzinėmis antkaklėmis trimitiniais ir buoželiniais galais, labai profiliuota sege; Sargėnai, k. 219 su bronzine laipteline sege).

¹⁶³ 1940 m. tyrinėjimai. Radinys — KVIM.

¹⁶⁴ A. Bezenberger, Gräberfeld bei Barsduhnen, Taf. XXI:34.

¹⁶⁵ A. Bezenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, Taf. VII:24.

13 pav.

Įvairiaspalviai ir mozaikiniai karoliai:

1—2 — karoliai, puošti akutėmis ir taškučiais (1 — Pakalniškiai, 2 — Barzdūnai, pagal A. Bezenbergerį), 3—7 — puošti juostelėmis (3, 6, 7 — Barzdūnai, kapai Nr. 3 ir 9, pagal A. Bezenbergerį, 4 — buv. Panevėžio aps., 5 — Kurmaičiai, kapas Nr. 32), 8 — mozaikinis (Stragnai), 9—10 — puošti augaliniu ornamentu (9 — Kurmaičiai, kapas Nr. 32, 10 — Barzdūnai, pagal A. Bezenbergerį)

b. Karoliai, puošti juostelėmis

Šis tipas iš įvairiaspalvių emalės ir stiklo karolių Lietuvoje labiausiai paplitęs (pav. 13:3—7)¹⁶⁶. Ypač daug tokių karolių yra iš Sargėnų kapinyno. Daugiausia jie raudonos emalės, apvalūs, puošti įdėtomis žaliomis, geltonomis, baltomis, juodomis juostelėmis. Jų skersmuo — 1—1,4 cm, ilgis — 0,9—1,3 cm. Rūdaičių II kapinyne aptiktas šio tipo žališkos emalės karolis, puoštą baltomis, raudonomis, geltonomis linijomis, Šernų kapinyne — juodos emalės karolis, puoštą tokiomis pat linijomis, sudarančiomis plačią zigzaginę juostą¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Radimo vietos: 1) Akmeniai; 2) Barzdūnai; 3) Klangiai; 4) Kurmaičiai; 5) Mikytai, Sakių raj.; 6) Nikėlai, Šilutės raj.; 7) Pa-juostė, Panevėžio raj.; 8) Pakalniškiai; 9) buv. Panevėžio aps.; 10) Paviekiai, Siaulių raj.; 11) Rūdaičiai I; 12) Rūdaičiai II; 13) Sargėnai; 14) Šernai; 15) Upytė; 16) Veršvai.

¹⁶⁷ A. Bezenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, Taf. VII:18.

Randami šio tipo karoliai ir kitokios formos. Akmeniuose, Kelmės raj., aptiktas raudonas statinaitės formos karolis. Jo skersmuo — 1—1,1 cm, ilgis — 1,2 cm. Nikėluose rasti 3 raudoni dvigubo nupiauto kūgio formos karoliai (skersmuo — 0,7—0,8 cm, ilgis — 1,7), Upytėje (k. 47) — juodas, apskritas, ne visai taisyklingas cilindrinis karolis (skersmuo — 1 cm, ilgis — 2,5 cm). Sernų kapinyne (k. 10) rasti žalsvi apvalūs suploti karoliai, puošti geltonomis zigzaginėmis ir tiesiomis rudomis juostomis, bei mažesni tokios pat formos iš balto matinio stiklo, puošti žaliomis ir rudomis juostelėmis¹⁶⁸.

Sunkiau yra emalės karolius su juostelėmis datuoti. Jie daugiausia dėti su II—III a. medžiaga. Antai Sargėnų kapinyne kapuose Nr. 68 ir 153 šio tipo karoliai gulėjo su akinėmis apyrankėmis, kape Nr. 7 su labai profiliuota sege. Greičiausiai šis karolių tipas Lietuvoje pasirodė II m. e. amžiuje, nors tokių karolių randama ir su III—IV a. medžiaga (Sargėnai, k. 219). Kai kurie iš jų (žalsvi suploti) rasti net su V—VI a. medžiaga (Rubokai, k. 39¹⁶⁹).

Įdomus yra Noruišiuose, Kelmės raj., rastas didelis juodos emalės nupiauto kūgio formos karolis, puoštas aplink baltomis tiesiomis ir vingiuotomis susikertančiomis juostomis. Karolio skersmuo apie 2,8 cm, ilgis (aukštis) — 2 cm. Ne visiškai aiški šio dirbinio paskirtis. Kai kurie tyrinėtojai jį laiko verpstuku¹⁷⁰. Panašus į Noruišių dirbinį kiek suploto pusrutulio formos karolis rastas Barzdūnų kapinyne, kapo Nr. 9 kaklo aparvoje (pav. 13:3). Karolis pilkšvos spalvos, didelis, puoštas aplink baltomis juostomis. Panašių dirbinių randama įvairiuose kraštuose, ir ligi šiol archeologinėje literatūroje dėl jų paskirties plačiai diskutuojama¹⁷¹. Vieni autorių nuomone, jie — karoliai, kiti — verpstukai, sagos ir net šaškės.

c. Karoliai, puošti augaliniu ornamentu

Jie kur kas rečiau aptinkami¹⁷². Tai dideli apvalūs raudonos emalės karoliai, puošti žaliomis, rečiau juodomis juostomis su geltonu arba baltu augaliniu ornamentu (pav. 13:9, 10). Karolių skersmuo — 1—1,5 cm, ilgis — 1—1,2 cm. Šio tipo karoliai sudėti su vienspalviais raudonos emalės ir puoštais juostelėmis karoliais (Kurmaičiai, k. 32; Sargėnai, k. 10, 219), t. y. su II—IV a. medžiaga.

¹⁶⁸ Ten pat, Taf. VII: 1, 9, 19, 22, 26, 27.

¹⁶⁹ A. Bezenberger, Gräberfeld bei Ruboken, p. 130.

¹⁷⁰ LAB, p. 184.

¹⁷¹ Ж. В. Б. Деоник, Классификация бус..., стр. 60—61.

¹⁷² Radimo vietos: 1) Barzdūnai; 2) Kurmaičiai; 3) Paviečiai; 4) Sargėnai.

d. Mozaikiniai karoliai

Mozaikinis (*Millefiori*) ornamentas atsirado Egipte (Aleksandrijoje) Ptolemėjų periodo pabaigoje. Tada jis buvo naudojamas indų gamyboje, o vėliau ir karolių¹⁷³. Jų dekoravime jis labai paplinta Romos imperijos laikų pradžioje¹⁷⁴. Šiek tiek mozaikinių karolių rasta ir Lietuvoje¹⁷⁵. Mūsiškiai yra apvalūs, jų skersmuo — 1,2—1,4 cm, ilgis — 1 cm. Veršvų kapinyne kape Nr. 11(118) buvo 4 mėlyni karoliai, puošti baltu mozaikiniu ornamentu, analogiškas karolis žinomas iš Stragnų kapinyne (pav. 13:8). Sargėnų kapinyne kape Nr. 32 rastas žalios emalės karolis, puoštas šviesiai žalsvu ir baltu mozaikiniu ornamentu. Minėtuose kapuose mozaikiniai karoliai dėti kartu su raudonos emalės vienspalviais karoliais ir karoliais, puoštais juostelėmis, todėl ir juos reikia datuoti II—IV a. Mozaikinių karolių yra ir kitose baltų genčių žemėse¹⁷⁶.

Prie mozaikinių karolių skirtini ir emalės karoliai, puošti ornamentu, vietomis sudarančiu šachmatinį raštą. Šachmatinis raštas buvo plačiai naudojamas karoliams puošti jų gamybos centruose Romos imperijos laikų pradžioje¹⁷⁷. Tokių karolių Lietuvoje taip pat labai reta¹⁷⁸. Šachmatiniai karoliai apvalūs, jų skersmuo — 1,2—1,6 cm, ilgis — 1—1,2 cm. Serečiuje ir Kurmaičiuose rastieji geltoni, puošti rudu, baltu ir raudonu šachmatiniu raštu. Veršvų kapinyne kape Nr. 23(130) rastas žalias karolis su raudonu šachmatiniu raštu, kape Nr. 1 — juodas su baltu šachmatiniu raštu. Šio tipo karoliai aptinkami su III—IV a. medžiaga (Serečius, k. 10 su bronzinėmis juostinėmis apyrankėmis).

Peržvelgus Lietuvos TSR teritorijoje rastų I—IV a. atvežtinių karolių tipus (žr. I lentelę), matyti, kad dalis karolių į Lietuvą galėjo patekti dar I m. e. amžiuje (karoliai su metalo įdėjimais). Žymiai daugiau ir įvairesnių karolių yra II a. paminkluose (išilgai ranyti stiklo karoliai, beveik visi emalės karolių tipai). Atrodo, kad didžioji atvežtinių karolių dalis į Lietuvą pakliuvo III—IV a., t. y. tuo laikotarpiu, kai kitų papuošalų ir monetų importas buvo palyginti nedidelis (ypač III a. antrojoje pusėje ir IV a.). Šio laikotarpio kaklo aparvoje randami visi anksčiau

¹⁷³ A. Kisa, Das Glas..., p. 501—569.

¹⁷⁴ B. Filarska, Produkcja..., p. 157.

¹⁷⁵ Radimo vietos: 1) Sargėnai; 2) Stragnai; 3) Veršvai.

¹⁷⁶ H. Moora, EL, I, Taf. XXVIII:28; O. Tischler, Ostpreußische Gräberfelder..., III, Taf. XI:28; J. Antoniewicz, The Sudovians..., Pl. XIII—XIV.

¹⁷⁷ B. Filarska, Produkcja..., p. 157.

¹⁷⁸ Radimo vietos: 1) Serečius, k. 10; 2) Kurmaičiai, k. 7; 3) Veršvai, k. 1 ir 23 (130).

I lentelė
Atvežtinių stiklo ir emalės karolių, rastų Lietuvos TSR teritorijoje, chronologinė lentelė

Karolių rūšis ir tipas				Amžiai					
				I	II	III	IV	V	VI
1	Karoliai su metalo įdėjimais			.	.	.	.		
2	a	1	Apvalūs maži			.	.	.	
		2	Apvalūs dideli			.	.	.	.
		3	Apvalūs maži suploti			.	.		
		4	Apvalūs dideli suploti			.	.		
		5	Apvalūs sudėtiniai		.	.	.		
		6	Dvigubo kūgio formos			.	.		
		7	Cilindriniai			.	.		
	b	1	Kubooktaedriniai			.	.	.	
		2	Prizminiai še- šiakampiai			.	.		
		3	Prizminiai še- šiakampiai suploti			.	.		
		4	Disko formos			.	.		
		5	Rantyti karoliai		.	.	.		
3	a	Karoliai, puošti akutėmis ir taškučiais			.	.	.		
		b	Puošti juostelėmis		.	.	.	.	.
		c	Puošti augaliniu ornamentu		.	.	.		
		d	Mozaikiniai		.	.	.		

išvardytų karolių tipai. Kai kurie iš jų pasitaiko dar ir vėlesniuose, V a. paminkluose (maži apvalūs karoliai, apvalūs dideli, kubooktaedriniai karoliai). Apie IV a. pabaigą—V a. pradžią karolių atvežimas beveik nutrūksta. Stiklo karolių V—VIII a. kapuose labai reta, neįvairios ir jų formos¹⁷⁹. Tuo laikotarpiu labiau paplinta vietinės gamybos gintariniai karoliai.

Žymiai sunkiau atsakyti, iš kur ir kaip stiklo ir emalės karoliai atėjo į Lietuvą. Daugumas tyrinėtojų pagrindiniais karolių gamybos centrais laiko Egiptą (Aleksandriją) ir Siriją. Iš ten jie buvo įvežami į Romos provincijas, iš kur jau eksportuojami į Šiaurės Europą. Romos imperijos laikotarpiu padaugėja stiklo dirbtuvių. Be Egipto ir Sirijos, dirbtuvės įsikuria Italijoje, Ispanijoje, Galijoje, Pareinėje, Britanijoje, Palestinoje¹⁸⁰. Iš Rytų dirbtuvių karoliai patekdavo į Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestus, o iš ten rytiniais prekybos keliais — į Šiaurės Europą¹⁸¹. Galimas daiktas, kad tais prekybos keliais pateko dalis emalės ir stiklo karolių ir į Lietuvą. Vis tik, atrodo, didesnė dalis jų į Lietuvą bus atkeliavusi jūra iš Vakarų gamybos centrų, su kuriais palaikyti glaudesni prekybiniai ryšiai (ką rodo emaliuoti dirbiniai), dalis galėjo patekti ir per Padunijos provincijas. Žinoma, tiek Rytų, tiek Vakarų dirbinius šiuo metu labai sunku atskirti, kadangi jų puošimas ir atlikimas nesiskyrė. Tik rytinių provincijų dirbiniai atlikti kruopščiau, jų spalvos gyvesnės ir švaresnės, taip dirbti vėliau įsikūrusios vakarinių provincijų dirbtuvės dar nemokėjo¹⁸².

Kulto daiktai

Be jau išvardytų romėniškų metalinių indų, papuošalų bei karolių, reikia paminėti įdomias statulėles, rastas Lietuvoje ir kartais laikomas atvežtomis iš Romos provincijų.

Žinutę apie tokias statulėles pateikia J. I. Kraševskis. Jis rašo, kad A. Pliateris XIX a. viduryje, kasinėdamas Švėkšnoje kapinyną, viename iš trylikos kapų užėjo septynias statulėles¹⁸³. Prie jų neaptikta jokių kitų dirbinių, pagal kuriuos galima būtų kapą datuoti. Kituose kapuose

¹⁷⁹ Žr. LAB, p. 326—327.

¹⁸⁰ B. Filarska, Szklá starożytna, Warszawa, 1952, p. 10—20.

¹⁸¹ B. Filarska, Produkcja..., p. 169.

¹⁸² Ten pat.

¹⁸³ J. I. Kraszewski, Sztuka..., p. 316—319. Radinio likimas neaiškus. Labai blogi statulėlių piešiniai yra E. Tiškevičiaus rankraščiuose, Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje. Žr. BA XVI 1440, p. 100.

dūlėjo tik pelenai. Didžiausia statulėlė sidabrinė, tuščiavidurė, vaizduojanti jauną vyrą su raguota mitra ant galvos, sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis, kurių vienoje — rimbas, kitoje — skeptras. Antroji statulėlė, kaip ir visos likusios, bronzinė, panaši į pirmąją, tik mažesnė. Trečioji — einantis vyras su plokščia keturkampe mitra ant galvos, nuliečiomis rankomis. Ketvirtoji — katė, sėdinti ant nedidelės pakylės ar rato. Penktoji — sėdinti moteris su raguota mitra ant galvos; ant kelių moteris laiko kūdikį. Šeštoji — klūpanti figūra, pakeltomis į viršų lyg maldai rankomis. Septintoji — barzdotas senis, šokantis ir laikantis rankose kažkokį muzikos instrumentą. Kraševskio nuomone, visos statulėlės iš Egipto; pirmosios dvi — tai Egipto dievas Oziris arba jo žynys, trečiąją jis priskiria dievui Anubiui arba jo žyniui, penktąją — deivei Izidei su Horu, šeštąją — Egipto žyniui. Iš visų išvardytų statulėlių atkreipia dėmesį moteris su kūdikiu ant kelių. Sprendžiant pagal aprašymą ir piešinį, tai iš tikrųjų Egipto deivės Izidės, maitinančios Horą, statulėlė.

Ar galėjo tuo metu egiptietiški daiktai pasiekti Lietuvą? Dar prieš mūsų erą kai kurie rytietiški kultai atėjo į pietinę Italiją, vėliau į Romą¹⁸⁴, o imperijos laikais paplito beveik visose provincijose. Egipto dievybių kultai buvo paplitę ir Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestuose. Antai Olbijoje Izidė ir Serapis garbinti nuo Aleksandro Severo (222—235 m.) laikų¹⁸⁵, o Tiroje minėtų dievybių kultai žinomi dar prieš mūsų erą¹⁸⁶. Iš šitų Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestų Egipto dievybių statulėlės, kaip nurodo K. Majeviskis, pakliuvo į Lenkiją¹⁸⁷. Iš ten, o gal ir iš kitų Romos imperijos provincijų statulėlės galėjo pasiekti ir Lietuvą. Dievybių statulėlės už imperijos atsidurdavo daugiausia kaip karo grobis¹⁸⁸. Dėl likusiųjų Svėkšnos radinio statulėlių šiuo metu ką nors tikslesnio pasakyti sunku.

J. N. Sadovskis savo darbe¹⁸⁹ mini bronzinę stirnos galvutę, rastą Ožkabaliuose, Vilkaviškio raj. Stirnos galvutė labai kruopščiai nuliečiama ir buvo, pasak J. Sadovskio, arba puošmena, skirta etruskų indų rankoms ir pakraščiams, arba kaip vaizduojamojo meno daiktas. Pagal

¹⁸⁴ H. Lehner. Orientalische Mysterienkulte im römischen Rheinland „Bonner Jahrbücher“, H. 129, Bonn, 1924, p. 47.

¹⁸⁵ K. Majewski, IRZS, p. 8; tas pats, IRP, p. 24.

¹⁸⁶ Zr. V. F. Gaidukevičiaus recenzija: „K. Majewski, Importy rzymskie na ziemiach slowiańskich, Wrocław, 1949“, ВДИ, Nr. 2 (1951), p. 189.

¹⁸⁷ K. Majewski, IRP, p. 24.

¹⁸⁸ Ten pat.

¹⁸⁹ J. N. Sadowski, Drogi handlowe..., p. 73. Dirbinys buvo Lenkijos Mokslų akademijos rinkiniuose Krokuvoje, tolesnis jo likimas neaiškus.

J. Sadovskį, tokie dirbiniai buvo mėgstami Italijoje; nemaža jų rasta Herkulanume. Šiuo metu be dirbinio arba bent jo nuotraukos ar piešinio sunku pasakyti, ar šis daiktas iš tikrųjų buvo romėniškas.

Remdamasis V. Antonievičium, H. J. Eggersas savo romėniškų dirbinių kataloge duoda dvi statulėlių radimo vietas Lietuvoje — Kernavę ir Valkininkus¹⁹⁰. Kernavėje rasta bronzinė barzdotas sėdinčio vyro statulėlė¹⁹¹, su ištiestomis į priekį rankomis¹⁹². Sprendžiant iš jos atlikimo ir paskirties, statulėlę reikia skirti žymiai vėlesniam laikotarpiui¹⁹³. Apie bronzinę statulėlę, rastą Valkininkuose¹⁹⁴, neišliko jokios smulkesnės žinutės, pats dirbinys dingęs, todėl negalima pasakyti, ar daiktas buvo romėniškas.

Kalbant apie statulėles iš Lietuvos, reikia pažymėti, kad visi tie daiktai labai abejotini: jų pačių dažniausiai nėra, jie dingę, neaiškios jų radimo aplinkybės. Išlikusios žinios apie juos šykščios, nei tiksliau datuoti, nei priskirti vienam ar kitam laikotarpiui negalima. Todėl tie radiniai į romėniškų dirbinių sąrašą ir žemėlapij neįtraukti.

Net jeigu pripažintume, kad dalis išvardytų statulėlių buvo romėniškos, nedaug ką telaimėtume ano meto prekybiniams santykiams nušviesti. Tai buvo pavieniai atvežtiniai daiktai, neturėję didesnės įtakos baltų genčių materialinei ir dvasinei kultūrai, prekybiniams santykiams.

Romos monetos

Romos monetos Lietuvoje yra žymiausia ir daugiausia paplitusi (be atvežtinių karolių, kurių rasta daugiau, negu monetų) importo rūšis. Romos monetos — būdingas vakarų Lietuvos laidojimo paminklų radinys, labai retai aptinkamas gyvenvietėse ir piliakalniuose. Jų rasta taip pat lobiuose, žinomi ir atskiri monetų radiniai. Jau minėta, kad Romos monetų tyrinėjimas turi labai didelę reikšmę vietinių archeologinių paminklų ir dirbinių chronologijai nustatyti.

Tiksliai pateikti visus duomenis apie Romos monetų radinius Lietuvoje yra sunku. Dalis monetų, buvusių muziejuose, dingusi per okupaciją, dalis neteko tikslios metrikos. Ne visi Romos monetų lobiai bei atskiri radiniai pasiekdavo muziejus. Apie kai kuriuos radinius nepakanka žinių.

¹⁹⁰ H. J. Eggers, Der römische Import..., Nr. 2239 ir 2247.

¹⁹¹ Radinys yra VIEM.

¹⁹² Ankstesnėje archeologinėje literatūroje ji buvo vadinama Perkūnu arba Jupiteriu. Plg. W. Antoniewicz, Czasy przedhistoryczne..., p. 112, fig. 10:2.

¹⁹³ В. П. Даркевич, О так называемом «идоле Перкуна»..., стр. 221—224.

¹⁹⁴ W. Antoniewicz, Czasy przedhistoryczne..., p. 112.

Atsižvelgiant į visą tai, žemiau pateikti Romos monetų skaičiai nėra visiškai tikri.

Šiuo metu Lietuvoje žinomos 69 neabejotinos radimo vietos¹⁹⁵, kuriose aptikta daugiau kaip 1000 Romos monetų, ir dar 9 abejotinos. Daugiausia Romos monetų rasta kapinyuose.

1. MONETOS IŠ KAPŲ

Iš viso Lietuvoje žinomi 25 kapinynai su Romos monetomis, iš kurių 20 yra vakarų Lietuvos pajūrio ruože — Klaipėdos, Kretingos ir Šilutės rajonuose.

Vakarų Lietuvoje buvo labai įsivyravęs paprotys dėti į kapą monetas. Kada šis paprotys įsigalėjo? Jau minėta, kad vokiečių archeologas O. Tišleris buvo nuomonės, jog Romos monetos vakarų Lietuvoje į kapus pateko tik III m. e. amžiuje. Kai kurių kapų radiniai rodo, kad dalis I a. pabaigos—II a. monetų iš tikrųjų į kapus pateko tik III a. Pavyzdžiui, Palangos kapinyno kape Nr. 20 Trajano moneta buvo rasta kartu su Karakalos ir Julijos Mezos monetomis, Aukštikiemių kapinyno kape Nr. 264 — Komodo moneta kartu su 2 Aleksandro Severo monetomis, kape Nr. 356 — Marko Aurelijaus ir Faustinos II monetos kartu su Septimijaus Severo monetomis, Lazdininkų kapinyno kape Nr. 34 — Antonino Pijaus ir Lucilos monetos kartu su Karakalos moneta. Kartais II a. monetos randamos kartu su III a. datuojamais bronziniais dirbiniais. Antai Kurmaičių kapinyno kape Nr. 9 Faustinos I moneta rasta kartu su lankine sege lenkta kojele, kape Nr. 12 — Trajano ir Faustinos monetos kartu su antkake kūginiais galais, laipteline sege.

Tačiau kai kurių kapų radiniai rodo, kad paprotys dėti monetas į kapus vakarų Lietuvoje įsigalėjo truputį anksčiau — pačioje II a. pabaigoje. Labai dažnai kapuose randame po kelias II a. pabaigos monetas. Pavyzdžiui, Palangos kapinyno kape Nr. 15 rastos 2 Komodo monetos, Andulių kapinyno kape Nr. 5 — Marko Aurelijaus ir Komodo monetos, Stragnų kapinyno kape Nr. XI:4 — Lucilos ir Komodo monetos, kape Nr. 2 — Marko Aurelijaus ir Komodo monetos, kape Nr. XVII:1 — Marko Aurelijaus ir 2 Komodo monetos, Aukštikiemių kapinyno kape Nr. 221 — Marko Aurelijaus, Faustinos II ir Komodo monetos. Be to, Pryšmančių kapinyno kape Nr. 2 dvi Marko Aurelijaus ir Komodo monetos rastos kartu su bronzine archaiška laipteline sege, datuojama II m. e. a. pabaiga.

¹⁹⁵ Zr. 3 priedą.

Paprotys dėti monetas į kapus labiausiai išryškėja III m. e. amžiuje. Monetų daug beveik visuose plačiau tyrinėtuose II—III a. vakarų Lietuvos kapinyuose. Antai Aukštikiemių kapinyne rasta 201 moneta, Stragnų — 100 monetų. Dažniausiai monetos kape sudėtos į tošinę dėžutę arba molinį puodelį (kartais šalia jo), prie mirusiojo galvos, dažnai kartu su kitomis įkapėmis. Toks paprotys pastebėtas Rūdaičių I, Pryšmančių, Kurmaičių, Aukštikiemių ir kituose vakarų Lietuvos kapinyuose. Monetų randama ir vyrų, ir moterų, ir net vaikų kapuose. Dažniausiai kape padėta po 1—2 monetas, tačiau kartais jų pasitaiko ir daugiau. Pavyzdžiui, Aukštikiemių kapinyno kape Nr. 369 surasta net 21 moneta, kape Nr. 40 — 9 monetos, kape Nr. 366 — 7¹⁹⁶ ir t. t.

Monetos beveik visuose kapinyuose varinės (bronzinės), daugiausia sestercijos¹⁹⁷, tik Šernų kapinyno kape Nr. 14 rastas sidabrinis Adriano denaras¹⁹⁸.

Lietuvos kapinyuose daugiausia II a. ir III a. pirmosios pusės monetų. Ankstyviausia moneta, rasta kape, yra Šernų kapinyno kapo Nr. 108 Nerono (54—68 m.) sestercija, vėlyviausia — Šernų kapinyno kapo Nr. 67 Treboniano Galo (251—253 m.) moneta. Kol kas kapinyuose neaptikta III a. pabaigos—IV a. monetų.

Paprotys dėti monetas į kapus buvo paplitęs ir toliau į rytus nuo pajūrio — centrinėje Žemaitijoje. Pavyzdžiui, 8 Romos monetos rastos suardytuose Noriūšių pilkapiuose, Kelmės raj. Keletas monetų suardytuose laidojimo paminkluose (kokio pobūdžio jie buvo, geriau nežinoma) rasta Vaiguvoje (Kelmės raj.), Čibirikuose (Siaulių raj.) (pav. 14:2), Pajūrėlyje (Šilalės raj.). Paprotys dėti monetas į kapus, atrodo, buvo žinomas ir Užnemunėje. Romos monetos suardytuose kapuose aptiktos Ramoniškėse (Šakių raj.). Netoli Alytaus rastas romėniškas medalionas taip pat iš suardyto kapo. Kituose Lietuvos kapinyuose iki šiol Romos monetų nepasitaikė.

Romos monetos į kapus dėtos ir kitose baltų genčių žemėse — Rytprūsioje¹⁹⁹, pietvakarių Latvijoje²⁰⁰. Jų radiniai prūsų genčių kapiny-

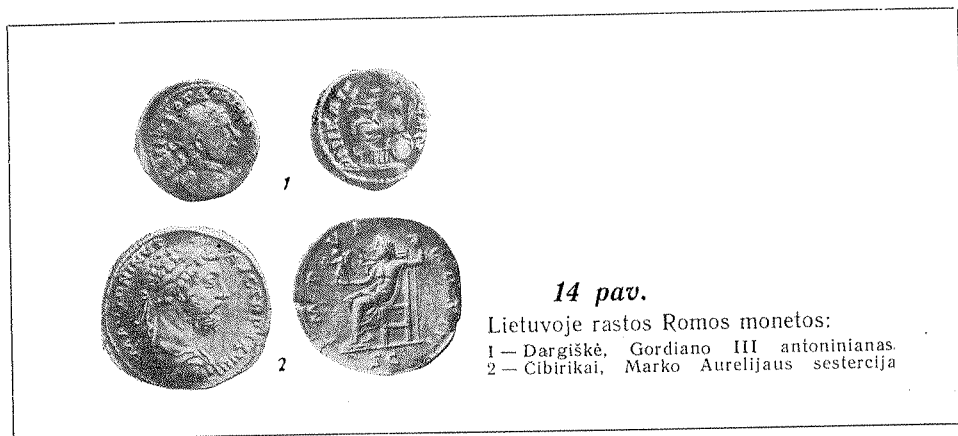
¹⁹⁶ St. Bolin, Prussia, H. 26, Nr. 134, p. 228—230.

¹⁹⁷ Sestercija — romėnų varinė (bronzinė) moneta. Imperijoje vertės pagrindas buvo auksas. Auksinė moneta — aureusas (svoris 8,1—8,3 g) prilygo 25 sidabriniams denarams. Denaras (3,9 g sidabro) lygus 4 sestercijoms, sestercija prilygo 4 variniams asams. Šita vertė kiek svyravo, bet išsilaikė nuo II a. prieš m. e. iki Nerono laikų, po to ji krito.

¹⁹⁸ St. Bolin, Prussia, H. 26, Nr. 137, p. 231.

¹⁹⁹ Ten pat, p. 203—240; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 41—44.

²⁰⁰ R. Šnорге, Seno monetų atradumi..., p. 29; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101—103.

14 pav.

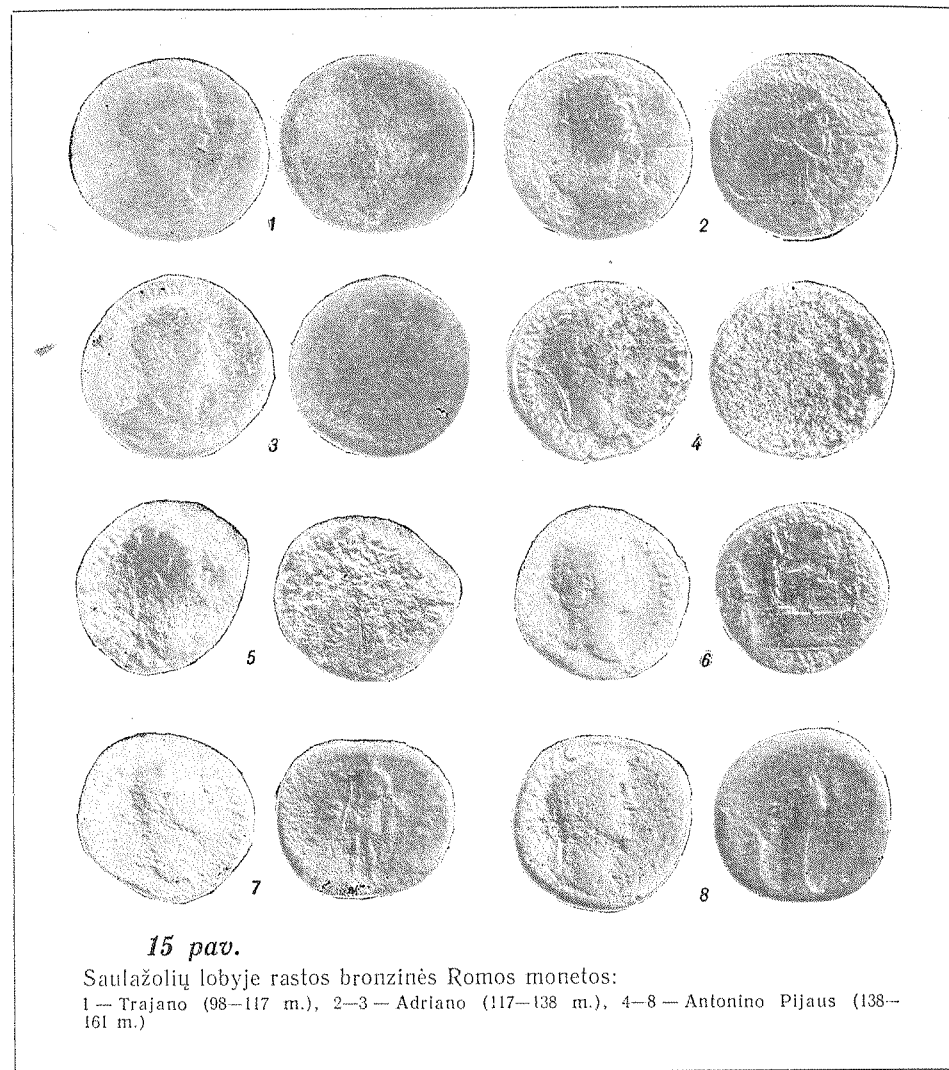
Lietuvoje rastos Romos monetos:
 1 — Dargiškė, Gordiano III antoninianas.
 2 — Cibirikai, Marko Aurelijaus sestercija

nuose panašūs į Lietuvos minėtų kapinynų radinius: ten taip pat vyrauja varinės monetos. Chronologiškai daugiausia monetų rasta irgi iš II a. ir III a. pirmosios pusės. Tačiau prūsų genčių kapinyuose kur kas daugiau monetų iš I a. pabaigos, dažniau aptinkama sidabrinių, o kartais ir auksinių monetų. Įdomu, kad prūsų genčių kapinyuose rasta ir vėlyvų IV a. monetų, ir netgi bizantiškų²⁰¹. Atrodo, jog prūsų genčių teritorijoje paprotys dėti Romos monetas į kapus įsigalėjo kiek anksčiau, negu Lietuvoje, ir jo laikytasi daug ilgiau. Latvijos kapuose varinių ir sidabrinių Romos monetų rasta nedaug; chronologiškai jos priklauso II a.—III a. pirmajai pusei²⁰².

2. LOBIAI

Šiuo metu Lietuvoje užregistruota 13 Romos monetų lobių ir dar kelios labai abejotinos lobių radimo vietos. Kaip matyti iš žemiau pateiktos lentelės (žr. 2 lentelę), lobiai gana įvairūs; 11 jų sudaro tik monetos, o 2 — ir daiktai. Nevienodas ir monetų skaičius lobiuose: kai kuriuose buvo apie 150 (Noreišiai, Kelmės raj.) monetų,

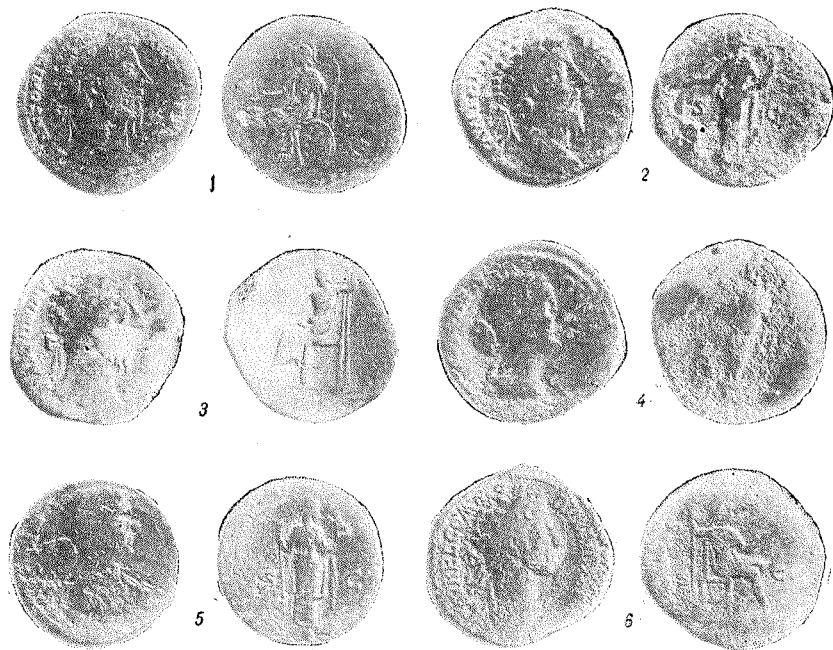
²⁰¹ Kapinyne, buv. Gruneiken vietovėje (dab. Ozersko raj., Kaliningrado sritis), rastos 2 sidabrinės Konstancijaus II (337—361 m.) monetos, o kapinyne, buv. Norkitten vietovėje (dab. Miežduriečjė, Černiachovskio raj.), — vėlyvos romėniškos ir bizantiškos monetos.
²⁰² Plg. В. В. Кропоткин, Клады..., №№ 1482, 1483, 1486; R. Snore, Seno monetų atradumi..., p. 29. Be to, vertingų žinių apie Romos monetų radinius Latvijoje suteikė Latvijos Istorijos muziejaus bendradarbiai R. Ceplītė ir V. Urtanas, už ką autorius jiems labai dėkingas.

15 pav.

Saulažolių lobyje rastos bronzinės Romos monetos:
 1 — Trajano (98—117 m.), 2—3 — Adriano (117—138 m.), 4—8 — Antonino Pijaus (138—161 m.)

o kituose — apie 6 (Lileikėnai, Šilalės raj.). Lietuvoje daugiausia rasta lobių (8) su varinėmis monetomis. Antai 1953 m. rastame Saulažolių, Klaipėdos raj., lobyje (pav. 15 ir 16) buvo apie 70 varinių monetų, prieš 1930 m. rastame Palangos lobyje — 30 varinių monetų. Sidabrinių monetų Lietuvoje rastas tik vienas lobis; tai 1882 m. rastas Raseinių

16 pav.

Saulažolių lobyje rastos bronzinės Romos monetos:

1—3 — Marko Aurelijaus (161—180 m.), 4—5 — Faustinos II (mirusi 175 m.), 6 — Komodo (177—192 m.)

lobis, kuriame buvo 43 sidabriniai Romos denarai. Dviejuose lobiuose monetos yra sumaišytos: Veliuonos lobyje — varinės ir sidabrinės ir Lileikėnų lobyje — sidabrinės ir varinės. Veliuonos lobis įdomus dar ir tuo, kad jame yra ir ankstyvos Vespasiano (69—79 m.) monetos, ir vėlyvos IV a. monetos.

Janapolės apylinkėse, Telšių raj., rastas biloninių antoninianų²⁰³ lobis iš III amžiaus pirmosios pusės (pav. 17). Visos monetos kaltos Nikėjoje

²⁰³ Antoninianas — Romos imperijos piniginis vienetas. Nerono laikais denaruose sidabras pradėtas maišyti su kitais metalais. II a. pabaigoje priemaišos sudarė beveik 50%. Denaro vertė krito. Imperatorius Karakala bandė gelbėti padėtį, 214 m. greta denaro išleisdamas naują sidabrinę monetą, didesnę ir sunkesnę (svoris — 4,7—5,3 g), — antoninianą (*argentei Antoniniani*). Bandymas ne-

(Bitinijos provincija, M. Azija). Yra žinių, kad rytų Lietuvoje buvo rastas lobis iš Ponto ir Partų monetų (žr. 3 priedo A sk. Nr. V), tačiau žinios nepakankamos ir abejotinos.

Kada lobiai buvo užkasti, tikrai pasakyti beveik neįmanoma, nes dažniausiai apie pačius lobius trūksta žinių.

Raseinių lobis galėjo būti užkastas III a. viduryje, kadangi vėliausia jo moneta yra Aleksandro Severo (222—235 m.), o Saulažolių lobis — kiek anksčiau, nes vėliausia jo moneta — Getos (209—212 m.). Tikriausiai III a. viduryje arba antroje jo pusėje buvo užkastas ir Janapolės lobis. Kauno lobis (pav. 18) turėjo būti užkastas V a. pirmoje pusėje arba viduryje, kadangi vėliausios monetos yra Honorijaus (395—423 m.).

Didesnė dalis Lietuvoje rastų Romos monetų lobių yra turtingų baltų turtas, užkastas per užpuolimus arba saugantis plėšikų. Kad tai buvo vietinių gyventojų turtas, rodo kai kuriuose lobiuose kartu su monetomis rasti vietinės gamybos daiktai. Antai Dargiškės lobyje su monetomis buvo rastos dvi bronzinės juostinės apyrankės, Dirmeikių lobyje — bronzinė laiptelinė segė. Be to, daugelis lobių rasta vietinio darbo moliniuose puoduose. Pagaliau daugumas lobių ilgai kaupti — jų monetos yra labai nevienodo laiko. Antai Saulažolių lobiai monetos chronologiškai aprėpia 100—110 metų, Kauno lobiai — apie 150 metų, Raseinių ir Veliuonos lobių monetos — apie 250 metų.

Iš visų minėtų lobių reikia išskirti Janapolės lobjį. Pirmiausia jo monetos chronologiškai apima vos 22 metus (skaičiuojant nuo Aleksandro Severo, kurio monetos lobyje ankstyviausios, valdymo pradžios iki Gordiano III, kurio monetos lobyje vėlyviausios, valdymo pabaigos, nors tikriausiai lobiai monetos chronologiškai apima dar trumpesnę laikotarpį). Taigi, lobis kauptas trumpai. Jo monetos gerai išlikusios, nenudilusios, atrodo, mažai vartotos, be to, visos kaldintos Nikėjos mieste, vienoje iš Romos imperijos provincijų. Daugiau tokių Romos monetų lobių Lietuvoje nerasta. Jeigu šis lobis ir priklausė vietiniam baltų genties nariui, o ne keliaujančiam romėnų pirkliui, tai jis buvo užkastas greitai po romėnų pirklio apsilankymo.

Lobių užkasimo vietos kol kas nėra tyrinėtoms, tačiau turimi duomenys leidžia padaryti kai kurių išvadų. Iki šiol nėra vienas Romos monetų lobis nerastas archeologiniame paminkle. Priešingai, kartais jie aptinkami ten,

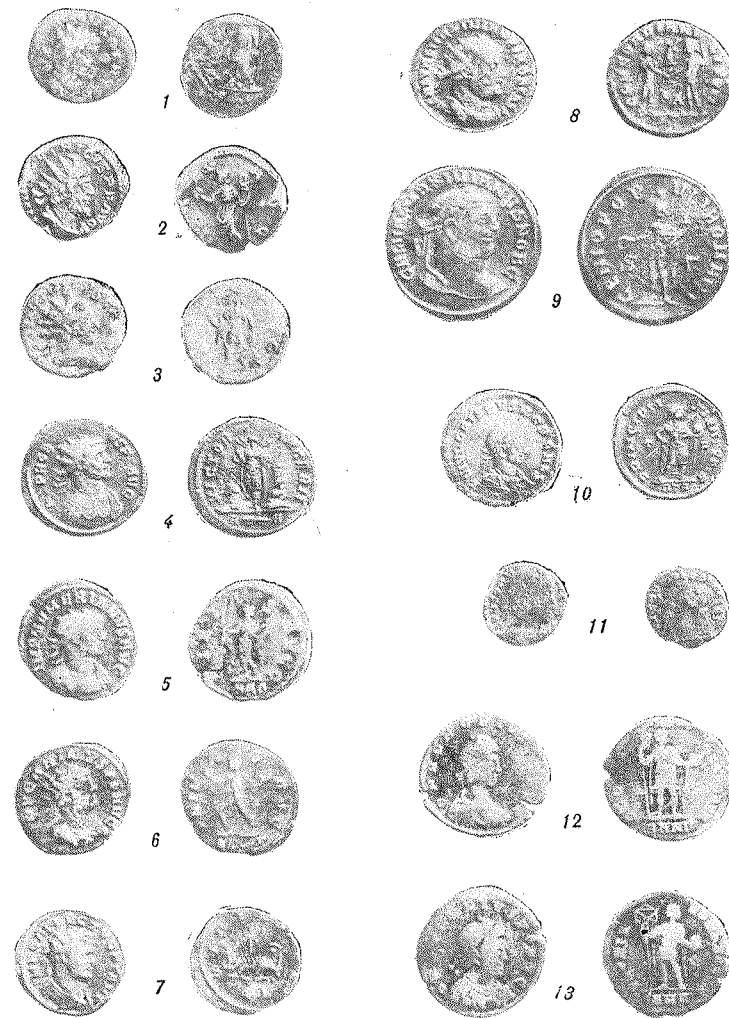
pasisekė, kadangi sidabro antoninianuose tebuvo 50%. III a. antrosios pusės pradžioje antoninianas virto beveik grynai varine moneta su 2—4% sidabro priemaiša. Jų vertė krito. Antoninianai skaičiuoti saujomis ir maišeliais. Bilonas — vario ir sidabro lydinys. Zr. A. H. Зограф, Античные монеты, МИА, 16, Москва—Ленинград, 1951, стр. 54.

17 pav.

Janapolės lobyje rastos Romos monetos:

1–2 – Aleksandro Severo (222–235 m.), 3 – Julijos Mamėjos (mirusi 235 m.), 4 – Maksimitno (235–238 m.), 5–7 – Maksimo (235–238 m.), 8–14 – Gordiano III (238–244 m.)

18 pav.

Kauno lobyje rastos Romos monetos:

1 – Viktorino (apie 265–268 m.), 2 – Tetriko I (268–273 m.), 3 – Tetriko Sūnaus (269–273 m.), 4 – Probo (276–282 m.), 5 – Numeriano (283–284 m.), 6 – Karino (283–285 m.), 7 – Alekto (293–296 m.), 8–9 – Galerijaus (293–311 m.), 10 – Krispo (317–326 m.), 11 – Konstanto I (337–350 m.), 12–13 – Honorijaus (395–423 m.)

kur iki šiol apie kokius nors archeologinius paminklus net nežinota (Saulažoliai, Noreišiai). Tai rodytų, kad lobijų buvo užkasama prie ano meto susisiekimo ar prekybos kelių, netoli gyvenviečių. Antai Lileikėnų lobis buvo užkastas netoli piliakalnio.

Daugelis Romos monetų lobijų (Algimantų, Dirmeikių, Dargiškės, Janapolės, Noreišių) rasta ariamoje dirvoje, užkastų labai negiliai; tai liudytų lobijų savininkų skubėjimą juos slėpti.

Užkastieji lobiai rodo ir vieną pirmąsias bendruomeninės santvarkos irimo baltų gentyse bruožą. Matyt, jau III—V a. vakarų Lietuvoje ir iš dalies vidurio Lietuvoje, padidėjus turtinei nelygybei ir išsiskyrus diduomenei, padaugėja karinių susirėmimų, užpuolimų, per kuriuos ir buvo užkasta daugumas minėtų lobijų.

Kai kurių tyrinėtojų nuomone, monetų lobiai buvo užkasami ir kulto tikslais²⁰⁴.

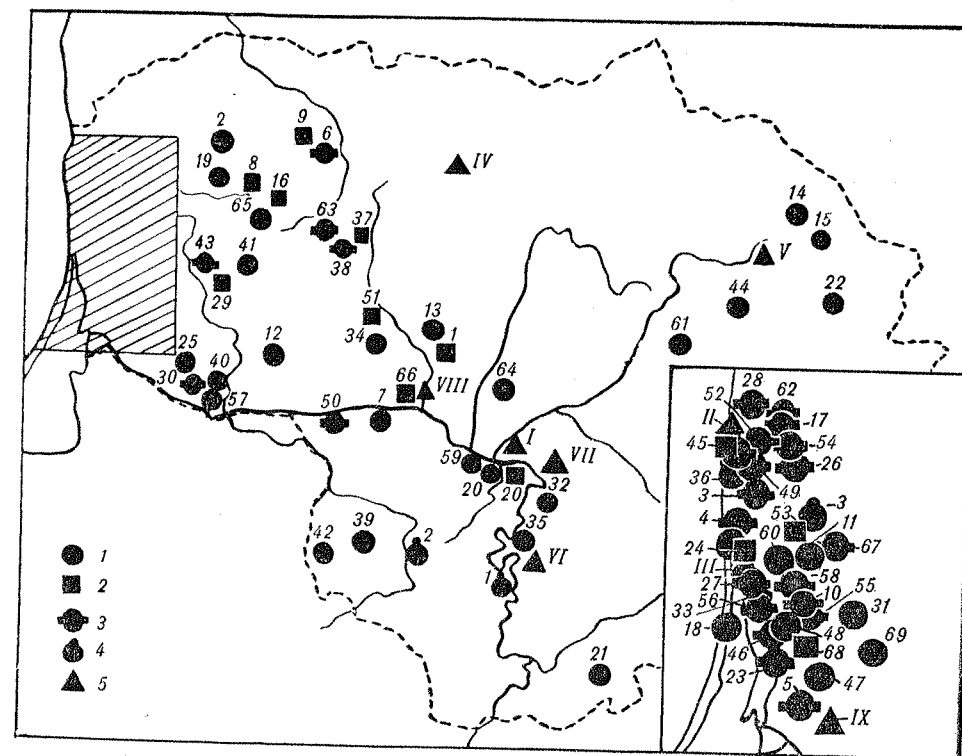
Lobiuose rastos monetos chronologiškai apima didesnę laikotarpį, negu monetos iš kapinynų. Lobiuose pasitaiko dar Romos respublikos (Raseinių lobis) monetų ir vėlyvų monetų. Šiuo atžvilgiu ypač įdomus Kauno lobis, kuriame buvo apie 15 III a. antrosios pusės—IV a. ir V a. pradžios monetų. Keletas IV a. monetų aptikta ir Veliuonos lobyje.

Palyginus kapinynų su Romos monetomis ir lobijų radimo vietas, reikia pažymėti, kad jos beveik sutampa (žr. pav. 19). Tik kai kurie lobiai rasti labiau į šiaurę nuo kapinynų su Romos monetomis (šiaurinėje Žemaitijoje) ir į pietryčius — siekia vidurio Lietuvą. Likusioje mūsų respublikos dalyje Romos monetų lobijų kol kas nerasta, be kelių abejotinių radimo vietų.

Prūsų genčių teritorijoje rasti daugiausia bronzinių (varinių) Romos monetų lobiai, kai kurie jų gana dideli. Pavyzdžiui, Moršanskoje (buv. Schreitlacken), Gurjevo raj., lobyje rasta 759 monetos²⁰⁵, Kudrinkos (buv. Backeln), Primorsko raj., lobyje — 369 monetos²⁰⁶. Prūsų genčių monetų lobiuose daugiausia yra Antoninų monetų. Daugumas lobijų čia galėjo būti užkasti pačioje II a. pabaigoje, nes vėliausios monetos kaldintos Marko Aurelijaus, Krispinos, Komodo valdymo laikais²⁰⁷. Lobijų su vėlesnėmis, IV—V a., monetomis prūsų genčių žemėse neaptikta.

Latvijoje Romos monetų lobijų rasta nemažai, tačiau dauguma jų labai abejotini. Latvijos lobiuose vyrauja varinės monetos, datuojamos

²⁰⁴ K. Majewski, IRZS, p. 17—18; tas pats, IRP, p. 31; J. Wielowiejski, Przemiany gospodarczo-społeczne..., p. 218.
²⁰⁵ St. Bolin, Prussia, H. 26, p. 217, Nr. 55; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 42—43, № 105.
²⁰⁶ St. Bolin, Prussia, H. 26, p. 210, Nr. 18; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 42, № 87.
²⁰⁷ Plg. В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 42—44.

19 pav.

Romos monetų ir medalionų radiniai Lietuvoje:

1 — pavieniai radiniai, 2 — lobiai, 3 — kapinynai su monetomis, 4 — medalionai, 5 — abejotini radiniai

I a. pr. m. e.—V m. e. a. pradžia²⁰⁸. Sidabrinų monetų lobis tik vienas²⁰⁹. Latvijos monetų lobiai nedideli, daugiausia juose po keliasdešimt monetų, užkasti jie galėjo būti III a. antroje pusėje—IV a., dalis — V a. pradžioje.

3. PAVIENIAI RADINIAI

Lietuvoje žinoma dar apie 30 pavienių Romos monetų radinių. Tik nedaugelis jų yra iš tyrinėtų archeologinių paminklų (žr. 3 priedo A sk. Nr. 34, 42). Šiuose radiniuose vyrauja taip pat

²⁰⁸ Plg. ten pat, p. 101—103.

²⁰⁹ Kazzemnieki viet., Madonų raj., žr. В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 102, № 1474.

Romos monetų lobiai Lietuvos TSR teritorijoje

2 lentelė

Nr.	Vietovė, kur rastas lobis	Monetų lobyje	Vėliausia lobyje moneta	Lobyje užkasimo laikas	Monetų metalas	Lobyje rasti daiktai	Lobyje rastos Romos provincijų monetos
1	Algimantai	35	Komodo	II a. pab.—III a. pr.	AE ¹	—	
2	Dargiškė	apie 2 kg			AE	2 bronzinės juostinės apyrankės	1 moneta kaldinta Nikėjoje
3	Dirmeikiai				AE	1 bronzinė laiptelinė segė	
4	Janapolė	18	Gordiano III	III a. vidurys—II p.	AE	—	Visos lobyje monetos kaldintos Nikėjoje
5	Kaunas	apie 15	Honorijaus	V a. vidurys	AE	—	1 moneta kaldinta Trire, 1 Londone, 2 Nikomedijoje
6	Klaipėda				neaišku		
7	Lileikėnai	apie 6			AR ir AE	—	
8	Noreišiai	apie 150		II a. pab.?	AE	—	
9	Palanga	30			AE		
10	Raseiniai	43	Aleksandro Severo	III a. vidurys	AR	—	

¹ AE — varinės (bronzinės) monetos, AR — sidabrinės.

Tęsinys

Nr.	Vietovė, kur rastas lobis	Monetų lobyje	Vėliausia lobyje moneta	Lobyje užkasimo laikas	Monetų metalas	Lobyje rasti daiktai	Lobyje rastos Romos provincijų monetos
11	Saulažoliai	apie 60—70	Getos	III a. I p.	AE	—	Medalionas, kaltas Kilikijoje, Tarso mieste
12	Veliuona	11	IV a.	IV a.?	AE ir AR	—	
13	Vilkyčiai	90			neaišku		

varinės monetos, nors pasitaiko ir sidabrinų (žr. 3 priedo A sk. Nr. 20 a, 24 b, 42 b, 45 c, 48 a, 64).

Tokių pavienių radinių yra Užnemunėje, šiaurės rytų ir pietų Lietuvoje, be vakarų ir vidurio Lietuvos, kur jų pasitaiko daugiausia. Taigi pavienių radinių teritorija (žr. pav. 19) kur kas didesnė, negu monetų iš kapų ir lobių paplitimo.

Pavieniuose radiniuose dažniausiai yra II a. ir III a. pirmosios pusės monetų, nors žinoma ir I a. bei IV a. monetų.

Prūsų genčių žemėse pavienius radinius daugiausia sudaro taip pat varinės II a. ir III a. pirmosios pusės monetos, tačiau čia žymiai daugiau I a., III a. antrosios pusės ir IV a. monetų²¹⁰, sidabrinų monetų retai pasitaiko. Latvijoje tokie radiniai panašūs į prūsų genčių pavienius monetų radinius²¹¹, juose daugiausia varinių ir šiek tiek sidabrinų monetų. Jos datuojamos I a. pr. m. e.—IV m. e. a. Kai kurie Latvijos pavieniai radiniai, kaip ir lobiai, labai abejotini.

Vadinasi, iš Lietuvoje rastų Romos monetų daugiausia yra varinių, sidabrinų šiuo metu tėra žinoma daugiau kaip 50. Panašiai yra ir kitose baltų genčių žemėse.

Peržvelgiant Romos monetų radinius Lietuvoje (žr. pav. 19), matyti, kad iš 69 neabejotinų radimo vietų 36 yra vakarų Lietuvoje (pajūrio ruože), 13 vidurio Žemaitijoje, 9 vidurio Lietuvoje, 6 Užnemunėje ir 5 rytų Lietuvoje. Vakarų Lietuvoje ir vidurio Žemaitijoje monetos rastos kapuose, lobyuose ir pavieniuose radiniuose, vidurio Lietuvoje — lobyuose

²¹⁰ В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 41—44.

²¹¹ Plg. ten pat, p. 101—103.

ir pavieniuose radiniuose, Užnemunėje — kapuose ir pavieniuose radiniuose, o rytų Lietuvoje — kol kas tik pavieniuose radiniuose.

Reikia pažymėti tai, kad Romos monetos ne pirmosios, patekusios į Lietuvą. Lietuvoje rasta graikiškų monetų²¹², liudijančių Lietuvos gyventojų prekybinius ryšius su antikinė Graikija.

Kalbant apie Romos monetų chronologiją, reikia pažymėti, kad Lietuvoje rasta monetų dar iš Romos respublikos laikų. Pavyzdžiui, kelios konsulų monetos buvo Raseinių lobyje. Iš Lietuvos, be tikresnės radimo vietos, žinomi sidabriniai denarai, pasirašyti pinigų triumviro L. Itijaus (L. Itius)²¹³, dar Kartaginos karų laikotarpio. Kai kurių XIX a. tyrinėtojų nuomone, šios monetos vienos iš seniausių Lietuvos monetų. Galimas daiktas, kad Romos respublikos laikų denarai į Lietuvą pateko žymiai vėliau, kartu su imperijos laikų monetomis.

Nedaug (apie 10) Lietuvoje terasta ir I a. monetų. Daugiausia (apie 330), tai yra apie tris ketvirtadalius monetų, kaldintos imperatorių Antoninų valdymo laikotarpiu (96—192 m. e. m.). Trajano monetos rastos 10-ye vietų, Adriano — 12-oje, Antonino Pijaus — 22-ose, Faustinos I — 10-ye, Faustinos II — 13-oje, Marko Aurelijaus — net 27-iose. Kur kas mažiau monetų, tik apie 45, kaldintų imperatorių Severų valdymo laikotarpiu (193—235 m. e. m.), tiek pat jų ir iš 235—253 m. laikotarpio. Iš pastarojo laikotarpio daugiausia Gordiano III (238—244 m.) valdymo metu kaldintųjų, jų rasta 11-oje vietų. Iki šiol Lietuvoje mažai terasta III a. antrosios pusės ir IV a. monetų, vos keletas V a. pradžios monetų. Remiantis šiais duomenimis, galima padaryti išvadą, kad daugiausia Romos monetų į Lietuvą pateko II m. e. amžiuje (žr. 4 priedą.). Monetų importas ėmė mažėti III a. pirmojoje pusėje, III a. antrojoje pusėje jų į Lietuvą patekdavo labai nedaug. Atrodo, kad monetų importas pasibaigė V a. pirmojoje pusėje.

Daugiausia Romos monetų į Lietuvą greičiausiai pateko iš Padunijos provincijų „Gintaro keliu“, Lietuvoje rasta monetų, kaltų ir Juodosios jūros vakarinio pakraščio (Tomai), ir Mažosios Azijos (Nikėja ir Niko-

²¹² Graikiškos monetos Lietuvoje rastos: 1) Glūko ežero pakrantės, Varėnos raj. (1962 m. sidabrinė tetradrachma, kaldinta V a. pr. m. e. Nakso mieste, Sicilijoje. Moneta — VIEM); 2) Salenikai, Jonavos raj. (prieš 1938 m. nenustatytos graikiškos monetos, žr. H. Mooga, EL, II, p. 583, 4 išn.); 3) Vilnius (1936 m. Rasų kapinių rajone rasta sidabrinė Smarnos tetradrachma, kaldinta II a. pr. m. e. Moneta buvo privačiame rinkinyje, jos likimas neaiškus, žr. M. Dzikowski, Tetradrachma smyrneńska, znaleziona w Wilnie, WNA, 19, Kraków, 1938).

²¹³ A. K. Киркор, Монетное дело в Литве, Древности, т. II, вып. 2, Москва, 1869, табл. VII: 8, 9, 10; M. Gutowski, Numizmatyka litewska wieków średnich, Kraków, 1920, p. 7—8.

medija) provincijose, ir Vakarų provincijose (Londonas, Triras). Gal būt, į baltų kraštus užklydavo ir šių provincijų pirkliai. Daugiausia Romos monetų į Lietuvą pateko per prūsų genčių žemes, ypač per išgarsėjusį gintaru Sembos pusiasalį, kur randama daug Romos monetų²¹⁴. Nuo Lietuvos į šiaurę Romos monetų mažėja. Latvijoje iš 45—47 radimo vietų žinoma apie 480 monetų, iš jų apie 30 sidabro denarų, tačiau, kaip minėta, didelė dalis radimo vietų kelia abejonių²¹⁵. Estijoje rastų vario ir sidabro monetų skaičius neprašoka 40²¹⁶, nors čia rasta keletas ir auksinių monetų²¹⁷.

Medalionai

Be Romos monetų, į Lietuvą atkeliavo ir keli medalionai. Vienas medalionas rastas netoli Alytaus suardytame kapinyne (žr. 3 priedo B sk., Nr. 1), kaltas imperatoriaus Nerono laikais. Du bronziniai medalionai aptikti 1873 m. netoli Kapsuko: vienas kaltas Antonino Pijaus, kitas — Marko Aurelijaus laikais²¹⁸.

1953 m. Saulažolių km., Klaipėdos raj., rastame monetų lobyje buvo bronzinis Getos medalionas, kaltas Kilikijoje, Tarso mieste (pav. 20).

Imperijoje medalionai turėjo dvejopą paskirtį: tai buvo monetos, lygiavertės paprastoms monetoms, ir memorialiniai medaliai, kaldinami pergalių, triumfų, visuomeninių žaidynių ir kitomis panašiomis progomis. Auksiniais medalionais būdavo apdovanojami palankių romėnams genčių viršininkai ir vadai²¹⁹, taip jie patekdavo į „barbarų“ kraštus.

Auksinių medalionų pasiekta ir baltų genčių teritorija. Pavyzdžiui, auksinis Konstancijaus II medalionas rastas prūsų genčių žemėse, buv. Hammersdorf vietovėje²²⁰ (dab. Kaliningrado sritis).

Taigi, apžvelgus įvairias romėniško importo rūšis, matyti, kad į Lietuvą buvo atvežami bronziniai indai, bronzinės ir sidabrinės segės, emaliuoti papuošalai, emalės ir stiklo karoliai, varinės ir sidabrinės monetos, patekdavo medalionų ar net statulėlių.

²¹⁴ St. Bolin, Prussia, H. 26, p. 203—240; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 41—44, №№ 46—157. Prūsų genčių žemėse žinoma daugiau kaip 100 Romos monetų radimo vietų.

²¹⁵ H. Mooga, EL, II, p. 578—579. Be to, plg. В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101—103, №№ 1462—1505.

²¹⁶ H. Mooga, EL, II, p. 580.

²¹⁷ В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 103, №№ 1507, 1514.

²¹⁸ Д. Я. Самоквасов, История русского права..., стр. 136.

²¹⁹ К. Majewski, IRZS, p. 14.

²²⁰ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, Abb. 250, 251.

20 pav.
Saulažolių lobyje rastas bronzinis
Getos (208—211 m.) medalionas

Šiuo metu Lietuvos TSR teritorijoje yra žinomos 108 neabejotinos romėniškų dirbinių radimo vietos ir taip pat keliolika abejotinių. Iš romėniškų dirbinių Lietuvoje iki šiol²²¹ rasta 2 bronziniai indai, 1 sidabrinė, 9 bronzinės ir 7 emaliuotos segės bei plokštelės, 1 bronzinis varpelis, daugiau kaip 2300 emalės ir stiklo karolių, daugiau kaip 1000 varinių ir sidabrinų monetų. Daugumoje vietovių rasta vienos rūšies dirbinių (arba monetų, arba stiklo ir emalės karolių), nors kai kur (ypač vakarų Lietuvoje) pasitaiko kelių rūšių dirbinių. Pavyzdžiui, Aukštikiemių kapinyne yra Romos monetų, emalės ir stiklo karolių, emale puošta bronzinė plokštelė, Kurmaičiuose — Romos monetų, emalės ir stiklo karolių, bronzinis indas.

Galimas daiktas, kad tolesni Lietuvos TSR teritorijos I—IV a. archeologinių paminklų tyrinėjimai atskleis daugiau romėniško importo rūšių ir padidins romėniškų dirbinių skaičių.

III. PREKYBOS KELIAI

Peržvelgus Lietuvoje rastus romėniškus dirbinius, reikia nustatyti, kokiais prekybos keliais jie čia pateko. Norėdami susidaryti geresnį šių kelių vaizdą, trumpai suminėsime romėniškus daiktus, rastus kitų baltų genčių žemėse, nes prekybos keliai buvo daugiausia bendri visoms baltų gentims, gyvenusioms prie Baltijos jūros.

Prūsų genčių (ypač sembų) ir jotvingių teritorijoje²²² (dab. Kaliningrado srityje ir šiaurės vakarų Lenkijos kampe) romėniškų daiktų rasta žymiai daugiau, negu Lietuvoje; daug varinių, sidabrinų, keletas

²²¹ 1968 m. pabaigos duomenys.

²²² Jotvingių gentims priklausė ir didelė dalis dabartinės Lietuvos Užnemunės. Kol kas romėniškų dirbinių čia surasta nedaug, nes nedaug tyrinėtų I—IV a. paminklų (ypač kapinytų).

auksinių monetų, sidabrinų, bronzinių ir stiklinių indų, „*Terra sigillata*“ keramikos, romėniškų kalavijų, įvairių papuošalų su emale, įvairių tipų segių, emalės ir stiklo karolių²²³.

Latvijoje romėniškų dirbinių žymiai mažiau, negu Lietuvoje; rasta varinių ir sidabrinų monetų, keletas emaliuotų romėniškų segių, molinis žibintas, emalės ir stiklo karolių²²⁴.

Tai rodo, kad plačiausiai prekybinius ryšius su Romos imperija palaikė prūsų gentys, kurių teritorijoje buvo daugiausia gintaro. Gintaras ir buvo svarbiausioji prekė baltų genčių prekyboje su Romos imperija. Neatsitiktinai pagrindinis prekybos kelias, jungęs Romos imperiją ir Baltijos pajūrį, vadinamas „Gintaro keliu“.

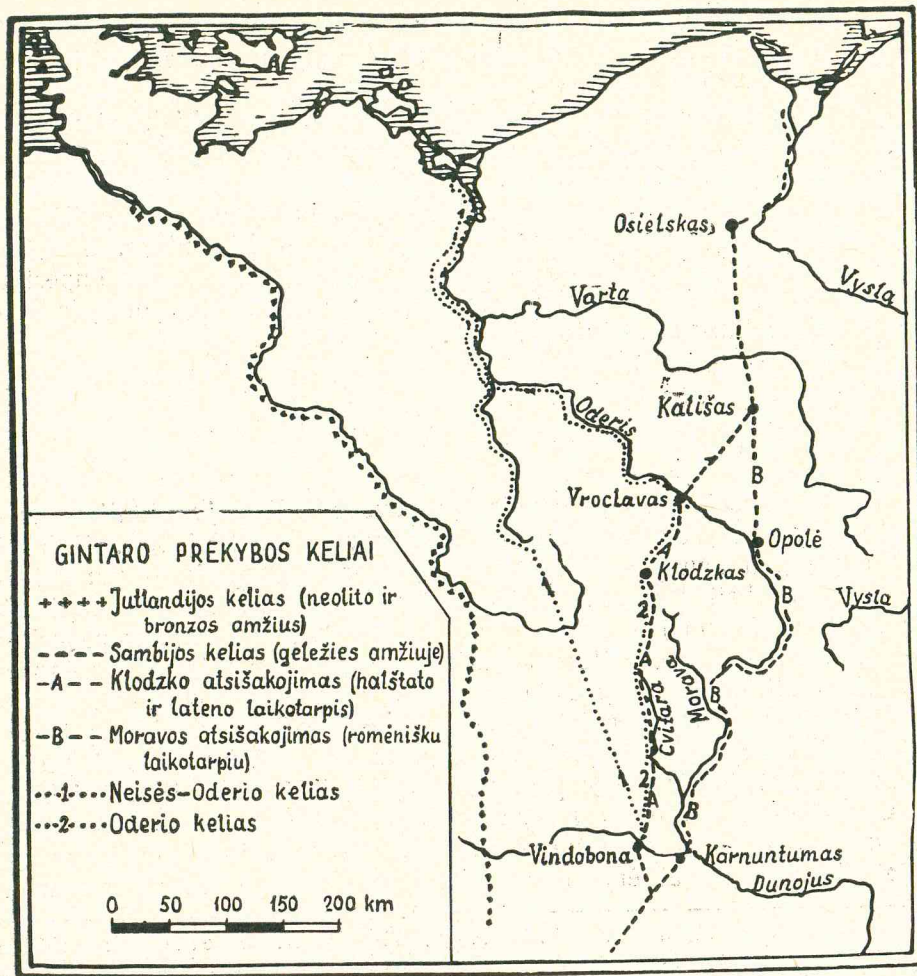
„Gintaro kelias“

Tai buvo pagrindinis prekybos kelias, jungiantis romėniškas Padunijos provincijas su Šiaurės Europa (pav. 21 ir 22). Gintarui gauti šiuo keliu naudojosi ir Romos imperijos metropolija — Roma, Italija. „Gintaro kelio“ pradžia pietuose buvo Karnuntumo (Carnuntum) miestas (šalia Vienos) Panonijoje, pasienio tvirtovė ir stambus prekybos centras. Iš Panonijos „Gintaro kelias“ per Klodzko perėją ėjo tiesiausia linija iki Baltijos jūros (maždaug per dabartinį Vroclavą iki Prosnos upės prie Kališo, toliau palei Prosną iki jos žiočių, kirto Vartą ir ėjo tiesiog iki Vislos alkūnės Osielsko apylinkėse, o iš ten — palei Vislos žemupį iki Baltijos ir toliau pakrante į rytus, iki Sembos²²⁵). Tai buvo sausumos kelias, gyviausias I m. e. amžiuje. Nuo I m. e. a., kai Čekijoje ir iš dalies Silezijoje susikūrė markomanų valstybė ir romėnai pradėjo su jais karus, pirkliai ėmė naudotis nauju keliu, per Moravos vartus

²²³ M. Ebert, Truso..., p. 71—81; W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, p. 210—214; W. Gaerte, Römische Importwaren in ostpreussischen Gräbern, Prussia, H. 28, Königsberg (1928), p. 372—374; St. Bolin, Prussia, H. 26, p. 203—230; A. Brinkman, Funde von Terra-sigillata in Ostpreussen, Prussia, H. 21, Königsberg (1900), p. 73—79.

²²⁴ R. Snore, Seno monetų atradumi..., p. 27—44; V. Ginters, Romas imports..., p. 47—61; H. Moora, EL, II, p. 573—592; V. Anisimova, Mainas attīstība Latvijas PSR teritorijā m. e. I gadu tūkstoši, Pēteris Stučka Latvijas Valst. Universitātes zinātniskie raksti, 26, 1958.

²²⁵ K. Majewski, IRZS, p. 22—23; J. Wielowiejski, Wy-miana handlowa..., p. 84; M. Gumowski, Szlak bursztynowy, Meander, XVI, 1, Warszawa, 1961; M. Gumowski, Moneta rzymska w Polsce, PA, X, Poznań, 1958; p. 98; M. Wheeler, Rzym poza granicami Cesarstwa, Warszawa, 1958, p. 30.

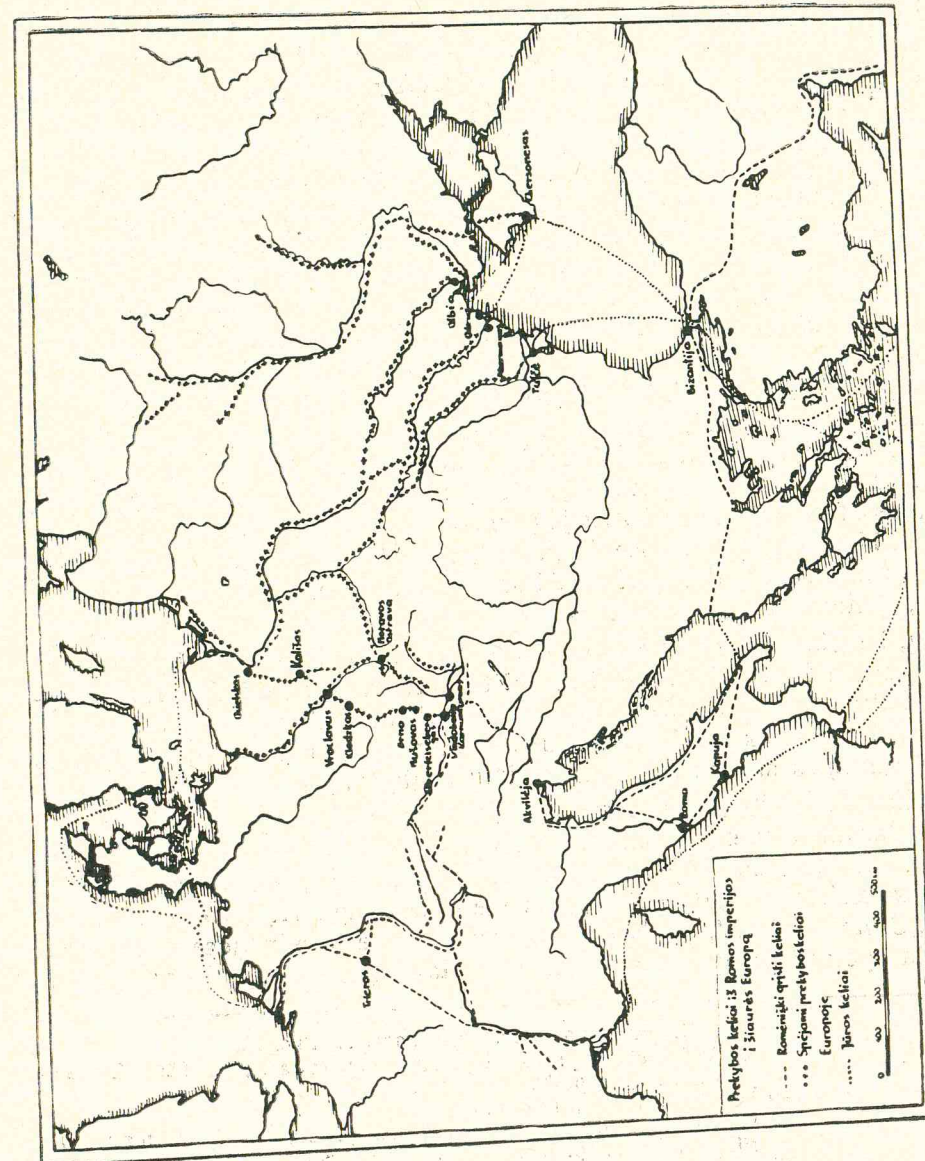

21 pav.

Gintaro prekybos keliai (pagal K. Majevski)

(žr. pav. 21 ir 22), (Moravos kelias ėjo iš Karnuntumo palei Moravos upę, aukštutinį Oderį, pasukdamas nuo dabartinės Opolės beveik tiesiai link Kališo, toliau — senu keliu iki Baltijos²⁶⁶). Nuo III a. vidurio „Gintaro kelio“ reikšmė ima nykti.

²⁶⁶ K. Majewski, IRZS, p. 22—23.

22 pav.

Prekybos keliai Europoje I—IV m. e. amžiais (pagal B. Bilinskį ir K. Majevski)

Greičiausiai iš Sembos „Gintaro kelio“ atšaka ėjo Baltijos jūros pakraščiais iki vakarinių Lietuvos rajonų. Tai rodo archeologiniai radiniai: Baltijos jūros pakraštyje, nuo Sembos iki Nemuno deltos, rasta nemažai Romos monetų²²⁷, emalės ir stiklo karolių, kitų romėniškų daiktų.

„Gintaro keliu“ buvo palaikomi prekybiniai ryšiai tarp romėniškų Padunijos provincijų — Panonijos, Noriko, Retijos — ir, galimas daiktas, pačios Italijos bei baltų genčių. Tai liudija ir Plinijaus Vyresniojo žinia. Nors romėnų raitelis pradėjo savo kelionę iš Karnuntumo (Panonija), tačiau jis buvo siųstas iš Italijos. Baltams šis kelias patogus tuo, kad tai buvo artimiausias kelias, jungęs baltų žemes su Romos imperija. „Gintaro keliu“ į Lietuvą greičiausiai pateko romėniški bronziniai indai, sparninės ir labai profiliuotos segės, dauguma Romos monetų, dalis emaliuotų papuošalų, emalės ir stiklo karolių, didesnė dalis spalvotųjų metalų žaliavos.

Iš baltų kraštų, taigi ir iš vakarų Lietuvos, į imperiją šiuo keliu plaukė gintaras. Kad gintaro buvo išvežama labai daug, rodo kai kurie archeologiniai radiniai. Antai Lenkijoje, Vroclavo apylinkėse, rasti trys dideli gintaro lobiai (sandėliai), kurių bendras svoris apie 3000 kg²²⁸. Gintaras buvo vežamas į Akvilėjos miestą prie Adrijos jūros; čia netrūko jo apdirbimo dirbtuvių. Jose iš gintaro gamino antkakles, žiedus, tualelines dėžutes, kvėpalams flakonėlius, miniatiūras, amuletus. Be to, gintaras vartotas ir kaip vaistai nuo akių ir skrandžio ligų²²⁹.

Ką, be gintaro, romėnų pirkliai dar gabendavosi iš baltų kraštų, šiuo metu galima tik spėlioti. Greičiausiai tai buvo vaškas, odos, žvėrių ir gyvulių kailiai ir kiti archeologiškai nenustatomi daiktai. Romos provincijas pasiekė ir kai kurie baltų papuošalai. Antai Karnuntume rasta keletas prūsų šalutinės serijos bronzinių akinių segių²³⁰.

Kalbant apie Romos provincijų ir baltų kraštų prekybinius santykius, reikia pažymėti vieną įdomų faktą. Jau minėtos romėniškos sparninės segės rastos tik Lietuvoje ir prūsų genčių žemėse²³¹, tuo tarpu didesnėje Lenkijos teritorijos dalyje (išskyrus vieną egzempliorių Vroclave), kurią kirto „Gintaro kelias“, jų neaptikta. Romėniškose provincijose buvo organizuota speciali prekyba su tolimais kraštais. Į „barbarų“ žemes gaben-

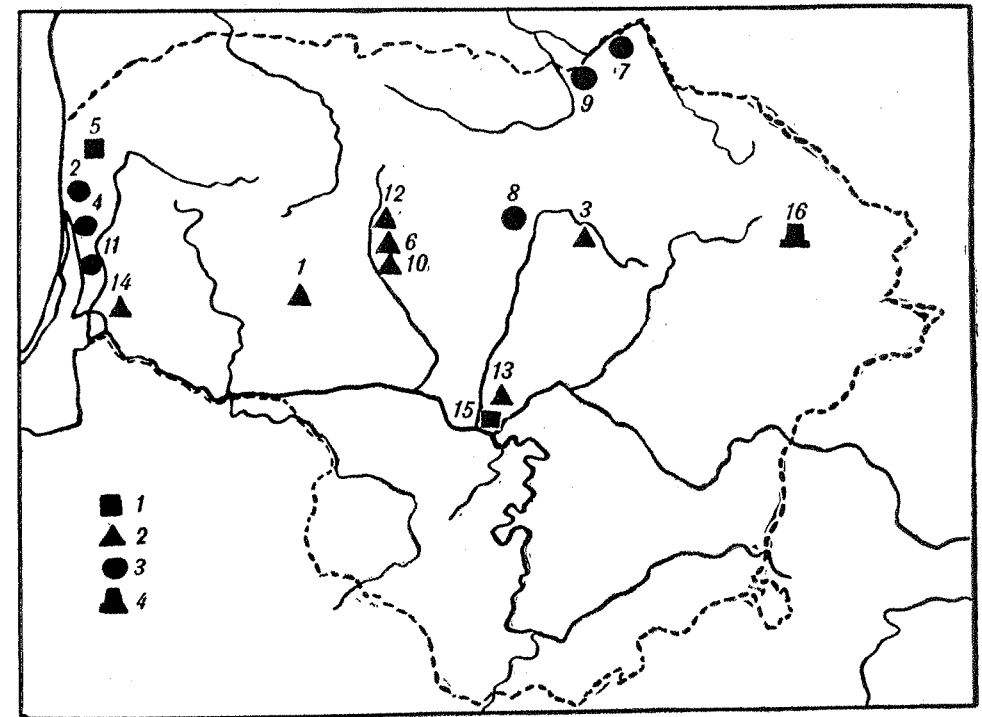
²²⁷ Płg. В. В. Кропоткин, Клады..., Рис. 23.

²²⁸ J. Wielowiejski, Wymiana handlowa..., p. 92; K. Majewski, IRP, p. 39.

²²⁹ K. Majewski, IRP, p. 39.

²³⁰ V. Ginters, Romas imports..., p. 57; J. Puzinas, Die Flügelfibeln..., p. 196.

²³¹ J. Antoniewicz, Recenzja „J. Puzinas, Die Flügelfibeln“, „Rocznik Olsztyński“, II, Olsztyn, 1959, p. 285.

23 pav.

Romėniškų metalinių indų ir papuošalų radiniai Lietuvoje:
1 — indai, 2 — segės, 3 — emaliuoti papuošalai, 4 — varpelis

davo tokias prekes, kurios jų žemėse turėjo didžiausią paklausą. Minėtas faktas rodo, kad speciali prekyba imperijos provincijose buvo suorganizuota ir su baltų žemėmis. Matyt, sparninės segės buvo iš prekių, skirtų prūsų gentims ir Lietuvos gyventojams.

Jūros kelias

Svarbų vaidmenį Baltijos jūros šalių prekyboje su Romos imperija vaidino ir jūros kelias (žr. pav. 22). Šiuo keliu buvo palaikomi prekybiniai ryšiai su romėniškomis Galijos ir Pareinės provincijomis. Jūros kelio pradžia buvo Fektijo uostas (darb. Vechtenas prie Utrechto, Olandija), iš kur romėnų laivai plaukdavo aplink Jutlandijos pusiasalį

iki didelių upių — Vislos, Oderio — žiočių²³², galimas daiktas, pasiekdami ir Nemuno bei Dauguvos žiotis. Šiuo keliu į Lietuvą iš Pareinės provincijų pateko didesnė dalis emaliuotų papuošalų, dalis monetų ir dauguma emalės bei stiklo karolių. Reikia manyti, kad tiek jūros, tiek ir kitų prekybos kelių tęsinys baltų žemėse buvo Nemuno ir Dauguvos upės. Tą patvirtintų importinių dirbinių radiniai. Lietuvoje palei Nemuną (žr. pav. 11, 19 ir 23) rasta nemaža romėniškų daiktų, liudijančių šios upės reikšmę prekybiniam ryšiams palaikyti.

Baltų genčių vidaus prekybai didelę reikšmę turėjo ir Dauguvos upė, pagal kurią taip pat rasta romėniškų dirbinių²³³. Jau minėta, kad keletas emaliuotų segių į šiaurinę Lietuvą galėjo patekti Dauguva. Galimas daiktas, jog šiuo keliu į rytų Lietuvą pakliuvo ir Romos monetų.

Atrodo, kad jūros kelias naudotas jau I—II m. e. amžiais. Tą rodytų minėti emaliuotų papuošalų radiniai Lietuvoje. Jo reikšmė padidėja nuo III a. vidurio, kai susilpnėja ryšiai „Gintaro keliu“. Judriausias jis buvo III a. antroje pusėje ir IV m. e. amžiuje; tai matyti iš gausių karolių ir to laikotarpio Vakarų provincijų monetų radinių Lietuvoje.

Rytiniai keliai

Šiaurės ir Rytų Europos gentims nemažą reikšmę turėjo ir rytiniai prekybos keliai, ėję Pruto, Dnestro, Pietinio Bugo ir Dnepro upėmis²³⁴ (žr. pav. 22).

Šiais keliais buvo palaikomi prekybiniai ryšiai su Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestais-kolonijomis, o per juos ir su likusia rytine Romos imperijos dalimi.

Baltų gentims kiek svarbesnis buvo Dnepro kelias. Jis aukštupyje turėjo išsiskirti į du — Nemuno ir Dauguvos — kelius. Norint juos pasekti, reikia trumpai peržvelgti Romos monetų ir kitų importinių daiktų radinius Baltarusijos TSR teritorijoje. Antai Baltarusijoje, prie Dnepro aukštupio arba jo intakų Sožės ir Pripetės, žinoma daug monetų radinių (Klimovičiai, Mogiliovo sr.; Miklaševičiai, Terechovo raj., Gomelio sr.; Piskas, Bresto sr.), rasta taip pat romėniškų ornamentuotų molinių indų (Abidnia, Bychovo raj., Mogiliovo sr., ten taip pat rasta ir Romos moneta), amforų fragmentų (Čaplino viet., Lojevo raj., Gomelio sr.), bron-

²³² W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens*, p. 207; K. Majewski, *IRZS*, p. 24; *tas pats*, *IRP*, p. 42.

²³³ Zr. R. Snore, *Seno monetų atradumi...*, 1 att.

²³⁴ K. Majewski, *IRZS*, p. 25—26; *tas pats*, *IRP*, p. 44—45.

zinių indų (Malyje Krugoviči vietovė, Gancevičių raj., Bresto sr.)²³⁵. Romos monetų aptikta prie Nemuno aukštupio (Kosinas, Volkovysko raj., Gardino sr.; Želudokas, Gardino sr.; Gardinas; Košeleva ir Vereskovo vietovės, Naugarduko raj., Gardino sr.)²³⁶. Įdomu, kad Vereskove rasta ir viena III a. antrosios pusės moneta, kaldinta Aleksandrijoje, t. y. rytinėse imperijos provincijose. Išvardyti monetų radiniai patvirtintų Dnepro—Nemuno kelią, nors, galimas daiktas, dalis monetų į Nemuno aukštupį pateko ir iš vakarinių Lietuvos rajonų pačiu Nemunu.

Kol kas Baltarusijoje, netoli Dauguvos (Breslauja, Molodečno sritis — du auksiniai III—IV a. solidai), Romos monetų rasta nedaug. Tačiau Dnepro—Dauguvos kelią patvirtina minėti vėlyvų III—IV a. Romos monetų lobiai Padauguvyje, Latvijos TSR teritorijoje.

Šiuo metu sunku pasakyti, kiek rytiniai prekybos keliai buvo naudojami Lietuvos gyventojų prekybai su rytine Romos imperijos dalimi ir kada jie buvo judriausi. Kol kas neturime duomenų apibūdinti Lietuvos gyventojų prekybiniam ryšiams su Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestais-valstybėmis. Pavyzdžiui, iki šiol Lietuvoje nerasta nė vienos šiuose miestuose kaldintos monetos. Galime daryti tik prielaidą, kad rytiniais keliais į Lietuvą pateko vėlyvosios Romos monetos, dalis emalės ir stiklo karolių.

Rytiniais prekybos keliais buvo naudojama dar prieš mūsų erą. Antai Dnepro keliu emalės ir stiklo karoliai iš Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestų buvo įvežami į Baltarusiją²³⁷. Reikia manyti, kad rytiniais prekybos keliais naudotasi dar III—IV a. ir V a. pradžioje, nes rytų Lietuvos, esančios arčiausiai rytinių prekybos kelių, šio laikotarpio kapuose randama emalės ir stiklo karolių, o vakarų Lietuvoje — ir rytinių provincijų monetų.

Tikriausiai nei šių kelių, nei „Gintaro kelio“ prekybiniai santykiai nebuvo pastovūs. Juos taip pat veikė karo veiksmai — „barbarų“ genčių puldinėjimai. Pavyzdžiui, apie III a. vidurį Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestai buvo nusiaubti gotų. Kai kurie miestai, pavyzdžiui,

²³⁵ Л. Д. Побаль, *Рымскія манеты на тэрыторыі БССР, Весці Акадэміі Навук БССР, Серія грамадскіх навук, II, Мінск (1964)*, стр. 127—128; В. Н. Рябцевич, *Находки античных монет на территории Белоруссии, «Вопросы истории», Минск, 1968*, стр. 187—192.

²³⁶ В. В. Кропоткин, *Клады...*, №№ 1378—1381а, стр. 96—97, рис. 23; Л. Д. Побаль, *Рымскія манеты...*, стр. 127; В. Н. Рябцевич, *Находки античных монет...*, стр. 189—190.

²³⁷ Л. Д. Побаль, *Антычныя шклянныя паперкі з раскопак у Чаплине, Весці АН БССР, Серія грамадскіх навук, № 4 (1966)*, стр. 75—84.

Olbija, beveik visai apmirė, kitur smuko amatai ir prekyba, ūkis pasidarė natūralesnis²³⁸.

Rytiniais prekybos keliais Lietuvoje gyvenusios baltų gentys palaikė prekybinius santykius ir su Černiachovo kultūros gentimis Vidurinėje ir Žemutinėje Padneprėje. Pastarosios galėjo būti tarpininkais baltų genčių prekyboje su rytine imperijos dalimi. Ryšius su černiachoviečiais liudija kai kurie radiniai. Antai trys žiesti moliniai indai — ąsotis, dubenėlis ir puodukas, — datuojami IV a., rasti Veiviržėnuose, Klaipėdos raj.²³⁹ Indai juodos spalvos, lygiu, gludintu paviršiumi. Forma, profiliavimu ir ornamentu jie panašūs į indus, paplitusius Černiachovo laidojimo laukų kultūroje²⁴⁰. Veiviržėnuose rastieji tikriausiai ir buvo pagaminti černiachoviečių, sekant romėniškų metalinių ir stiklinių indų formomis.

Atrodo, kad vėliau išgarsėjęs prekybos kelias „iš variagų į graikus“, jungęs Bizantijos imperiją su Skandinavijos kraštais, kuriuo naudojosi ir baltų gentys, I—IV a. dar buvo nenusistovėjęs. Tuo metu jis tik formavosi ir Dnepro aukštupyje skyrėsi į kelias atšakas — minėtus Dnepro—Nemuno ir Dnepro—Dauguvos kelius.

Tokie yra pagrindiniai prekybos keliai, kuriais imperijos provincijų dirbiniai pateko į Lietuvą. Netenka abejoti, kad Lietuvoje gyvenusios baltų gentys jais naudojosi prekybiniais ryšiams ir su savo artimesniais kaimynais.

Ryšiai su artimesniais kaimynais

Jau minėjome, kad rytiniais prekybos keliais buvo palaikomi prekybiniai ryšiai su Černiachovo kultūros gentimis, t. y. Vidurinės ir Žemutinės Padneprės teritorija. Apie Vidurinės Padneprės ir Lietuvos prekybinius ir kultūrinius ryšius yra ir daugiau duomenų. Pavyzdžiui, tiek Lietuvoje, tiek Vidurinėje Padneprėje žinomi vienodi arba panašūs emaliuotų dirbinių tipai — pasaginės segės, trikampės ažūrinės segės, kai kurie pakabučiai²⁴¹. Be to, į Vidurinę ir Žemutinę Padneprę iš Lietu-

²³⁸ В. Д. Блаватский, Античная археология Северного Причерноморья, М., 1961, стр. 22—26.

²³⁹ W. Antoniewicz, Zabytki późno-rzymskie..., p. 63—65, rys. 1.

²⁴⁰ Ріг. Б. А. Рыбаков, Ремесло..., стр. 45, рис. 2; Д. Т. Березовец, В. П. Петров, Лохвицкий могильник, МИА, 82, М., 1960, стр. 89, рис. 6:3; Э. А. Сымонович, Раскопки могильника у овчарни совхоза Приднепровского на нижнем Днепре, МИА, 82, табл. IX:5, 8.

²⁴¹ Plačiau apie Lietuvoje rastus papuošalus su emale žr. skyriuje „Apie Romos imperijos įtaką“.

vos yra patekę tokie dirbiniai, kaip antkaklės dėželiniais galais, vytinės antkaklės kilpiniais galais, kryžiniai kabučiai²⁴².

„Gintaro keliu“ buvo prekiaujama taip pat su artimesnėmis gentimis. Lietuvos gyventojai visų pirma glaudžius prekybinius ryšius palaikė su savo giminaičiais prūsais. Plačiau apie šiuos ryšius nekalbėsime — juos nusako labai panaši prūsų genčių ir Lietuvoje gyvenusių baltų genčių materialinė kultūra (pirmiausia panašios įrankių, ginklų, papuošalų formos), kai kurie to laikotarpio laidosenos bruožai.

Prekybiniai ryšiai „Gintaro keliu“ buvo palaikomi taip pat su žemutiniu Pavisliu, ką rodo kai kurie atvežtini dirbiniai Lietuvoje. Pavyzdžiui, Rūdaičių II kapinyne rasti žemutiniam Pavisliui būdingi dirbiniai — 2 bronzinės I—II a. segės, apyrankė pumpuriniaus galais ir bronzinis diržo apkalas²⁴³. Apyrankės pumpuriniaus galais Lietuvoje rastos ir kitur²⁴⁴, daugiausia vakarų Lietuvoje, rytų Žemaitijoje ar vidurio Lietuvoje prie Nemuno, nors aptinkamos ir rytų Lietuvoje. Atvežtiniu iš žemutinio Pavislio laikomas ir diržas (iš tikrųjų jo liekanos), rastas Aukštikių kapinyne²⁴⁵ ir datuojamas III—IV amžiais.

Netenka abejoti, kad „Gintaro keliu“ buvo palaikomi prekybiniai ryšiai ir su kai kuriomis tolimesnėmis germanų gentimis. Pavyzdžiui, Brandenburge ir Meklenburge, į vakarus nuo Oderio, rasta nemažai prūsų šalutinės serijos akinių segių²⁴⁶, kurių dalis, gal būt, pateko iš Lietuvos. Minėtoje germanų teritorijoje buvo paplitusios archaiškos laiptelinės segės²⁴⁷, iš kur greičiausiai pateko ir Prysmančiuose, Kretingos raj., rasta laiptelinė segė²⁴⁸, datuojama II a. pabaiga.

²⁴² H. Moora, EL, II, p. 277, 314, 624; J. Puzinas, Naujaujų..., p. 236.

²⁴³ M. Michelbertas, I a. pr. m. e.—IV m. e. a. Rūdaičių kapinyne (Kretingos raj.) tyrinėjimai, MAD, A, 2(15), (1963), p. 61—67, pav. 6:5, 8:3, 6 ir 9:2.

²⁴⁴ Apyrankės pumpuriniaus galais rastos Aukštdvaryje, Trakų raj. (VIEM), Bajoriškiuose, Panevėžio raj. (VIEM), Juodsodėje, Telšių raj. (VIEM), Jurgaičiuose, Šilutės raj. (VIEM), Kybartiškeje, Šiaulių raj. (VIEM), Kriemaloje, Kauno raj. (VIEM), Kelmės ap. pilkapiuose (tikslėnė rad. vieta nežinoma, SAM), Maironiuose, Kelmės raj. (VIEM), Pažobriuose, Kelmės raj. (KVIM), Sargėnuose, Kauno m. (LAB, pav. 155, KVIM).

²⁴⁵ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, Abb. 176 a, p. 232, 259.

²⁴⁶ A. v. Müller, Formenkreise der älteren römischen Kaiserzeit im Raum zwischen Havelseenplatte und Ostsee, Berlin, 1957, Karte 18, p. 89.

²⁴⁷ A. v. Müller, Formenkreise..., Karte 21, p. 91.

²⁴⁸ O. Navickaitė, Prysmančių..., pav. 4:1; ta pati, Prysmančių..., pav. 2:1.

Atrodo, kad II a. iš vandalų genčių, gyvenusių į pietvakarius nuo prūsų, per prūsus į Lietuvą pateko bronzinių pentinų ilgu smaigu tipas²⁴⁹. Lietuvoje šio tipo pentinų rasta Paežeriuose, Tauragės raj.²⁵⁰, Kuršių nerijoje²⁵¹.

Prie importo iš germanų reikia skirti ir suardytuose Noruišių pilkapiuose, Kelmės raj., rastą sidabrinę apskritą segę, puoštą paaukuota plokštele²⁵². Segė datuojama IV m. e. a. Šitokių segių randama Čekijoje²⁵³; čia jos gamintos romėniškų segių pavyzdžiu. Gražiausi šio tipo segių egzemplioriai rasti Vokietijoje, Haslebene vietovėje, Tiuringijoje, kur jų gamyba III a. pabaigoje—IV a. buvo labai išvystyta ir iš kur jos buvo vežamos į Šiaurės Europą²⁵⁴. Įdomu, kad Haslebene dirbinių puošimui vartota daug gintaro²⁵⁵; tai irgi patvirtintų šios teritorijos prekybinius ryšius su Pabaltijū.

Pirmaisiais m. e. amžiais galima pasekti Lietuvos gyventojų prekybinius ryšius jūros keliu su Baltijos jūros kraštais. Atrodo, kad kaip tik pirmaisiais m. e. amžiais užsimezgę glaudesni prekybiniai ryšiai su Skandinavija, ypač Gotlandu. Apie tai kalba tiek vakarų Lietuvoje, tiek Gotlande randamos laiptelinės segės su trimis laipteliais, antkaklės kūginiais galais, vilnonės kepuraitės, puoštos bronziniais spurgeliais ir kabučiais²⁵⁶. Prie skandinaviško importo daiktų, pirmaisiais m. e. amžiais patekusių

²⁴⁹ M. Jahn, Die Reitersporen, seine Entstehung und früheste Entwicklung, Mannus-Bibliothek, Nr. 21, Leipzig, 1921, Abb. 50, 52; W. La Baume, Ostgermanische Frühzeit..., Kiel, 1959, Abb. 24 K.

²⁵⁰ KVM, inv. Nr. 1006:7. Pentinas paskelbtas leidinyje Lietuvių liaudies menas, Senovės lietuvių papuošalai, II kn., sudarė R. Kulikauskienė ir R. Rimantienė, V., 1966, Nr. 260; leidinyje jis klaidingai datuotas XII—XIII amžiais.

²⁵¹ P. Kulikauskas, Seniausieji Kuršių Neringos gyventojai, ILKI, II, pav. 14.

²⁵² LAB, 151 pav.

²⁵³ B. Svoboda, Čechy a rimské Imperium, Praha, 1948, p. 186—187, 37 pav., 3, 7; B. Svoboda, Čechy v době stehování národu, Monumenta archeologica, XIII, Praha, 1965, p. 35, pav. 5. Plačiau apie germanų genčių apskritas plokščias seges žr.: S. Thomas, Die germanischen Scheibenfibeln der Römischen Kaiserzeit im freien Germanien, Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte, Band 7, Berlin, 1967, p. 1—187, Taf. I—X.

²⁵⁴ B. Svoboda, Čechy a rimské Imperium, p. 209—226. Dėl Noruišių segės kilmės ir datavimo archeologinėje literatūroje buvo įvairių nuomonių. Plg. J. Antoniewicz, M. Kaczyński i J. Okulicz, Wyniki badań, przeprowadzonych w 1956 roku na cementarzysku kurhanowym w miejsc. Szwacaria, pow. Suwalki, WA, 25, zes. 1—2, Warszawa, 1958, p. 50—51.

²⁵⁵ B. Svoboda, Čechy a rimské Imperium..., p. 214.

²⁵⁶ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, p. 259.

į Lietuvą, arba prie vietinės gamybos daiktų, gamintų pagal skandinaviškus pavyzdžius, reiktų skirti diržo apkalą, aptiktą Palangos kapinyne²⁵⁷. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, netgi paprotys vakarų Lietuvoje dėti į kapus tošines dėžutes, molinius mažus puodelius ir geriamuosius ragus galėjo būti paimtas iš Gotlando gyventojų²⁵⁸.

Baltijos jūra ėjo prekyba ir su Estijoje gyvenusiomis ugrų-suomių gentimis. Iš vakarų Lietuvos į Estiją patekdavo tokie dirbiniai, kaip smeigtukai rozetinėmis galvutėmis, lankinės segės, papuošalai su mėlyno stiklo akutėmis²⁵⁹. Apie baltų ir ugrų-suomių genčių prekybinius ir kultūrinius ryšius kalba daug bendrų dirbinių formų — antkaklės kūginiais, trimitiniais, vytinės kilpiniais galais, pusmėnulio formos kabučiai, laiptelinės segės²⁶⁰. Atrodo, kad Estiją pasiekė ir kai kurie rytų Lietuvoje ar rytų Latvijoje gaminti papuošalai su emale²⁶¹.

Taigi matome, kad pirmaisiais m. e. amžiais Lietuvoje gyvenusios baltų gentys buvo užmezgusios prekybinius ryšius ne tik su Romos imperija, bet ir su artimesniais kaimynais, įvairiomis Europos gentimis. Ir šiems santykiams palaikyti pravertė tie patys, nuo seno žinomi, prekybos keliai.

Reikia pažymėti, kad senieji prekybos keliai nebuvo užmiršti ir žlugus Romos imperijai, vadinamuoju tautų kraustymosi laikotarpiu. Prekybinių santykių palaikymu su Pietų Europos kraštais, visų pirma spalvotųjų metalų žaliavos įvežimu baltų gentys ir toliau buvo suinteresuotos.

Kad baltų gentys nenutraukė prekybinių ryšių su Pietų Europa, patvirtina minėta rašytinė žinia iš VI a.—ostgotų karaliaus Teodoriko laiškas aisčiams dėl santykių palaikymo; laiške Teodorikas rašo, kad pas jį lankęsi aisčių pasiuntiniai ir dovanų atsiuntę gintaro²⁶².

Tačiau kol kas rasti prekybinių santykių pėdsakų su ostgotų karalyste nepasisėkė; nors Lietuvos kaimynystėje, Gardino mieste, aptikta moneta, kaldinta Teodoriko I valdymo laikotarpiu²⁶³.

Prie vėlesnių atvežtinių dirbinių, iš pietų patekusių į Lietuvą, reikia skirti minėtą geležinį antskydį, rastą Krikštonyse, VI—VII a. degintinia-

²⁵⁷ A. Tautavičius, Palangos kapinynas, LAP, pav. 14:4, p. 132—133.

²⁵⁸ Ten pat, p. 133—134.

²⁵⁹ M. X. Шмидехельм, Археологические памятники периода разложения родового строя на северо-востоке Эстонии, Таллин, 1955, рис. 17:7, 8, 19:6, стр. 77—79, 86, 211.

²⁶⁰ Ten pat, p. 210.

²⁶¹ Ten pat, p. 211, pav. 15:1.

²⁶² LIS, I, p. 19—20.

²⁶³ В. Н. Рябцевич, Находки античных монет..., стр. 189, № 3.

me kape²⁶⁴. J. Antonievičius panašių egzempliorių į šį antskydį nurodo Vengrijoje ir Silezijoje (Lenkija)²⁶⁵.

Po Romos imperijos žlugimo baltų gentys užmezgė prekybinius ryšius su Bizantijos imperija; tai rodo ankstyvų bizantiškų monetų radiniai prūsų genčių teritorijoje²⁶⁶ ir Latvijoje²⁶⁷.

Prekybos organizavimas

Peržvelgus prekybos kelius, kuriais romėniški ir kitų kraštų atvežtiniai dirbiniai pateko į Lietuvą, reikia pereiti prie klausimo, kaip buvo palaikomi prekybiniai ryšiai tarp Romos imperijos ir Lietuvoje gyvenusių baltų genčių. Nėra ko abejoti, jog baltų žemėse lankydavosi romėnų pirkliai, gal būt, ne iš pačios metropolijos, o iš Panonijos, Noriko ar Pareinės provincijų prekybinių centrų. Kad jie lankydavosi baltų žemėse, liudija ir minėta Plinijaus Vyresniojo žinia, pasakojanti apie specialią ekspediciją Nerono laikais, išsiųstą gintaro. Reikia manyti, jog tokia ekspedicija buvo ne vienintelė. Gintaras romėnų pirklius labai viliojo, nes jis jų rinkoje kainavo labai daug. Pigiausiai jį gauti buvo galima, aišku, Baltijos pajūryje — baltų žemėse. Todėl prekyba gintaru tikriausiai vyko be tarpininkų, nes romėnų pirkliams rūpėjo kuo pigiau jį pirkti. Tai rodo ir kai kurie archeologiniai duomenys. Pavyzdžiui, Aukštutinėje Silezijoje (dab. Lenkijos LR teritorija), per kurią ėjo „Gintaro kelias“, gintarinių dirbinių rasta labai mažai²⁶⁸. Jeigu prekyba būtų ėjusi per tarpininkus, jo dirbinių netoli „Gintaro kelio“ būtų randama žymiai daugiau. Greičiausiai gintaro prekyba buvo organizuota specialių romėnų pirklių, keliavusių iš Padunijos provincijų ar net Italijos iki Baltijos pajūrio²⁶⁹, tikriausiai net iki vakarų Lietuvos. Plinijus mini, kad romėnų raitelis „apkeliavo visą pajūrį“, todėl galime teigti, kad jų pirkliai lankydavosi ir vakarų Lietuvoje. Be to, Lietuvoje randame tokių romėniškų dirbinių, kokių neaptikta kitų baltų ir kaimyninėse baltams žemėse.

Jau užsiminta apie specialią prekybą su tolimais kraštais Romos imperijoje. Tokia prekyba buvo suorganizuota turtingų Romos pirklių, kurie

²⁶⁴ P. Kulikauskas, Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje, MAD, A, 1(6), (1959), p. 80—81, 9 pav., 2.

²⁶⁵ J. Antoniewicz, O kilku importach..., Ryc. 5, p. 196—197.

²⁶⁶ В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 42—44.

²⁶⁷ R. Šnore, Seno monetų atradumi..., p. 32.

²⁶⁸ K. Godłowski, Wymiana handlowa ludności kultury przeworskiej na Górnym Śląsku z imperium rzymskim, „Archeologia“, XVI (1965), Wrocław—Warszawa—Kraków, p. 31.

²⁶⁹ Ten pat, p. 31.

prekes, skirtas eksportui, laikė didesniuose pasienio miestuose prie judrių prekybos kryžkelių, daugiausia upių aukštupiuose. Tokie miestai, kaip Moguntiakumas (dab. Maincas), Vetera (dab. Ksantenas), Karnuntumas ir Olbija (P. Bugo limane)²⁷⁰, buvo pagrindiniai romėniškų dirbinių eksporto į šiaurę paskirstymo centrai. Mažesnių centrų buvo daugiau. Reikia manyti, kad didžiausią reikšmę prekybai su baltų kraštais (iš jų ir su Lietuva) turėjo Karnuntumas, kuriame kryžiuosį svarbūs prekybos keliai — iš Šiaurės ir Baltijos jūrų iki Akvilėjos ir iš Vakarų (Pareinės) iki Juodosios jūros. Be abejo, svarbų vaidmenį Romos imperijos prekyboje su baltų kraštais suvaidino ir Fektijo uostas.

Prekyba tarp Romos imperijos ir Lietuvos ėjo ir per tarpininkus. Anuo metu jais galėjo būti prūsų gentys, iš visų baltų kraštų su Romos imperija palaikiusios glaudžiausius prekybinius ryšius. Tikriausiai dalis romėniškų daiktų Lietuvą pasiekė per jų žemę, ypač per Sembą, garsėjusią gintaro ištekliais. Kitas stambus prekybos centras Pabaltijyje, per kurį galėjo patekti romėniški dirbiniai į Lietuvą, buvo žemutinis Pavislis, daugelio mokslininkų nuomone — gotų genčių teritorija²⁷¹. Su juo, kaip matėme, palaikyti tieioginiai prekybiniai ryšiai. Pagaliau tarpininkais tarp imperijos ir visų baltų žemių galėjo būti imperijos pasienio germanų gentys — kvadai, burai, svebai, į pietryčius nuo baltų gyvenusios Černiachovo kultūros ir sarmatų gentys.

Greičiausiai imperijoje lankydavosi ir pačių baltų, ypač prūsų, nes sunku patikėti, kad Romos imperijos ir baltų genčių prekyboje baltai nebūtų pasyvus partneris. Lietuvos baltų dirbiniai, kaip matėme, pasiekdavo vidurinę Padneprę, šiaurės rytų Estiją, gal būt, net kai kurias germanų sritis Vidurio Europoje, ir, reikia manyti, kad ten juos nugaubdavo patys baltai.

Jau minėta, kad prekybiniais santykiais su Romos imperija baltų gentyse (iš jų ir Lietuvoje) labiausiai buvo suinteresuota gentinė diduomenė. Šiuo metu sunku pasakyti, ar buvo iš jų žmonių, kurie vertėsi vien tik prekyba. Baltų gentys tuo metu gyveno natūralinio ūkio sąlygomis, nebuvo išsivysčiusio prekinio piniginio ūkio, bet, jei tokių žmonių nebūtų, labai sunkiai paaiškintume atvežtinių dirbinių paplitimą tokiose Lietuvos dalyse, kurių romėnų pirkliai ar jų tarpininkai negalėjo pasiekti, pagaliau kai kurių vietinių bronzinių ir geležinių dirbinių paplitimą visoje Lietuvoje.

²⁷⁰ K. Majewski, IRP, p. 35—36.

²⁷¹ Šis klausimas tebėra plačiai diskutuojamas. Plg. J. Kmieciński, Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepidzkiej na Pomorzu wschodnim w okresie wczesnorzymskim, Łódź, 1962.

Kalbant apie Lietuvoje gyvenusių baltų genčių prekybą, reikia trumpai sustoti ties vietiniais prekybos keliais, vietiniais mainų prekybos centrais. Be abejo, šiuos kelius, prekybos centrus geriausiai padėtų nustatyti vietinės gamybos dirbinių kartografavimas; jis padėtų nustatyti ir vietinius amatų centrus. Tačiau I—IV a. vietiniai dirbiniai Lietuvoje kol kas nekartografuoti. Surasti tuos kelius ir centrus mums gali padėti taip pat romėniški atvežtiniai dirbiniai, išsiskiriantys iš vietinių dirbinių. Jų kartografavimas padeda išskirti tas Lietuvos dalis, kurios daugiausia įsitraukė į prekybą su romėnais, ir kartu parodo, kad šiose dalyse galėjo būti plačiausiai išvystyta ir vidaus mainų prekyba.

Peržvelgiant Romos importo Lietuvoje žemėlapius (žr. pav. 11, 19 ir 23), matyti, kad atvežtinių dirbinių daugiausia vakarų Lietuvos pajūrio ruože, dažnai pasitaiko vidurio Žemaitijoje ir vidurio Lietuvoje, retai Užnemunėje ir ypač retai pietryčių Lietuvoje. Tokį dirbinių pasiskirstymą ir galima paaiškinti tuo, jog Užnemunėje bei rytų Lietuvoje gerai ištirtų I—IV a. archeologinių paminklų (ypač kapinynų) labai nedaug. Tačiau pagrindinė priežastis, nulėmusi atvežtinių dirbinių susitelkimą vakarų Lietuvos pajūryje, yra gintaras ir patogi pajūrio geografinė padėtis. Jau minėta, kad vakarų Lietuvoje galėjo lankytis ir romėnų pirkliai. Greičiausiai vakarų Lietuvoje pirmaisiais m. e. amžiais buvo keletas mainų prekybos centrų; vienas iš jų galėjo būti Palangos—Kretingos apylinkėse, kur rasta Romos monetų lobiių, daug kapinynų su romėniškais daiktais. Kitas mainų prekybos centras galėjo būti kažkur Klaipėdos arba Šilutės apylinkėse; čia kapų su Romos monetomis, stiklo ir emalės karoliais, kitais romėniškais daiktais labai daug. Iš vakarų Lietuvos romėniški daiktai plito po kraštą. Vienas iš mainų prekybos centrų prie Nemuno vidupio Lietuvoje galėjo būti Kauno apylinkėse, kur rasta Romos monetų radinių, daug metalinių atvežtinių daiktų kapuose ir ypač daug importinių karolių. Greičiausiai prekybinės reikšmės turėjo ir mažesnės upės, Nemuno intakai,—Nevėžis ir Dubysa. Daug importinių dirbinių rasta Nevėžio aukštupyje, Panevėžio apylinkėse, Dubysos aukštupyje (dab. Kelmės rajonas). Čia aptikta Romos monetų kapuose, monetų lobiių, nemažai stiklo ir emalės karolių, daug romėniškų bronzinių segių, sidabrinė segė. Kažkur Kelmės apylinkėse galėjo būti rytinės Žemaitijos mainų prekybos centras. Be abejo, tokių mainų prekybos centrų Lietuvoje pirmaisiais m. e. amžiais turėjo būti žymiai daugiau. Reikia tikėtis, kad ateityje juos padės išaiškinti archeologiniai tyrinėjimai ir ypač vietinės gamybos dirbinių kartografavimas.

Importo chronologija

Peržvelgus Lietuvos TSR teritorijoje rastus romėniškus daiktus, prekybos kelius, reikia atsakyti: 1) kada prekybiniai ryšiai prasi-dėjo, užsimezgė, 2) kada Lietuvos gyventojų prekybiniai santykiai su Romos imperija buvo gyviausi ir 3) kada jie nutrūko?

Reikia pažymėti, kad baltų genčių prekyba gintaru turėjo senas tradicijas. Dar bronzos amžiuje (XVI—VI a. pr. m. e.) baltiškasis gintaras pasiekė Mažąją Aziją, Šiaurės Kaukazą, Balkanus, Egiptą, nekalbant jau apie Vidurio ir Rytų Europos šalis²⁷². Prekybą su Pietų Europa iki m. e. pradžios liudija ir minėti graikiškų monetų radiniai Lietuvoje. Todėl vargu ar galima sutikti su Tacito teiginiu, kad gintaras baltams „atrodė bevertis“ ir kad tik romėnų „prabangumas jam vertę suteikė“. Romos imperijos laikais baltų prekyba gintaru buvo ankstesnės prekybos tęsi-nys²⁷³. Tuo metu ji taip išsiplėtė, kad į ją atkreipė dėmesį romėnų au-toriai.

Apie prekybinius santykius su Romos respublika archeologiniai duomenys mums beveik nieko nesako. Jau minėta, kad Lietuvoje rasta tik monetų iš respublikos laikų, nors ir jos galėjo patekti vėliau, kartu su imperijos laikų monetomis.

Tikrus Lietuvos gyventojų prekybinius santykius su Romos imperija galima pasekti nuo I m. e. amžiaus. I m. e. amžiuje į Lietuvą pateko Romos monetų, romėniškų segių, prasidėjo karolių importas. Kaip rodo įvežtiniai dirbiniai, prekybiniai Lietuvos santykiai su Romos imperija gyviausi buvo II m. e. amžiuje. Tuo laikotarpiu į Lietuvą pateko daugiausia Romos monetų, bronzinių indų, segių, emaliuotų papuošalų, nemažai emalės ir stiklo karolių. Atrodo, kad I—II m. e. a. gyviausia prekyba ėjo „Gintaro keliu“, nors nemažas vaidmuo teko ir jūros keliui.

III m. e. amžiuje pastebimas prekybinių santykių silpnėjimas. Gyviau monetas importuojamos tik III a. pirmojoje pusėje, iš III a. antrosios pusės jų rasta vos keletas. Įdomu, kad analogiškas reiškinys pastebėtas ir Lenkijoje²⁷⁴. Jo priežasčių M. Gumovskis ieško Romos imperijos vidaus krizėje. Jis taip pat iškelia mintį, kad Šiaurės gentys nenorėjo imti beverčio antoniniano. Pastaroji mintis vargu ar teisinga, jeigu prisiminsime, kad tos pačios Šiaurės gentys (taigi ir baltai) imdavo varines (bronzines) monetas. Reikia sutikti su M. Gumovskiu, jog pagrindinė

²⁷² LAB, p. 111.

²⁷³ E. Šturms, Der ostbaltische Bernsteinhandel in der vorchristlichen Zeit, Commentationes Balticae, I, 1953, p. 204.

²⁷⁴ M. Gumowski, Moneta rzymska..., p. 102—103.

monetų importo susilpnėjimo ir nutrūkimo priežastis — vergovinės Romos imperijos vidaus krizė.

Suprantama, jog bendra padėtis Europoje taip pat atsiliepė prekybiniams santykiams. Dar F. Engelsas, kalbėdamas apie Romos imperijos ir germanų prekybinius santykius, atkreipė dėmesį į tą aplinkybę, kad nuo III a. pradžios germanai pradėjo didelį puolamąjį karą prieš imperiją ir kad apie 250 m. jis jau vyko nuo Dunojaus žiočių iki Reino deltos. Tarp kariaujančių šalių, žinoma, negalėjo būti reguliarios prekybos²⁷⁵. Germanų puldinėjimai apie III a. vidurį greičiausiai privedė prie to, kad nutrūko pastovūs prekybiniai ryšiai „Gintaro keliu“.

III ir IV m. e. a. į Lietuvą daugiausia buvo įvežama emalės ir stiklo karolių, IV a.— ir šiek tiek Romos monetų. Tikriausiai, nutrūkus pastoviams mainams „Gintaro keliu“, III a. antroje pusėje ir IV a. pasikeičia prekybos kryptis — sustiprėja prekybiniai ryšiai su Vakarų provincijomis jūra ir, gal būt, su rytine Romos imperijos dalimi. Tai patvirtintų ir minėtas Kauno monetų lobis²⁷⁶. Jame rastos III a. antrosios pusės tik Galijoje valdžiusių imperatorių Viktorino, Tetriko I ir Tetriko Sūnaus monetos, tik Britanijoje valdžiusio imperatoriaus Alekto moneta, kaldinta Londone, IV a. imperatoriaus Krispo moneta, kaldinta Trire (Galija). Lobyje rastos ir IV a. pabaigos—V a. pradžios monetos, kaldintos Nikomedijoje (Bitinijos provincija, M. Azija).

Atrodo, kad V m. e. a. prekybiniai ryšiai su Romos imperija labai sumenksta. Kol kas neturime duomenų apie Lietuvos gyventojų prekybinius ryšius su Bizantijos imperija.

IV. APIE ROMOS IMPERIJOS ĮTAKĄ

Peržvelgus Romos imperijos ir Lietuvos genčių prekybinius santykius, galima mėginti aiškinti, kokią įtaką šie prekybiniai ir kultūriniai ryšiai turėjo mūsų gyventojų I—IV a. materialinei kultūrai, jų ekonominiam išsivystymui.

Savaime suprantama, kad Romos imperijos kultūrinė įtaka įvairioms Europos gentims, gyvenusioms į šiaurę nuo imperijos, buvo skirtinga. Didžiausią įtaką imperija darė pasienio — germanų, trakų, sarmatų — gentims.

Dėl Romos imperijos įtakos germanams nėra ko abejoti; pastarieji šimtmečiais kariavo su imperija, gerai žinojo jos vidaus gyvenimą, nes

²⁷⁵ Ф. Энгельс, К истории древних германцев, К. Маркс, и Ф. Энгельс, Сочинения, 19, Москва, 1961, стр. 476.

²⁷⁶ Žr. 3 priedo Nr. 20 b.

patys tarnavo Romos legionuose arba dirbo imperijoje, pakliuvę į nelaisvę ar vergiją. Jau pirmaisiais m. e. amžiais susikuria germanų valstybiniai junginiai — Čekijos teritorijoje Marbodo markomanų „gentinė valstybė“, o vėliau Moravijos ir Vakarų Slovakijos teritorijoje — Vanijaus kvadų „gentinė valstybė“ (*regnum Vannianum*). Imperijos pasienyje gyvenusios germanų gentys Romos denarą vartojo kaip mokėjimo priemonę. Tai liudija ir antikiniai autoriai²⁷⁷. Germanų gentys, sekdamas romėnais, tobulina metalurgiją, metalų apdirbimą, išmoksta apdirbti brangiuosius metalus, naudotis žiedžiamuoju ratu. Graikų ir lotynų abėcėlių pavyzdžiu atsiranda runų raštas.

Romos imperija darė stiprią įtaką ir Lenkijoje (ypač pietų Lenkijoje) gyvenusioms gentims²⁷⁸. Jos iš Romos išmoksta techninių naujovių. Pasirodo žiedžiamasis ratas, krosnys puodams degti, metalui lydyti. Išmokstama naudoti sidabrą. Lenkijos amatininkai pamėgdžioja romėniškus dirbinius: gamina panašius kalavijus, antskydžius, sagtis diržams, kai kuriuos papuošalus. Romėnų įtaka pastebima ir keramikoje — bronzinių ir stiklinių indų formos panašios į romėnų indų formas, molinių puodų ornamente atsiranda meandriniai motyvai. Pradedama gerti iš molinių ragų, padarytų pagal romėniškų metalu apkaustytų ragų pavyzdžius.

Gentinė diduomenė naudoja prabangos dalykus, pasisavina iš romėnų jų papročius. Prekybiniai santykiai su imperija paspartino Lenkijoje gyvenusių genčių ūkinių bei visuomeninių santykių vystymąsi, bendruomeninės santvarkos irimą.

Romos imperijos įtaka pastebima ir vidurinėje Padneprėje gyvenusioms gentims²⁷⁹, vadinamojoje laidojimo laukų kultūroje. Iš romėniškų Juodosios jūros šiaurinio pakraščio miestų perimamas žiedžiamasis ratas, vietiniai amatininkai seka metalinių romėniškų indų formomis, gamina seges pagal romėniškus pavyzdžius.

Kuo toliau į šiaurę nuo imperijos, tuo mažesnė jos įtaka.

I—IV m. e. a. Lietuvoje gyvenusių baltų genčių materialinėje kultūroje, palyginus su ankstyvučiu geležies amžiumi, pastebimi dideli pasikeitimai: pradedama daug daugiau naudoti geležies įrankiams, ginkams, buitiniams daiktams. Be to, išsiplėčia ypač bronzinių papuošalų gamyba, pasirodo pirmieji sidabriniai dirbiniai, vystosi žemdirbystė — tobulėja lydiminė žemdirbystė, o geresnėse žemėse imama praktikuoti

²⁷⁷ Žr. К. Тацит, Сочинения в двух томах, т. I, Ленинград, 1969, стр. 355.

²⁷⁸ К. Мајевски, IRZS, p. 31—40; тас патс, IRP, p. 50—56; J. Wielowiejski, Przemiany gospodarczo-społeczne..., p. 235—246; ir kt.

²⁷⁹ Б. А. Рыбаков, Ремесло..., стр. 42—46.

ariamoji žemdirbystė²⁸⁰. Sumažėja medžioklės ir žvejybos reikšmė. Tyrinėtuose to laikotarpio piliakalniuose naminių gyvulių kaulai sudaro 70—80% visų rastų kaulų, o tai rodo svarbų gyvulininkystės vaidmenį.

Pasikeitimai ūkiniame gyvenime atsiliepė ir visuomeniams santykiams. Anksčiau ūkiniu ir visuomeniniu vienetu buvusi šeiminė bendruomenė ima irti, jos vietoj formuojasi atskiros šeimos.

Šio ekonominio ir kultūrinio pakilimo priežasčių buržuaziniai archeologai ieškojo ne baltų genčių naujų gamybinių jėgų atsiradime, naujų gamybinių santykių išsivystyme, bet visų pirma išoriniuose veiksmuose, būtent — prekybiniuose ir kultūriniuose ryšiuose su Romos imperija. Minėtas latvių archeologas V. Ginteris, kalbėdamas apie pirmųjų m. e. amžių baltų genčių kultūrą Latvijoje, pabrėžia: „p a g r i n d i n i s m ū s ū kultūros greito suklestėjimo faktorius šiuo metu — didžiulė Romos valstybė“²⁸¹ (retinta mūsų. — M. M.). J. Puzino darbe „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“, kalbant apie I—IV m. e. amžių laikotarpį Lietuvoje, nurodoma, kad „viena iš s v a r b i ū j ū p r i e ž a s č i ū, p a s k a t i n u s i ū š i o l a i k o t a r p i o k u l t ū r o s k i l i m ą, y r a b u v u s i R o m o s i m p e r i j o s k u l t ū r a“²⁸². Jau minėta, jog buržuazinio laikotarpio tyrinėtojai romėniškų dirbinių įtaką papuošalams, kur ji labiausiai pasireiškė, dirbtinai priskyrė visai baltų genčių materialinei kultūrai. Buržuazinio laikotarpio archeologinėje literatūroje I—IV m. e. amžiai vadinami „romėniškais laikais“, „romėniškuoju geležies amžiumi“, „Romos imperatorių laikais“.

Paskutiniųjų metų archeologiniai tyrinėjimai, daugiau sukauptos medžiagos leidžia aiškiau įvertinti Romos imperijos įtaką pirmaisiais m. e. amžiais Lietuvoje gyvenusioms baltų gentims.

Marksistinis istorijos mokslas pripažįsta ekonomiškai ir kultūriškai labiau išsivysčiusių visuomenių įtaką mažiau civilizuotoms tautoms ir gentims. Tačiau visų pirma reikia ištirti kiekvienos visuomenės savus vystymosi kelius, savą istorinio vystymosi procesą, savas tradicijas ir tik tada galima tirti ir teisingai vertinti svetimų elementų įtaką. Reikia atsižvelgti ir į tai, kad kiekvienai įtakai plisti turi būti sąlygos. Ne viskas, kas atėjo iš vergovinės Romos imperijos, galėjo prigyti baltų gentyse, gyvenančiose pirmykštės bendruomenės santvarkos sąlygomis.

Darbo tikslas neleidžia išsamiau apžvelgti Lietuvoje gyvenusių baltų genčių materialinės kultūros ir visuomeninių santykių vystymosi pirmaisiais m. e. amžiais²⁸³, giliau išanalizuoti jų istorinio vystymosi, vietinių jų savybių. Aiškinimą apsunkina ir tai, kad apie baltų genčių materialinę

²⁸⁰ LAB, p. 250—251.

²⁸¹ V. Ginters, Romas imports..., p. 47.

²⁸² J. Puzinas, Naujausių..., p. 229.

²⁸³ Apie tai plačiau žr. LAB, p. 144—268.

kultūrą prieš tai buvusiu laikotarpiu — ankstyvajame geležies amžiuje (V—I a. pr. m. e.) — turime palyginti labai mažai duomenų. Todėl žemiau apie baltų genčių materialinę kultūrą ir ekonominių bei visuomeninių santykių vystymąsi kalbama tik tiek, kiek tai siejasi su Romos imperijos įtaka.

Importinių dirbinių vartojimas

Kalbant apie Romos imperijos kultūrinę įtaką, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas Lietuvoje naudojosi atvežtiniais dirbiniais, kam jie buvo vartojami, kas buvo suinteresuotas prekybinių santykių su imperija vystymu.

Bronziniai indai Lietuvoje rasti labai turtinguose kapuose. Pavyzdžiui, minėtas ašotėlis Veršvų kapinyno kape Nr. 197 (304) buvo padėtas prie moters galvos su kitomis įkapėmis (pav. 3), kurias sudarė net penkios įvairių tipų bronzinės antkaklės, septynios bronzinės juostinės apyrankės, galvos(?) papuošalas iš bronzinių įvijų ir pakabėlių. Be to, moters kaklas buvo papuoštas stiklo ir emalės karolių apvara, krūtinė — bronzine grandinėle, rankos — dar šešiomis apyrankėmis, pagaliau tarp blauzdikaulių rasta bronzinė juostinė apyrankė²⁸⁴. Kapas įkapėmis išsiskyrė iš viso kapinyno. Netenka abejoti, kad jame palaidota gentinės diduomenės narė. Panašaus tipo ašotėliai, kaip rastasis Veršvų kapinyne, romėniškose provincijose vartoti vynui arba vandeniui gerti²⁸⁵. Kurmaičių kapinyno kape Nr. 7, kuriame rasti bronzinio indo fragmentai, taip pat daug įkapių²⁸⁶, kalbančių, kad jame palaidotas turtingas genties narys.

Romėniški bronziniai indai — ašočiai, kibirai, dubenėliai ir kt. dažnai aptinkami vadinamuose barbarų kunigaikščių kapuose dab. Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Danijoje bei VDR ir VFR. Spėjama, kad tie indai sudarė komplektą vynui gerti²⁸⁷. Vadinasi, Lietuva nėra išimtis tuo atžvilgiu, ir čia romėniški bronziniai indai buvo prabangos dalykas, vartotas tik gentinės diduomenės narių.

Reikia manyti, kad romėniški emaliuoti papuošalai Lietuvoje vartoti taip pat gentinės diduomenės narių, nors tiesioginių įrodymų tam labai maža. Beveik visi romėniški emaliuoti papuošalai Lietuvoje rasti atsi-

²⁸⁴ O. Navickaitė, Veršvų kapinyno laidojimo papročiai, MAD, A, 2(3), (1957), p. 159—160; J. Puzinas, Dvigubas IV a. kapas.

²⁸⁵ A. Radnóti, Die römischen Bronzegefäße..., p. 165.

²⁸⁶ P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinyno tyrinėjimai..., p. 317.

²⁸⁷ K. Majewski, IRP, p. 13—14.

tiktinai, greičiausiai iš suardytų kapų. Tik Pakalniškių pilkapyje Nr. XI, moters kape, rasta bronzinė emaliuota segė trikampe kojele. Kape dar buvo du bronziniai plokšteliniai antsmilkiniai, įvairūs bronziniai kryžiniai kabučiai, du bronziniai ritiniai smeigtukai, dvi bronzinės akinės apyrankės ir daug kitų radinių²⁸⁸, rodančių, kad mirusioji — turtinga moteris. Pavyzdžiu iš kitos baltų teritorijos galima nurodyti Svaicarijos pilkapiuose (Lenkija, Suvalkų apskr.) rastą romėnišką emaliuotą plokštelę turtingame įtvingių kario kape²⁸⁹, kuriame, be kita ko, buvo ir tokia brangi bei reta įkapė, kaip romėniškas kalavijas. Emaliuotos plokštelės — brangus papuošalas, nešiotas gentinės diduomenės narių; jis puošė arba kalavijo makštis, arba diržą, arba kokią nors kitą kario aprangos dalį²⁹⁰.

Romėniškų bronzinių sparninių segių Lietuvoje pasitaiko ir turtinguose, ir neturtinguose kapuose. Pavyzdžiui, Sargėnų kapinyno kape Nr. 352(48) puošni sparninė segė su azūrine užkaba rasta kartu su akine sege, akine apyranke ir geležiniu įmoviniu kirviu, tuo tarpu to paties kapinyno kape Nr. 92(223), be paprastos sparninės segės, buvo tik geležinis kirvis. Greičiausiai puošniausias sparninės segės nešiojo turtingesni genties nariai, o paprastesnes (pusfabrikačius) — ir neturtingesni. Šio klausimo sprendimą apsunkina tai, jog Lietuvoje sparninės segės rastos vyrų kapuose, kuriuose paprastai papuošalai neįvairūs ir jų nedaug. Reikia turėti galvoje ir tai, kad sparninės segės — vienos iš seniausių romėniškų dirbinių, pakliuvusių į Lietuvą I m. e. amžiuje, kai gentinė diduomenė dar negalėjo ryškiau išsiskirti savo turtine padėtimi.

Tai, kad sparninės segės Lietuvoje rastos tik vyrų kapuose, rodytų, kad jos čia buvo vyrų papuošalu, tuo tarpu Romos imperijos provincijose jos nešiotos ir vyrų, ir moterų. Lietuvoje sparninės segės nešiotos drauge su vietinės gamybos segėmis ir smeigtukais. Antai Sargėnų kapinyno kape Nr. 352(48) ir Sandrausiškės II pilkapio kape Nr. 2 sparninės segės rastos kartu su akinėmis segėmis, o Sargėnų kapinyno kape Nr. 98(225) kartu su geležiniu smeigtuku.

Prieinamiausias importinis dirbinys buvo stiklo ir emalės karoliai, ką rodo didelis jų paplitimas, ypač vakarų Lietuvoje. Pvz., Rūdaičių II kapinyne (Kretingos raj.) 1962 m. iš 13-os ištirtų kapų 6-iuose buvo rasti importiniai karoliai; tai sudaro 46,1% visų kapų. Karoliai dažnai sutinkama įkapė ir vidurio Lietuvos kapinyuose. Antai Seredžiaus kapi-

²⁸⁸ E. Majewski, Kurhany w Pakalniszkach, p. 93—96, tabl. XIV.

²⁸⁹ J. Antoniewicz, O kilku importach..., p. 185—186.

²⁹⁰ J. Antoniewicz, Badania kurhanów z okresu rzymskiego, dokonane w 1957 r. w miejscowości Szwajcaria pow. Suwałki, „Wiadomości archeologiczne“, 27, zes. 1, Warszawa, 1961, p. 18.

nyne iš 56 ištirtų III—IV a. kapų 14-oje (25%) buvo importiniai karoliai. Jau minėta, kad karolių apvaros — beveik išimtinai moterų papuošalai, todėl, skaičiuojant tik moterų kapus, kapų procentas su importiniais karoliais žymiai padidėtų.

Karolių, apvarų skaičius kapuose nevienodas. Turtinguose kapuose karolių apvarų po kelias, jos puošnesnės, daug karolių. Pvz., Seredžiaus kapinyne mergaitės kape Nr. 13 aptiktos net 5 karolių apvaros; kapas vienas turtingiausių kapinyne. Mergaitės kaklą, be karolių apvarų, puošė bronzinė viela apvyniotais galais antkaklė su kabliuku ir kilpele, ant krūtinės gulėjo geležinis smeigtukas, ant dešinės rankos užmautos 5, o ant kairės — 3 bronzinės juostinės apyrankės. Neturtinguose kapuose karolių paprastai nedaug, o ir patys jie ne tokie puošnūs, dažniausiai vienspalviai.

Galima tvirtinti, kad pirmaisiais m. e. amžiais, ypač vakarų Lietuvoje, gentinės diduomenės rankose susikaupdavo nemaža Romos monetų. Tai rodo minėtieji Romos monetų lobiai, kurių didesnę dalį galime traktuoti kaip turtingųjų turtą, užkastą per įvairius pavojus. Tačiau Romos monetų turėjo ir eiliniai genties nariai, nes monetų daug vakarų Lietuvos kapinyuose. Antai Palangos II—IV m. e. a. kapinyne iš 20 ištirtų kapų 11-oje rasta Romos monetų, o tai sudarė 55% visų kapų, Kurmaičių kapinyne iš 24 kapų — 10-yje (41,6%). Daug Romos monetų buvo Aukštikiemių kapinyne, tačiau jų procento nustatyti šiuo metu negalima, nes nežinomas yra II—III a. kapų bendras skaičius (kapinyne laidota ir vėliau). Žinoma tik, kad monetos Aukštikiemiuose rastos 64-iuose kapuose. Romos monetų aptinkama ir neturtinguose kapuose, kartais jos sudaro vienintele įkapes²⁹¹.

Taigi brangiausi atvežtiniai dirbiniai — bronziniai indai, emaliuoti papuošalai, puošnios segės — buvo prieinami tik gentinei diduomenei. Jos rankose kaupėsi Romos monetos, ji turėjo daugiau atvežtinių karolių apvarų. Reikia manyti, kad taip pat jos rankose buvo sukoncentruota ir prekyba su Romos imperija, nes ji tąja prekyba buvo labiausiai suinteresuota. Eiliniai genties nariai tenkinosi paprastomis bronzinėmis segėmis, emalės ir stiklo karoliais, varinėmis monetomis.

Be abejo, prekybiniais santykiais su Romos imperija buvo suinteresuoti ir vietiniai amatininkai. Jeigu gentinė diduomenė rūpinosi prabangos dalykų atvežimu, tai amatininkai visų pirma — spalvotųjų metalų žaliava. Amatininkų gaminiams savo ruožtu buvo suinteresuota visa bendruomenė.

²⁹¹ O. Tischler, Das Gräberfeld bei Oberhof, Kreis Memel, Schriften PÖG, 1839, p. 18.

Dėl Romos monetų vaidmens

Kalbant apie Romos imperijos įtaką, reikia užsiminti ir apie Romos monetų vaidmenį, dėl kurio archeologinėje literatūroje plačiai diskutuojama. Vieni tyrinėtojai yra nuomonės, kad Romos monetos „barbarų“ kraštuose buvo naudojamos tik kaip metalo žaliava, t. y. perlydomos ir iš jų gaminami papuošalai. Tokios nuomonės buvo minėti vokiečių archeologai A. Becenbergeris²⁹², V. Gertė²⁹³, K. Engelis²⁹⁴, kalbėdami apie Romos monetų radinius Rytprūsijuose ir Klaipėdos krašte. Vienu metu panašios nuomonės buvo ir tarybinis archeologas V. Kropotkinas²⁹⁵. Kitos nuomonės, kad Romos monetos „barbarų“ kraštuose vaidino savo natūralią, t. y. pinigų, funkciją, yra tarybinis archeologas M. Braičevskis²⁹⁶, lenkų tyrinėtojai J. Vielioviejskis²⁹⁷ ir S. Tabačynskis²⁹⁸.

Reikia pirmiausia pažiūrėti, kiek pagrįsta teorija, kad monetos Lietuvoje buvo perliejamos į papuošalus. Jau minėjome, jog XIX a. pabaigoje A. Becenbergerio atlikta keliasdešimt prūsų genčių ir vakarų Lietuvos bronzinių papuošalų analizė parodė jų cheminės sudėties panašumą į lydinį sudėtį, iš kurių Romos imperijoje gamintos monetos. Remdamasis tuo, A. Becenbergeris ir iškėlė hipotezę, kad prūsų genčių bei vakarų Lietuvos bronzinių papuošalų žaliava — bronzinės Romos monetos²⁹⁹. Šią hipotezę vėliau nekritiškai skelbė kiti tyrinėtojai. Šio darbo autorius ankstesniuose straipsniuose palaikė nuomonę, kad dalis bronzinių monetų Lietuvoje buvo perliejama į papuošalus³⁰⁰. Jau po antrojo pasaulinio karo Glazeris ir Okuliczius padarė kai kurių jotvingių genčių teritorijoje rastų bronzinių daiktų analizę³⁰¹. Jos parodė, kad metalo sudėtis kiek kitokia, palyginus su A. Becenbergerio analizė duomenimis. Antrosios analizės autoriai nurodo, jog tiek A. Becenbergerio,

²⁹² A. Bezenberger, *Analysen, Vorwort*.

²⁹³ W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens*, p. 210—212.

²⁹⁴ C. Engel, *Die Kultur der Memellandes...*, p. 28.

²⁹⁵ В. В. Кропоткин, *ВДИ*, 4, (1951), стр. 243—252.

²⁹⁶ М. Ю. Брайчевский, *О распространении римских монет...*, стр. 125—134; žr. taip pat М. Ф. Лучинский, *Деньги на Руси IX—XII вв.*, Казань, 1958, стр. 221; В. Л. Янин, *Денежно-весовые системы русского средневековья*, М., 1956, стр. 200—204.

²⁹⁷ J. Wielowiejski, *Wymiana handlowa...*, p. 96—97.

²⁹⁸ S. Tabaczyński, *Z dziejów pieniądza...*, p. 35—37.

²⁹⁹ A. Bezenberger, *Analysen, Vorwort*, p. 18—21.

³⁰⁰ M. Michelbertas, *Romos monetų radiniai...*, p. 25; *tas pats*, *Romos imperijos įtakos klausimu*, p. 60.

³⁰¹ W. Glazer i J. Okulicz, *Wyniki metaloznawczych i technologicznych analiz ozdób metalowych z cementarzyska w miejscowości Netaa, pow. Augustów, „Wiadomości archeologiczne“*, t. 22, zes. 3—4, Warszawa, 1955, p. 304—311.

tiek jų analizės metalo lydiniai buvo labai paplitę Romos imperijoje ir iš jų daryti įvairiausi daiktai, ne tik monetos. Todėl baltų gentyse bronzinių dirbinių gamybai greičiausiai buvo naudojama kita žaliava — anksčiau įvežti bronziniai daiktai, pagaliau specialiai į baltų kraštus atvežama bronzos žaliava iš Romos imperijos³⁰². Reikia pažymėti ir dar vieną dalyką. Romėnai, žinodami, kad monetos mūsų krašte perliejamos į dirbinius, būtų vežę vien tik metalo žaliavą, o ne monetas, kurias kalti žymiai brangiau, negu gauti bronzos žaliavą.

Romos monetų perlydymą į papuošalus lyg ir liudytų kai kur kapinynuose rastos aplaužytos monetos ar jų fragmentai, pavyzdžiui, Stragnų kapinyne — 5 fragmentai, Aukštkiemiu — 2 fragmentai. Tačiau vargu ar šie monetų fragmentai buvo skirti perlydymui. Jeigu taip, turėtume traktuoti juos kaip žaliavą, tačiau kol kas nė viename I—IV a. vakarų Lietuvos kapinyne bronzos žaliavos jokia pavidalu nerasta. Matyt, bus buvęs toks laidojimo paprotys — po savininko mirties „numarinti“ (sulaužyti) ir jo daiktus (šiuo atveju Romos monetas).

Dalis monetų, rastų Lietuvoje, yra su išgręžtom skylutėm arba prieliedintom auselėm. Tokių monetų-kabučių rasta Stragnų, Sernų, Rūdaičių I kapinynuose, Juodkrantėje, kelios Naukaimio-Gabrieliškių piliakalnyje. Archeologinėje literatūroje yra nuomonė, kad tokios monetos-kabučiai daryta pagal romėniškus auksinius medalionus, kuriuos romėnai dovanodavo palankių jiems Šiaurės genčių vadams³⁰³. Minėta, jog auksinių medalionų pasitaikė ir prūsų genčių žemėse; galėjo jų patekti ir į Lietuvą, nors archeologiniuose paminkluose medalionų kol kas nerasta. Genties nariai, nusižiūrėję į diduomenės nešiojamus medalionus, mėgdžiojo juos, pragręždami monetas ir kabindamiesi jas ant kaklo.

Tačiau demonetizuotų monetų Lietuvoje labai reta — iš daugiau kaip 1000 vos keliolika. Būdinga, kad jos dėtos į kapus. Šitas paprotys žinomas ne tik vakarų Lietuvoje, bet taip pat vidurio Žemaitijoje ir Užnemunėje. Minėta, jog Romos monetų kapuose rasta prūsų genčių žemėse ir pietvakarių Latvijoje. Paprotys dėti monetas į kapus liudytų jų piniginę funkciją. I—IV a. Romos monetos į kapus buvo dedamos ir kai kuriose Vidurio ir Rytų Europos gentyse. Pavyzdžiui, Silezijoje Romos monetų kapuose rasta 12-oje vietovių, Mažojoje Lenkijoje — 2-ose vietovėse³⁰⁴. Romos monetų kapuose aptinkama ir Černiachovo laidojimo laukų kultūroje³⁰⁵. Lenkų tyrinėtojo J. Vielioviejskio ir tarybinio tyrinėtojo M. Braičevskio nuomone, monetų dėjimas į kapus yra pagrindinis įro-

³⁰² W. Glazer i J. Okulicz, *Wyniki...*, p. 307—309.

³⁰³ J. Wielowiejski, *Wymania handlowa...*, p. 98.

³⁰⁴ Ten pat, p. 96—97.

³⁰⁵ М. Ю. Брайчевский, *О распространении римских монет...*, стр. 125—126.

dymas, kad mirusieji, būdami gyvi, vartojo monetas kaip mokėjimo priemonę³⁰⁶.

Antikiniame pasaulyje buvo paprotys dėti mirusiajam į burną monetų, kad turėtų kuo užsimokėti Charonui — mirusiųjų sielų keltininkui į aną pasaulį; paprotį perėmė kai kurios germanų gentys, kur pasitaiko rasti monetų mirusiųjų dantyse³⁰⁷. Matyt, į baltų genčių teritoriją šis paprotys atėjo kiek pakitęs. Monetos dedamos mirusiajam ne į burną, bet dažniausiai prie mirusiojo galvos beržo tošies dėžutėje arba moliniame puodelyje. Dalį monetų, rastų kapuose Lietuvoje, reikėtų traktuoti kaip užmokestį už įėjimą į aną pasaulį. Šis faktas rodo Romos imperijos įtaką baltų genčių dvasinei kultūrai. Žinoma, Romos monetas į kapus buvo dedamos ir naudojimui aname pasaulyje, kaip ir kitos įkapės.

Romos monetų piniginę funkciją baltų kraštuose liudytų ir kai kurie lobiai, chronologiškai apimantys gana ilgą laikotarpį. Antai Veliuonos lobyje I a. monetos rastos kartu su vėlyvomis III ir IV a. monetomis. Įdomus šiuo atžvilgiu ir Romos monetų loby iš Daugpilio, kur rasta Augusto laikų monetų (27 m. pr. m. e.—14 m. e. m.) su vėlyvomis Aleksandro Severo laikų (222—235 m. e. m.) monetomis³⁰⁸. Tai, kad ir kai kuriuose kapuose randama įvairių amžių monetų, liudytų jų ilgą vartojimą. Pavyzdžiui, Aukštikiemių kapinyno kape Nr. 163 rasta 6 monetas: 2 — Adriano, 1 — Sabinos, 1 — Antonino Pijaus, 1 — Marko Aurelijaus ir 1 — Komodo, kape Nr. 330 — 3 monetas: 1 — Adriano, 1 — Gordiano III ir 1 — Marcijos Otacilijos moneta. Palangos kapinyno kape Nr. 20 Trajano moneta rasta su Karakalos ir Julijos Mezos monetomis³⁰⁹.

Lenkų tyrinėtojas K. Majevskis, kalbėdamas apie Romos monetų vaidmenį Lenkijos teritorijoje gyvenusių genčių tarpe, pažymi, kad Romos monetas atliko pinigų funkciją, bet tik tarp gentinės diduomenės, vadų, „kunigaikščių“, ir romėnų pirklių ir gentinės diduomenės viduje tose žemėse, kurios buvo prie prekybos kelių³¹⁰. Pagal K. Majevskį, eiliniai genties nariai, gyvenę natūralinio ūkio sąlygomis, pinigines monetų funkcijos nežinojo, ir Romos monetas jiems tebuvo vertingas metalas. Paskutiniu metu šiems K. Majevskio teiginiams pritaria ir V. Kropotkinas³¹¹. Tačiau jei Romos monetų piniginė funkcija, kaip pastebi J. Vielioviejs-

³⁰⁶ J. Wielowiejski, Wymiana handlowa..., p. 96—97; M. Ю. Брайчевский, О распространении римских монет..., стр. 125—126.

³⁰⁷ St. Bolin, 19. Bericht RGK, p. 89.

³⁰⁸ V. Anisimova, Mainas attistiba..., p. 245.

³⁰⁹ Zr. 3 priedą.

³¹⁰ K. Majevski, Kontakty plemion..., p. 202; tas pats, IRP, p. 32—33.

³¹¹ В. В. Кротокин, Клады..., стр. 33.

kis³¹², buvo žinoma gentinei diduomenei, tai nėra pagrindo manyti, kad jos nežinojo kiti gentainiai.

Reikia sutikti, kad piniginę funkciją Romos monetas galėjo atlikti tik žemėse prie prekybos kelių, kur romėnų pirkliai — dažnas svečias ir vietiniams gyventojams nesunku buvo papildyti Romos monetų atsargas. Čia iš kitų Lietuvos dalių reikia išskirti vakarų Lietuvą, į kurią ėjo „Gintaro kelio“ atšaka, ir iš dalies dar vidurio Žemaitiją, t. y. tą teritoriją, kur Romos monetų aptinkama kapuose ir daugiausia pasitaiko monetų lobių. Žemėse prie prekybos kelių Romos monetų piniginė funkcija visuomet buvo žymiai didesnė. Nereikia užmiršti ir tos aplinkybės, kad Baltijos pajūris buvo galutinis romėnų pirklių tikslas, jų kelionės pabaiga. Čia jie sudarydavo prekybinius sandėrius, mokėdavo už gintarą monetomis. Todėl, reikia manyti, prūsų genčių teritorijoje, ypač Semboje, ir iš dalies vakarų Lietuvoje monetas į vietinių gyventojų — baltų — rankas pakliūdavo daugiausia iš pačių imperijos pirklių rankų. Tą rodo dar viena įdomi aplinkybė: tiek Romos imperijos Padunijos provincijose, tiek baltų kraštuose, Semboje, Mozūruose, pavieniuose radiniuose vyrauja varinės (bronzinės) monetas³¹³, tokios pat vyrauja ir vakarų Lietuvoje. Matyt, romėnų pirkliai į baltų kraštus atsiveždavo tokių monetų, kurios labiausiai buvo naudojamos smulkioms prekybinėms operacijoms, smulkiems sandėriams ir pačiose provincijose.

Žinoma, neteisinga būtų teigti, kad tuo metu vakarų Lietuvoje galėjo būti pilnai išsivystę prekiniai-piginiai santykiai, kad Romos monetas galėjo išstumti natūralius mainus. Natūralūs mainai tuo metu dar buvo vyraujanti prekybos forma tarp genčių ir genčių viduje. Tokio ūkio sąlygomis monetų funkcijos vidaus rinkoje buvo menkos, nors naudojimas jomis žymiai pagyvino ir palengvino mainus.

Svetimos monetas nepaskatino baltų genčių sukurti savą piniginę sistemą; nesukūrė jos ir kitos Šiaurės ir Rytų Europos „barbarų“ gentys — tam dar nebuvo objektyvių sąlygų, susidariusių, praėjus daugeliui šimtmečių, ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu.

³¹² J. Wielowiejski, Wymiana handlowa..., p. 97; žr. taip pat K. Godłowski, Studia nad stosunkami społecznymi w okresach późnolatenskim i rzymskim w dorzeczu Odry i Wisly, Warszawa—Wrocław, 1960, p. 97—98.

³¹³ J. Wielowiejski, Analogie i różnice w składzie znalezisk monet rzymskich po obu stronach środkowego Dunaju, „Archeologia“, XVI (1965), Wrocław—Warszawa—Kraków, 1966, p. 230—232. Šiame straipsnyje J. Vielioviejskis Romos imperijos Padunijos provincijų ir Mozūrų monetų panašumą aiškina tuo, kad mozūrų gyventojai indavo tik tam tikros rūšies Romos monetas, naudodami jas beveik išimtinai kultui. Šie J. Vielioviejskio teiginiai neįtikinami, tuo labiau, kad autorius jų neargumentuoja.

Sekimas importiniais dirbiniais

Kai kurie atvežtiniai daiktai darė įtakos vietinių amatininkų produkcijai. Pirmiausia reikia apžvelgti romėniškų dirbinių įtaką vietiniams papuošalams.

Jau minėta, kad Lietuvoje rasta keletas romėniškų labai profiliuotų segių. Mūsų respublikoje aptikta ir daugiau labai profiliuotų segių, ypač vakarų ir vidurio Lietuvos II—III amžių plokštiniuose kapinyuose ir rytų Žemaitijos pilkapiuose³¹⁴, kurios ankstesnėje archeologinėje literatūroje buvo vadinamos taip pat romėniškomis. Jos bronzinės, daugiausia ant lankelio su dviem skydeliais (kartais dėl to vadinamos skydelinėmis segėmis). Vienų segių galvutė baigiasi pusiau apvaliu skydeliu, beveik uždengiančiu įviją, kitas skydelis skiria segės liemenėlį nuo profiliuotos kojelės. Kitų segių abu skydeliai ant lankelio — vienas skiria trikampę ar rombinę galvutę nuo segės liemenėlio, o kitas — segės liemenėlį nuo kojelės. Įvija dažniausiai dengta ornamentuota įkartomis tūtele. Kai kuriose segėse yra net po tris skydelius ant lankelio. Minėti labai profiliuotų segių tipai žinomi prūsų genčių žemėse³¹⁵, Latvijoje³¹⁶. Gamintoms romėniškose provincijose tokioms segėms būdinga trimito formos galvutė (dėl to jos vadinamos trimitinėmis) ir profiliuoti žiedai ant lankelio. Jų rasta prūsų genčių teritorijoje³¹⁷. Greičiausiai jos buvo atvežamos ir į Lietuvą, nors iki šiol archeologiniuose paminkluose jų neaptikta. Baltų kraštuose gamintoms labai profiliuotoms segėms būdingi, kaip minėta, aukšti skydeliai ant lankelio, kurie patys dažniausiai būdavo trikampio skersinio piūvio, kas jas ir skiria nuo Romos provincijų dirbinių. Reikia pažymėti, kad kai kurios Lietuvoje rastos bronzinės labai profiliuotos segės yra su plačiais skydeliais, puoštais išilginiais grioveliais, labai panašiais į vėlesnių laiptelinių segių laiptelius. Galimas daiktas, jog tolesnė tų segių raida ir yra laiptelinės segės su trimis laipteliais, taip plačiai paplitusios III—IV m. e. a., tuo labiau, kad ir labai profiliuotų ir laiptelinių segių profilis toks pat.

³¹⁴ Labai profiliuotų segių radimo vietas: 1) Bajoriškiai, Panevėžio raj., 2) Dūkštas(?), Ignalinos raj., 3) Jagminiškė, Kelmės raj., 4) Klangiai, Jurbarko raj., 5) Kriemala, Kauno raj., 6) Kurmaičiai, Kretingos raj., 7) Kuršiai, Kelmės raj., 8) Macikai, Šilutės raj., 9) Nikėlai, Šilutės raj., 10) Papiliai, Šilutės raj., 11) Paviėkiai, Šiaulių raj., 12) Paštava, Kauno raj., 13) Pernarava, Kėdainių raj., 14) Rambynas, Šilutės raj., 15) Rūdaičiai II, Kretingos raj., 16) Vienragiai, Plungės raj.

³¹⁵ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, p. 188, Abb. 139:f, g.

³¹⁶ Latviešu kultūra senatnē..., lent. XVIII:2, 6, Rīgā, 1937; H. Moora, EL, II, Abb, 16:4, 5.

³¹⁷ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, Abb. 138:2, b, c, i.

Romos provincijų dirbinių meistrai mėgo ažūrinę (kiauraraštę) ornamentiką; pirmaisiais m. e. amžiais ji paplinta ir baltų kraštuose. Ažūriniu ornamentu puošiamos segės, kabučiai ypač Semboje, vakarų Lietuvoje ir Latvijoje (Kuržemėje)³¹⁸. Apskritų ažūrinių segių rasta tyrinėtuose vakarų Lietuvos I—IV m. e. a. kapinyuose: Aukštkiemiuose, Klaipėdos raj.³¹⁹, Pryšmančiuose, Kretingos raj.³²⁰, Pangesuose, Klaipėdos raj.³²¹, Kiošiuose, Klaipėdos raj.³²², Lazdininkuose, Kretingos raj.³²³, Stragnuose, Klaipėdos raj.³²⁴, Uogučiuose, Plungės raj.³²⁵ Kai kurių vakarų Lietuvoje rastų apskritų ažūrinių segių ornamento motyvas toks pat, kaip ir Romos provincijų segių (pav. 24). Vakarų Lietuvoje rasta ir bronzinių smeigtukų su apskritomis ažūrinėmis galvutėmis³²⁶.

Kita mėgstama papuošalų forma vakarų Lietuvoje buvo segės ir smeigtukai su tutulio pavidalo atauga³²⁷. Kai kurios šio tipo segės apskritos ir puoštos tik tutuliu, kitos dar puoštos aplink skritulėlių eilėmis, dėl ko kartais vadinamos rozetinėmis (smeigtukai — smeigtukais rozetinėmis galvutėmis). Tai buvo sekimas Romos provincijų emaliuotomis segėmis su tutuliu. Jau minėta, kad viena romėniška emaliuota apskrita tutulinė segė rasta Bandužiuose, Klaipėdos raj., keli šio tipo radiniai žinomi ir Latvijoje. Tiek apskritos, tiek puoštos aplink skritulėliais emaliuotos segės su tutuliu aptinkamos romėniškose Pareinės³²⁸ ir Padunojės³²⁹ provincijose. Pagal romėniškas seges gamintų segių su tutuliu rasta Šernuose³³⁰, Aukštkiemiuose, Lazdininkuose, Reketėje, Pryšmančiuose, Stragnuose (vakarų Lietuva), Gibaičiuose³³¹ (vidurio Lietuva). Segės bronzinės, dažnai pasidabruotos, kartais tutulio viršūnė puošiama mėlyno stiklo akute. Vakarų Lietuvoje buvo paplitę bronziniai

³¹⁸ V. Ginters, Romas imports..., p. 58; W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, p. 225.

³¹⁹ H. Moora, EL, II, Abb, 24:1.

³²⁰ LAB, pav. 146:2.

³²¹ LAB, pav. 149.

³²² Lietuvių liaudies menas, Senovės lietuvių papuošalai, I kn., Sudarė R. Kulikauskienė ir R. Rimantienė (toliau — LLM), Vilnius, 1958, Nr. 187.

³²³ LLM, Nr. 188.

³²⁴ LLM, Nr. 193.

³²⁵ LLM, Nr. 197.

³²⁶ Zr. LLM, Nr. 194—196.

³²⁷ Reikia pažymėti, kad kai kurios minėtos ažūrinės apskritos segės taip pat turi nedidelę tutulio pavidalo ataugą.

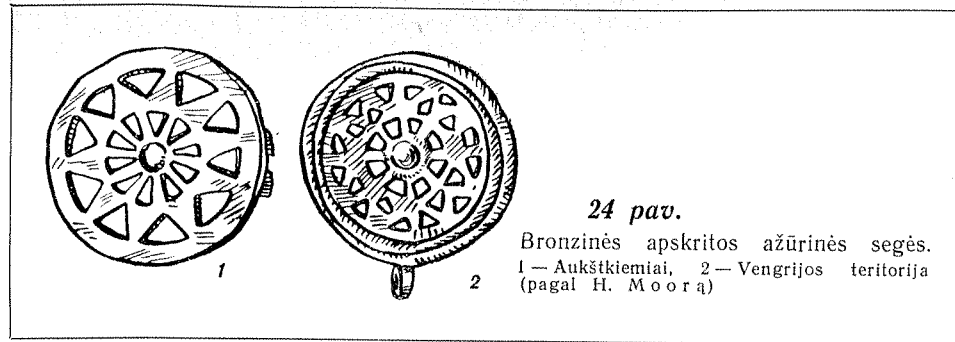
³²⁸ K. Exner, Emailfibeln..., Taf. 13:26.

³²⁹ I. Sellye, Császárkori emailmunkák Pannoniából, Dissertationes Pannonicae, ser. 2, Nr. 8, Budapest, 1939, Taf. IX:6, 7, 10, 11.

³³⁰ A. Bezzenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, Fig. 11—12.

³³¹ B. Tarvydas, Šiaulių Kraštotyros D-jos archeologiniai tyrinėjimai 1932 metais, Šiaulių Metrašis, Nr. 4, Šiauliai (1933), 3 pav.

24 pav.
Bronzinės apskritos ažūrinės segės.
1 — Aukštkiemiai, 2 — Vengrijos teritorija
(pagal H. Moora)

ir sidabriniai smeigtukai su tutuliu, kurių smeigiamoji adata dažnai geležinė. Tokie smeigtukai rasti Šernuose³³², Aukštkiemiuose³³³, Kurmaičiuose³³⁴, Stragnuose³³⁵, Gondingoje³³⁶, Lumpėnuose³³⁷, Palangoje³³⁸. Šio tipo segės ir smeigtukai datuojami II a. pabaiga—III m. e. amžiumi³³⁹, nors buvo vartojami ir vėliau³⁴⁰.

Kartu su romėniška emaliuota sege Pamūšyje rasta daug kitų radinių, iš kurių išsiskiria bronzinė segė trikampėje kojele³⁴¹. Kojele ir ornamento motyvu — trikampėlių eilėmis — ji tokia panaši į romėnišką emaliuotą sege, kad, V. Ginterio nuomone, jos abi galėjo būti pagamintos vienoje dirbtuvėje³⁴². Greičiausiai tai vietinio amatininko sekimas romėnišku dirbiniu, tuo labiau, kad tokio tipo bronzinė segė rasta Pakalniškių kapinyne³⁴³, kita be tikslesnės radimo vietos — buv. Kauno gub.³⁴⁴ Viena tokia segė rasta ir Latvijoje³⁴⁵. Šio tipo segės datuojamos II m. e. amžiumi³⁴⁶, III a. jos pradamos daryti su šarnyriniu užsegimu ir trikampėje kojele³⁴⁷;

- ³³² A. Bezzenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, Taf, VIII: 12, 13, 14.
³³³ H. Moora, EL, II, p. 198.
³³⁴ P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinyno tyrinėjimai, 2 pav.
³³⁵ LLM, Nr. 191.
³³⁶ LLM, Nr. 186.
³³⁷ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, Abb. 224:f.
³³⁸ A. Tautavičius, Palangos kapinynas..., pav. 7:3, 4.
³³⁹ H. Moora, EL, II, p. 198.
³⁴⁰ Ten pat, p. 199—200.
³⁴¹ V. Ginters, Romas imports..., p. 54, 3 pav., 5.
³⁴² Ten pat, p. 54.
³⁴³ Ten pat, 3 pav., 7.
³⁴⁴ M. Makarenko, Zabytki..., Tabl. VI.
³⁴⁵ V. Ginters, Romas imports..., p. 54.
³⁴⁶ Ten pat.
³⁴⁷ H. Moora, EL, II, p. 79.

tokių aptikta Labotakiuose, Klaipėdos raj., Karpiškėse, Šiaulių raj.³⁴⁸, Moškėnuose, Rokiškio raj.³⁴⁹

Žinoma, dalis minėtų dirbinių, gamintų pagal romėniškus pavyzdžius, galėjo patekti iš prūsų genčių, su kuriomis pirmaisiais m. e. amžiais buvo palaikomi itin glaudūs prekybiniai ryšiai.

Kai kurie tyrinėtojai³⁵⁰ prie romėniškų dirbinių priskiria bronzinę pasaginę emaliuotą sege, rastą Sargėnų kapinyno kape Nr. 203, ir panašios bronzinės segės fragmentą be tikslesnės radimo vietos iš Vilniaus krašto³⁵¹. Segės datuojamos II—III m. e. amžiais. Atitikmenų joms nepasisekė surasti nei romėniškose Padunojės³⁵², nei Pareinės provincijose³⁵³, emaliuotų dirbinių gamybos centre. Vienintelis pasaginės segės iš Romos provincijų egzempliorius, paskelbtas ankstesnėje literatūroje³⁵⁴, tiksliau nedatuojamas. Segės galai puošti žydro stiklo akutėmis, bet ne emale. Tipologiniu požiūriu panašiausias į šią sege egzempliorius, rastas baltų genčių žemėse, yra pasaginė emaliuota segė iš Mozūrų (Moytyny vietovė) Lenkijoje³⁵⁵. Galimas daiktas, kad šis egzempliorius yra iš Romos provincijų. Tuo tarpu minėtieji pasaginių emaliuotų segių egzemplioriai iš Lietuvos turi žymiai didesnius apskritus galus (o Sargėnų egzempliorius ir kitokį trikampio skersinio piūvio lankelį) ir, atrodo, tipologiškai yra vėlesni. Beveik analogiškas Sargėnų segei egzempliorius 1961 m. atsitiktinai rastas Rumšiškėse, Kaišiadorių raj.³⁵⁶ (pav. 25). Tai rodo, kad Lietuvoje rastos bronzinės pasaginės emaliuotos segės buvo sekimas romėniškais dirbiniais. Tokio tipo segių rasta Ukrainoje, Mozūruose³⁵⁷, panašaus tipo — Suomijoje³⁵⁸, Estijoje³⁵⁹, Švedijoje³⁶⁰. Lietuvoje vėlesnių pasaginių emaliuotų segių rasta ir daugiau. Emaliuotų pasaginių segių su ataugomis palei išorinį lankelio kraštą rasta Vėlykuškių piliakalnyje, Zarasų raj., Zadavainiuose, Utenos raj., Rokėnuose,

³⁴⁸ Ten pat, pav. 18: 2, 3.

³⁴⁹ LAB, 144 pav.

³⁵⁰ H. J. Eggers, Der römische Import..., Nr. 2246 ir 2250; J. Puzinas, Die Flügelfibeln..., p. 190—191.

³⁵¹ Radiniai KVIM.

³⁵² Plg. I. Sellye, Császárkori...; E. Patek, Verbreitung...

³⁵³ Plg. K. Exner, Emailfibeln..., p. 31—121.

³⁵⁴ L. Lindenschmit, Das römisch-germanische Zentral-Museum, Mainz, 1899, Taf. XXI:1.

³⁵⁵ W. Gaerte, Urgeschichte Ostpreussens, Abb. 189:b.

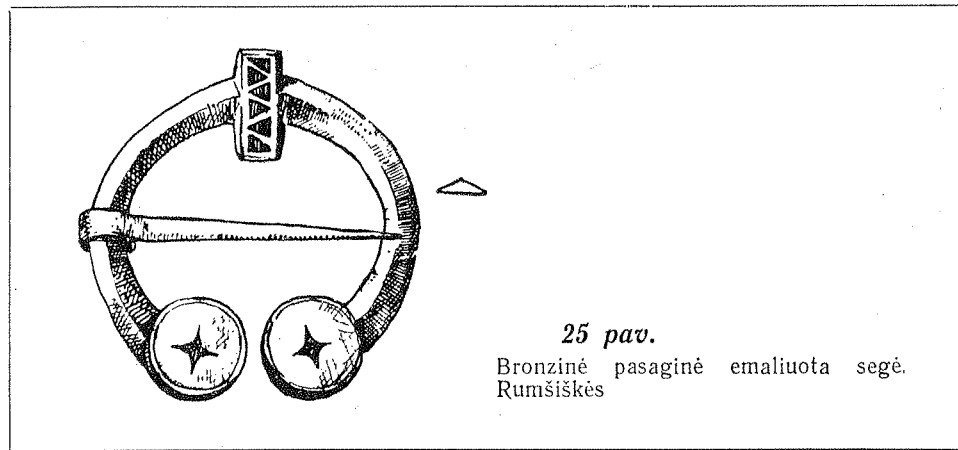
³⁵⁶ Segė yra — VIEM.

³⁵⁷ H. Moora, EL, II, p. 117.

³⁵⁸ H. Salmo, Finische Hufeisenfibeln, Helsinki, 1956, p. 12—13, Abb. 1.

³⁵⁹ H. Moora, Die Vorzeit Estlands, Tartu, 1934, Abb. 24:14.

³⁶⁰ U. Silvén, Provinzialromerska emaljspannen..., Tor, vol. 7, p. 116 (1961). Silven emaliuotas pasagines seges, rastas Švedijoje, laiko importu iš baltų.

25 pav.
Bronzinė pasaginė emaliuota segė.
Rumšiškės

Zarasų raj. Jų aptikta ir Latvijoje bei Estijoje. Jos yra vėlesnės, datuojamos IV a.³⁶¹ Emaliuotos pasaginės segės žymiai platesniu ir trikampiū piūvyje lankeliu be ataugų rastos Varapniškėse, Vilniaus raj., du egzemplioriai — Bakšiuose, Alytaus raj., vienas — Vilniaus apylinkėse (tiklesnė radimo vieta nežinoma)³⁶², vienas — Mežionių pilkapiuose³⁶³ ir du — Medžionyse, Prienų raj.³⁶⁴ Šio tipo segės iš esmės datuojamos IV—V a., nors kai kurių segių data nukeliama net į VI a.³⁶⁵ Taigi Lietuvoje pasaginių emaliuotų segių tipas vyravo gana ilgai — nuo II iki V m. e. a. Be to, Lietuvoje buvo plačiai gaminami ir kitokie bronziniai dirbiniai puošti emale — dideli ažūriniai kábučiai, maži pusmėnulio formos kabučiai, emaliuotos juostos ragui pritvirtinti prie diržo, trikampės ažūrinės

³⁶¹ P. Kulikauskas, Emaliuotieji dirbiniai..., p. 57; H. Moora, EL, II, p. 105—107, Abb. 20.

³⁶² Ф. В. Покровский, Виленский музей древностей, Вильна, 1892, табл. IV:3; А. А. Спицын, Предметы с выемчатою эмалью, Записки отделения Русской и Славянской Археологии ИРАО, т. 5, вып. I, С. Петербург, 1903, стр. 164, рис. 188.

³⁶³ M. Kaczyński, Materiały z cmentarzyska kurhanowego, badanego w 1934 r. w miejscowości Mieżany, pow. Święciany, na Wileńszczyźnie (LSRR), WA, t. 29, zes. 2, Warszawa, 1963, ryc. 13.

³⁶⁴ Radiniai — KVIM. Žr. A. Navarackas, Senkapių turtai, „Mokslas ir gyvenimas“, 1969, Nr. 1, p. 16; J. Antanavičius, Įdomūs senoviniai papuošalai, „Muziejai ir paminklai“, 1969 m. gruodis, pav. 3 ir 5.

³⁶⁵ H. Moora, Zur Frage nach der Herkunft des ostbaltischen emailverzierten Schmucks, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja, 40, Helsinki, 1934, p. 82.

segės, žirgo kamanų apkalai (pav. 9:2, 3), labai profiliuotos segės, juostinės apyrankės³⁶⁶. Tokiu būdu baltų kraštuose, nusižiūrėjus į romėniškus emaliuotus papuošalus, pradėti gaminti vietiniai emaliuoti papuošalai ir jie netgi eksportuoti į kaimyninius kraštus. Emaliuotų papuošalų gamybos centrai baltų kraštuose galėjo būti keli; vienas jų Lietuvos kaimynystėje — Mozūruose³⁶⁷, kitas — rytų Lietuvoje, kur tokie įvairių formų dirbiniai buvo labai paplitę.

Greičiausiai kartu su atvežtiniais dirbiniais į baltų kraštus iš Romos provincijų atėjo ir nemaža techninių įgūdžių. Jau minėta, kad baltų amatininkai pradėjo emale savo dirbinius puošti. Pirmaisiais m. e. amžiais, nusižiūrėjus į sidabrinius romėniškų provincijų dirbinius, iš atvežtinės sidabro žaliavos imti gaminti grynai vietiniai papuošalai, tokie, kaip šaukštinės antkaklės³⁶⁸. Pagal atvežtinius pasidabruotus, puoštus įvairiais brangakmeniais dirbinius vietiniai amatininkai ima puošti savo dirbinius sidabru ir mėlyno stiklo akutėmis; puošimas stiklo akutėmis ypač paplinta vakarų Lietuvoje. Jomis buvo puoštos antkaklės, segės, smeigtukai ir net diržų metalinės dalys. H. Moros nuomone, III—IV m. e. a. vakarų Lietuvoje, gal būt, net imta gaminti kiek stiklo bronziniams daiktams puošti³⁶⁹. Šią hipotezę patvirtinti arba paneigti galėtų tik bronzinių daiktų ir jų stiklo įdėjimų cheminė analizė arba aptiktos stiklo dirbtuvės.

Apžvelgus romėniškų dirbinių įtaką vietiniams papuošalams, reikia pripažinti, kad ji buvo teigiama. Baltų genčių amatininkai išmoko gaminti dirbinius iš sidabro, naudoti emalę, sidabrą, stiklą bronziniams gaminiams puošti. Susipažinimas su romėniškais dirbiniais, jų kopijavimas, pritaikymas vietiniams poreikiams ugdė amatininkų skonį, vertė ieškoti naujų techninių gamybos būdų, geriau apdirbti metalą; tai rodo ir aukštą vietinių amatų lygį. Be išvardytų bronzinių papuošalų, kuriuose matyti romėniška įtaka, amatininkai Lietuvoje iš atvežtinės žaliavos gamino kur kas daugiau grynai vietinio tipo papuošalų³⁷⁰. Todėl Engelso žodžius, kad prekyba su Romos imperija germanų gentyse „išugdė vie-

³⁶⁶ Žr. P. Kulikauskas, Emaliuotieji dirbiniai..., p. 43—61; H. Moora, Zur Frage..., p. 75—90; tas pats, EL, II, p. 105—118; M. Michelbertas, Emaliuotos juostos..., p. 37—46; А. А. Спицын, Предметы..., стр. 149—192.

³⁶⁷ Emaliuoti dirbiniai Mozūruose pasirodo I a. pabaigoje—II a. pradžioje. Žr. X. A. Moora, О древней территории расселения балтийских племен, СА, 2, (1958), стр. 27.

³⁶⁸ Plačiau apie pirmųjų m. e. amžių sidabrinius dirbinius žr. L. Nakaitė, Senovės lietuvių..., p. 54—71.

³⁶⁹ H. Moora, EL, II, p. 365—366.

³⁷⁰ Apie vietinių bronzinių ir sidabrinių papuošalų formas žr. LAB, p. 192—242.

tinę pramonę, kuri, tiesa, rėmėsi romėniškais pavyzdžiais, bet vystėsi visiškai savarankiškai³⁷¹, galime taikyti ir baltams.

Tačiau papuošalų gamyba tesudaro tik vieną materialinės gamybos sričių, ir toli gražu ne svarbiausią, nulemiančią tolesnį ūkinį bei ekonominį visuomenės vystymąsi. Ar kitose materialinės gamybos ir kultūros srityse romėniška įtaka buvo tokia pat didelė?

Galima iš karto atsakyti, kad ne. Jau iš ankstesnių darbo skyrių matėme, jog Lietuvoje neaptikta romėniškų darbo ir amatininkystės įrankių. Nepastebima romėniška įtaka ir formoms vietinių geležinių įrankių, kurių daugybę aptinkame nuo II m. e. a. Didėjantis geležies pareikalavimas įrankiams ir kitiems buitiniams daiktams vertė gaminti geležį vietoje, ieškoti geresnių būdų jai gauti. Kaip tik pirmaisiais m. e. amžiais Lietuvoje prasideda plati geležies gamyba iš vietinės baltų rūdos. Tą rodo didelis geležinių dirbinių paplitimas II—IV a. archeologiniuose paminkluose ir geležies rūdai lydyti molinių krosnelių liekanos. To laikotarpio krosnelių aptikta Aukštvario piliakalnyje, Trakų raj., ir Paplinio gyvenvietėje, Telšių raj., o gargazių-šlako randama beveik visose tyrinėtose to meto gyvenvietėse.

Prekybinių ryšių su Romos imperija laikotarpis sutampa su geležies rūdos lydymo pradžia ir geležinių dirbinių plitimu Lietuvoje. Ar galime kalbėti apie Romos provincijų įtaką vietinei juodajai metalurgijai? Jau minėta, kad pirmaisiais m. e. amžiais kai kurie geležies rūdos lydymo techniniai įgūdžiai, patobulinimai iš Romos provincijų pasiekė Lenkijoje gyvenusias gentis, kurios geležį lydyti mokėjo jau ir anksčiau, iš keltų³⁷². Pietų Lenkijoje ir Silezijoje tuo laikotarpiu jau kasama kalnų rūda, lydymo krosnelių ten rasta tūkstančiai³⁷³. Geležies rūdą lydyti tuo laikotarpiu mokėjo ir šiaurės rytų Lenkijos kampe; molinės lydymo krosnelės aptiktos Rostoltuose, Baltstogės apskrityje³⁷⁴. Greičiausiai Lietuvoje gyvenusios baltų gentys lydyti geležies rūdą išmoko iš savo kaimynų, o ne tiesiog iš Romos provincijų.

Nepastebima romėniška įtaka ir Lietuvos I—IV m. e. amžių keramikos formoms, puodų ornamentikai. Nenusižiūrėta ir į romėniškus bronzinius indus, kurie, kaip matėme, buvo atvežti į Lietuvą. Lietuvos baltų gentys tuo laikotarpiu dar neturėjo žiedžiamojo rato, kuriuo jau naudojosi arčiau imperijos sienų gyvenusios „barbarų“ gentys.

³⁷¹ Ф. Энгельс, К истории древних германцев, стр. 480.

³⁷² K. Majewski, IRP, p. 51.

³⁷³ K. Bielenin, Dla kogo produkowano żelazo w Górach Świętokrzyskich? „Z otchłani wieków“, 1963, Nr. 1, p. 8—12.

³⁷⁴ K. Majewski, IRP, p. 51.

Kol kas neturime duomenų apie romėnišką įtaką ir vietinių ginklų formoms.

Apžvelgę Romos imperijos įtaką Lietuvoje gyvenusių baltų genčių materialinei kultūrai, matome, kad ji pastebima daugiausia vienoje srityje — papuošalų gamyboje. Kalbėti apie romėnišką įtaką kitose gamybos srityse — nėra pagrindo. Tokiose gamybos šakose, kaip geležinių įrankių, buitinių daiktų gamyba, baltų amatininkai kūrė grynai savas tradicijas.

Vietinių amatininkų meistriškumas, techniniai sugebėjimai didino jų vaidmenį kitų genties narių tarpe. Amatininkams į kapus imami dėti įrankiai. Pavyzdžiui, vakarų Lietuvos ir kai kur Žemaitijos III—IV a. kapuose rasti įrankiai medžiui apdirbti. Antai Kurmaičių kapinyno kape Nr. 21 rasta geležinė vedega (skaptas)³⁷⁵, Rūdaičių II kapinyno kape Nr. 6 — geležinis kaltas³⁷⁶, Akmenių IV pilkapio kape Nr. 3 — geležinė vedega³⁷⁷. Kol kas beveik neturime duomenų apie įrankius, kuriais naudojosi bronzinių ir sidabrinių papuošalų gamintojai juvelyrai, tačiau daug ką pasako meistriškai pagaminti patys dirbiniai. Lietuvoje kol kas nedaryta I—IV a. bronzinių ir sidabrinių papuošalų technologinių tyrimų. Padaryti tik analogiškų Lietuvoje nešiotiems kai kurių to laikotarpio papuošalų jotvingių genčių teritorijoje tyrimai³⁷⁸. Jie parodė gana sudėtingą papuošalų gamybos technologiją, kuriai reikėjo daug sudėtingų darbų; tai būtų neįmanoma be amatų specializacijos. Visa tai leidžia daryti prielaidą, kad kai kuriose baltų žemėse (iš jų vakarų Lietuvoje ir Žemaitijoje) apie III—IV m. e. a. dalis amatų (metalo apdirbimo, medžio apdirbimo) pradeda skirtis nuo žemdirbystės; tas procesas truko gana ilgą laikotarpį.

Prekybinių ir kultūrinių santykių reikšmė

Apžvelgus Romos imperijos ir Lietuvos gyventojų prekybinius ryšius, Romos imperijos kultūrinę įtaką, reikia susumuoti šių ryšių reikšmę Lietuvos gyventojų materialinės kultūros, ekonominių ir visuomeninių santykių vystymuisi.

Trumpai minėjome, kad Lietuvoje gyvenusios baltų gentys I—IV m. e. a. palaikė prekybinius santykius ne tik su imperija, bet ir su prūsų

³⁷⁵ LAB, p. 185.

³⁷⁶ M. Michelbertas, Rūdaičių kapinyno (Kretingos raj.) tyrimai, p. 61, pav. 5:5.

³⁷⁷ 1967 m. tyrinėjimai. Radiniai — VIEM.

³⁷⁸ Plačiau apie tai žr. W. Glazer i J. Okulicz, Wyniki..., p. 309—310.

gentimis, žemutiniu Pavisliu, Černiachovo kultūros gentimis, kai kuriais tolesnėmis germanų gentimis, skandinavais, ugrų-suomių gentimis. Tačiau iš šių genčių atvežtų dirbinių Lietuvoje rasta palyginti nedaug. Pagrindinę I—IV a. importo dalį Lietuvoje sudaro romėniški dirbiniai. Todėl, be abejo, prekybiniai santykiai su imperija Lietuvoje gyvenusioms baltų gentims tuo metu buvo svarbiausi. Per juos Lietuvos gyventojai ir kitos baltų gentys įsitraukė į ano meto „pasaulinę prekybą“ gintaru.

Reikia pažymėti, kad tokie santykiai spartino turtinės nelygybės augimą. Jau minėjome, jog iš prekybinių ryšių su Romos imperija daugiausia pelnėsi baltų genčių diduomenė, jos rankose pirmaisiais m. e. amžiais kaupėsi nemažas turtas. Puošdamiesi brangiais romėniškais daiktais, baltų gentinės diduomenės nariai stengėsi išsiskirti iš paprastų gentainių ne tik gyvenime, bet ir po mirties. Jiems į kapus dedama brangūs bronziniai indai (Veršvai, k. 197(304), Kurmaičiai, k. 7), puošnūs emaliuoti dirbiniai (Pakalniškiai, pilkapis Nr. XI), daug Romos monetų (Aukštkiemiai, k. 369), po kelias karolių apvaras (Seredžius, k. 13). Didėjanti turtinė nelygybė spartino pirmąsias bendruomeninės santvarkos irimą.

Anksčiausiai tai pastebima vakarų Lietuvoje, palaikiusioje glaudžiausius prekybinius ryšius su imperija; čia pirmiausia išnyksta pilkapiai su kolektyviniais degintiniais kapais³⁷⁹. Vakariniuose Lietuvos rajonuose turtingi genčių nariai imami laidoti su tokia brangia įkape, kaip žirgas³⁸⁰. Romos monetos pagyvina mainus, palengvina turtų kaupimąsi vakarų Lietuvos turtingųjų rankose, apie ką kalba monetų lobiai. Turtingieji prekiaavo ne tik su svetimšaliais pirkliais, bet visų pirma turėjo būti labai suinteresuoti vietiniais mainais, nes mainydami jie kaupė vertingas žaliavas, pusfabrikačius, kurių reikėjo svetimšaliams pirkliais³⁸¹.

Taigi, kaip minėjome, prekybiniai santykiai su Romos imperija spartino turtinės nelygybės augimą, pagyvino mainus ir netiesiogiai prisidėjo prie pirmąsias bendruomeninės santvarkos irimo paspartinimo. Tamė ir glūdi pažangi prekybinių santykių su imperija reikšmė. Analogiški, tik, gal būt, kiek gilesni, procesai pirmaisiais m. e. amžiais vyko ir prūsų genčių žemėse, palaikiusiose glaudesnius prekybinius ryšius su imperija.

Prekiaudami su Romos imperija, Lietuvos gyventojai ir kitos baltų gentys nuolat gaudavo spalvotųjų metalų žaliavas; amatininkams tai

³⁷⁹ LAB, p. 262; X. A. Моора, Возникновение классового общества в Прибалтике (по археологическим данным), СА, XVII, 1953, стр. 110.

³⁸⁰ LAB, p. 263.

³⁸¹ J. Wielowiejski, Przemiany gospodarczo-społeczne..., p. 188.

buvo labai svarbu. Neatsitiktinai, vėliau silpnėjant prekybai su Padunijos provincijomis, ieškoma ryšių su kitais centrais, naudojamosi nusistovėjusiais keliais tiems ryšiams su kai kuriomis germanų gentimis (Turingija—Haslebenas) palaikyti, o dar vėliau, po imperijos žlugimo, prekybai atstatyti į Pietų Europą vyksta aisčių (baltų) pasiuntiniai.

Ar galime teigti, kad prekybiniai ir kultūriniai ryšiai su Romos imperija buvo pagrindinė I—IV a. Lietuvos gyventojų materialinės kultūros suklestėjimo priežastis?

Jau minėjome, kad Romos kultūra daugiausia įtakos darė papuošalams. Pirmaisiais m. e. amžiais Lietuvoje ir kitose baltų gyventose srityse kai kurie papuošalai gaminti pagal romėniškus dirbinius. Iš imperijos provincijų baltų kraštų amatininkai išmoka bronzinius dirbinius puošti sidabru, emale, stiklo akutėmis. Tačiau, kaip matėme, kitose gamybos srityse Romos įtaka beveik nepastebima, pavyzdžiui, įrankių gamyboje, t. y. tokioje srityje, kuri susijusi su pagrindiniais verslais, užsiėmimais ir galėjo labiausiai veikti gamybinės jėgos ir gamybinius santykius. Nereikia užmiršti ir to, kad daugelio techninių atradimų, patobulinimų, pavyzdžiui, žiedžio rato, krosnies puodams degti ir pan., baltai negalėjo prisitaikyti, gyvendami natūralinio ūkio sąlygomis. Dėl to ir Romos monetų panaudojimas vidaus mainuose buvo ribotas ir nesukūrė vietinės piniginės sistemos.

Reikia iš dalies sutikti su tarybinio archeologu P. Tretjakovu, kuris, kalbėdamas apie Romos imperijos įtaką „barbarų“ kraštams, pažymėjo, kad ji buvo vienpusiška, kad Romos imperijos—„barbarų“ kraštų santykiai buvo naudingi tik romėnams, kad tokie santykiai turėjo „kolonijinį“ pobūdį³⁸².

Kad baltų genčių ir imperijos prekybiniai santykiai buvo naudingi tik romėnams—negalime teigti. Jau minėta pažangi šių santykių reikšmė, minėta, jog prekyba su imperija baltų gentyse buvo suinteresuota gentinė diduomenė, amatininkai.

Tačiau nėra ko abejoti, kad Romos imperijos prekyba su mažiau ūkiškai ir visuomeniškai išsivysčiusiomis tiek baltų, tiek Šiaurės Europos gentimis buvo toli gražu ne ekvivalentiška. Ji davė didelį pelną romėnų pirkliais ar jų tarpininkams. Minėjome, kad romėnų pirkliai baltų kraštuose pardavinėjo savo prekes kur kas brangiau, negu pačioje imperijoje, be to, mainais iš baltų gautas žaliavas pelningai parduodavo imperijoje.

Todėl negalime besąlygiškai tvirtinti, kad santykiai su imperija pirmaisiais m. e. amžiais Lietuvos gyventojams buvo svarbiausia jų materialinės kultūros suklestėjimo priežastis. Materialinės kultūros suklestė-

³⁸² П. Н. Третьяков, Восточнославянские племена, стр. 149.

jimo, ekonominio pakilimo priešasčių reikia ieškoti visų pirma naujų gamybinių jėgų atsiradime ir naujų gamybinių santykių vystymesi. Jau nurodėme aukštą vietinių amatų lygį, amatininkų kuriamas savas tradicijas. Čia daug nekalbėsime apie pagrindinius verslus — žemdirbystę ir gyvulininkystę; net antikiniai autoriai pripažįsta didelius baltų (aisčių) sugebėjimus žemdirbystėje. Kornelijus Tacitas pažymi, kad aisčiai žemę apdirba geriau, negu tingūs germanai³⁸³. Medžiagos, rodančios Romos imperijos įtaką pagrindiniams verslams, neturime. Prekybiniai santykiai galėjo tik paskatinti kailinių žvėrių medžioklę mainams.

Prekybiniai ir kultūriniai ryšiai su Romos imperija Lietuvos gyventojams tebuvo tik išorinis veiksnys, pagyvinęs vidaus mainus, padėjęs plėtotis kai kuriems amatams ir paspartinęs tam tikrus visuomeninio vystymosi procesus. Vėliau, nutrūkus prekybiniams ryšiams su Roma, Lietuvos baltų gentyse ūkinio ir visuomeninio vystymosi procesas nesustojo. Nepastebime jokios stabilizacijos, sustingimo ar grįžimo atgal. Toliau vystėsi pagrindiniai verslai, amatai, didėjo turtinė nelygybė, tebeiro pirmykštė bendruomeninė santvarka ir buvo žengiama klasinės visuomenės formavimosi keliu.

³⁸³ LIS, I, p. 19.

PRIEDAI

I priedas

Romėniškų bronzinių indų ir metalinių papuošalų radiniai Lietuvos TSR teritorijoje

1. Adakavas, Tauragės raj.³⁸⁴

XIX a. pradžioje, tyrinėjant pilkapius, rastas romėniškos bronzinės sparninės segės fragmentas (pav. 6:2) ir labai profiliuota bronzinė segė (pav. 6:1). Smulkesnės radimo aplinkybės nežinomos. Sparninės segės fragmento ilgis — 8,7 cm, galvutės plotis — 3,5 cm. Labai profiliuota segė turi azūrinę užkabą. Radiniai iki antrojo pasaulinio karo buvo Jelgavos muziejuje, Latvijoje. Šiuo metu labai profiliuota segė yra VIEM. Sparninės segės fragmento likimas neaiškus.

Literatūra: J. R. Aspelin, *Antiquités*, fig. 1990 ir 1888; J. Döring, *Eine altrömische Fibula...*, p. 35, Taf. II: a—d; LAB, p. 219, 255; J. Puzinas, *Die Flügel-fibeln...*, p. 191—192, Abb. 1:1.

2. Aukštkiemiai, Klaipėdos raj.

XIX a. pabaigoje, tyrinėjant kapinyną, III—IV a. kapų dalyje atsitiktinai rasta emale puošta bronzinė apskrita plokštelė. Plokštelės skersmuo 4,6 cm, kraštai apačion užlenkti. Puošta koncentriniais pagilinimais, padengtais balta, žydra ir raudona emale, sudarančia šachmatinį raštą. Plokštelėje pragręžta skylė pakabinimui. Dirbinys buvo „Prussia“ muziejuje Karaliaučiuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

M. Ebert, *Truso...*, p. 81:3; H. J. Eggers, *Der römische Import...*, Nr. 603; O. Tischler, *Eine Emailscheibe von Oberhof...*, p. 38—49.

3. Bajoriškiiai, Panevėžio raj.

XX a. pradžioje, tyrinėjant pilkapius, rastos dvi bronzinės sparninės segės. Jos buvo aptiktos kartu su antkakle atrietais į išorę galais, dviem plokšteliniais antsmilkiniais su raktos skylutės formos užsegimu, dviem ietigaliais ir įmoviniu kirviu. Segių ilgis — 18 cm. Buvo jos Vilniaus Universiteto Archeologijos muziejuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

H. J. Eggers, *Der römische Import...*, Nr. 2238; M. Makarenko, *Zabytki...*, p. 104—107; J. Puzinas, *Die Flügel-fibeln...*, p. 191—192.

³⁸⁴ Radimo vietos priede pažymėtos tuo pačiu numeriu, kaip ir žemėlapyje (žr. pav. 23).

4. Bandužiai (Zardžiai), Klaipėdos raj.

1931 m. į Klaipėdos krašto muziejų iš ardomo Bandužių kapinyno pateko du bronziniai apkalai su emale (pav. 9:2, 3) ir romėniška bronzinė apskrita emaliuota segė su tutuliu (pav. 9:1). Segės skersmuo—3,2 cm, tutulio aukštis—0,5 cm. Segė turėjo šarnyrinį užsegimą, adatos nėra—nulūžusi. Aplūžę ir segės kraštai. Segė aplink tutulį puošta ratu, kuriame pakaitomis eina raudonos ir baltos emalės su juodomis juostelėmis ploteliai. Likęs plotas (tarp minėto rato ir kraštų) puoštas pakaitomis žalios ir baltos emalės su juodomis juostelėmis ploteliais. Segė yra Klaipėdos Kraštotyros muziejuje, inv. Nr. 244.

Segė neskelbta.

5. Kurmaičiai, Kretingos raj.

1940 m., tyrinėjant kapinyną, kape Nr. 7 rasti bronzinio indo fragmentai kartu su bronzine juostine apyranke, dviem bronziniais įvijiniais žiedais, bronziniu 5 eilių įvijiniu kaklo papuošalu, geležine adata, varine Romos moneta, dviem apskritais smeigtukais su tutulio atauga ir kitais radiniais. Indas sunykęs. Iš fragmentų neįmanoma nustatyti jo dydžio ir formos. Indas buvęs ornamentuotas įspaustų taškučių eilėmis. Indas—KVIM, inv. Nr. 1522:65.

P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinyno tyrinėjimai, p. 317, pav. 2.

6. Kuršiai, Kelmės raj.

XX a. pradžioje rasta romėniška sidabrinė labai profiliuota segė. Tikros radimo aplinkybės nežinomos. Segės įvija dengta skydeliu. Jos ilgis—4,9 cm, įvijios plotis—2,6 cm. Segė—KVIM, inv. Nr. 656:1.

P. Kulikauskas, Iš metalų panaudojimo..., p. 16; LAB, p. 219—220; „Latvijas saule“, (1924) Nr. 21—22, p. 225; L. Nakaitė, Senovės lietuvių..., p. 62, pav. 6.

7. Nemunėlio Radviliškis, Biržų raj.

XIX a. pabaigoje rastos dvi plokščios emale puoštos segės. Tikresnės radimo aplinkybės nežinomos. Vienos iš jų (pav. 8:1) plokštelė keturkampė, jos kampūs puošia 4 emale padengti apskritimėliai. Segės keturkampio ašyje yra po stilizuotą gyvulio galvutę. Jos plokštuma padalyta į 4 emale padengtus trikampius, kurių viduryje yra taip pat emale padengtas rombas. Antroji segė apskrita, puošta ažuoliniu ornamentu (pav. 8:2). Vidurinė jos dalis išlūžusi, išlikę tik trys stipinėlių-lazdelių fragmentai ir kitų trijų žymės. Segės kraštas puoštas pakaitomis siaurais ir plačiais emalės keturkampiais. Išilgai segės išorinio krašto yra 4 emaliuoti ir 4 kiauraraščiai apskritimai, pastaruosius puošia dar po 3 spurgelius. Segės iki antrojo pasaulinio karo buvo Krokuvos Muziejuje, tolimesnis jų likimas neaiškus.

J. R. Aspelin, Antiquités, Nr. 1883 ir 1884; H. J. Eggers, Der römische Import..., Nr. 2240; V. Ginters, Romas imports..., p. 56, pav. 5:2 ir 3:6; P. Kulikauskas, Emaliuotieji dirbiniai..., p. 54, pav. 2; LAB, p. 224.

8. Pakalniškiai, Panevėžio raj.

1897 m., tyrinėjant pilkapyną, XI pilkapyje, moters kape, rasta bronzinė segė trikampe kojele, puošta emale (pav. 8:4). Segės užsegimas šarnyrinis. Ji rasta kartu su dviem bronziniais antsmilkiniiais rakto skylutės formos užsegimu viduryje, įvairiais bronziniais kryžiniais kabučiais, dviem ritiniais smeigtukais, dviem masyviom apyrankėm, puoštom akiniu raštu, ir kitais radiniais. Segė su trapeciniu lankeliu, puoštu

šešiais lygiašoniais emaliuotais trikampiais. Kojelė puošta trimis tokiais trikampiais, padengtais raudona ir žydra emale. Segės ilgis—4,5 cm. Segė yra Varšuvos Valstybiname archeologijos muziejuje.

H. J. Eggers, Der römische Import..., Nr. 2241; V. Ginters, Romas imports..., p. 54, pav. 3:4, 4:3; P. Kulikauskas, Emaliuotieji dirbiniai..., p. 50, 55, pav. 1:5; LAB, p. 226; E. Majewski, Kurhany w Pakalniszkach..., p. 93—96, ryc. 41—42, tabl. XIV.

9. Pamūšys, Pasvalio raj.

1899 m. Mūšos dešiniajame krante prie Bauskės—Pasvalio kelio, kasant žemę, su kitais bronziniais papuošalais rasta bronzinė pasidabruota puošta emale segė trikampe kojele su šarnyriniu užsegimu (pav. 8:3). Segė turi nedidelę keturkampę galvutės plokštelę, trikampio formos lankelį ir trapecinę kojelę, atskirtą nuo lankelio skersiniu profiliavimu. Segės lankelio plokštuma ir kojelė puošta pakaitomis raudonos ir žalios emalės trikampeliais. Segė iki antrojo pasaulinio karo buvo Jelgavos muziejuje, šiuo metu—VIEM.

Ten rasta ir kita bronzinė lankinė segė trikampe kojele ir keturios apyrankės, iš kurių dvi juostinės apyrankės, būdingos II a. ar III a. pradžiai.

H. J. Eggers, Der römische Import..., Nr. 2242; V. Ginters, Romas imports..., p. 52—53, pav. 3:2; P. Kulikauskas, Emaliuotieji dirbiniai..., p. 55—56, pav. 1:3; LAB, p. 226.

10. Pašakarniai, Kelmės raj.

XX a. pradžioje rasta bronzinė sparninė segė (pav. 7), patekusi dar prieš pirmąjį pasaulinį karą į lenkų Vilniaus mokslo bičiulų d-jos rinkinius. Radimo aplinkybės nežinomos. Segės ilgis—14,3 cm, įvijios plotis—3 cm. Smeigiamoji adata nulūžusi. Įvija dengta ornamentuota plokštele. Segė—VIEM, inv. Nr. 3939.

M. M. Михельбертас, Римские металлические предметы..., рис. 2.

11. Pleškučiai, Klaipėdos raj.

1891 m. iš ardomo Pleškučių kapinyno į „Prussia“ muziejų Karaliaučiuje pateko apskrita bronzinė pasidabruota su atauga plokštelė, puošta raudonos emalės juosta. Smulkesnio plokštelės aprašymo arba piešinio neišliko, pats dirbiny s dingo per antrąjį pasaulinį karą.

Prussia, 17, Königsberg, 1892, p. 221.

12. Sandrausiškė, Kelmės raj.

1939 m., tyrinėjant pilkapyną, II pilkapyje, kape Nr. 2, rasta bronzinė sparninė segė (pav. 5) kartu su akine sege ir vytine antkakle kilpiniais galais. Segės ilgis—15,3 cm, įvijios plotis—3,7 cm. Smeigiamoji adata nulūžusi (likusi apatinė dalis). Segė—KVIM, inv. Nr. 1588:10.

H. J. Eggers, Der römische Import..., Nr. 2243; LAB, 225, pav. 150:1; J. Puzinas, Die Flügelfibel..., p. 192—193, Abb. 1:2.

13. Sargėnai, Kauno m.

a) 1939 m., tyrinėjant kapinyną, griautiniame vyro kape Nr. 92(223) rasta bronzinė sparninė segė (pav. 4:1) kartu su geležiniu įmoviniu kirviu. Segės ilgis—15,5 cm, įvijios plotis—3,4 cm. Segė—KVIM, inv. Nr. 1616:225.

H. J. Eggers, *Der römische Import...*, Nr. 2245; LAB, p. 225, pav. 150:4; J. Puzinas, *Die Flügelfibeln...*, p. 193, Abb. 1:3.

b) 1939 m. tyrinėjimų metu griautiniame vyro kape Nr. 98(225) rasta bronzinė sparninė segė (pav. 4:2) kartu su apyranke pumpuriniiais galais, geležiniu smeigtuku ir geležiniu įmoviniu kirviu. Segės ilgis—13,8 cm, įvijos plotis—3,4 cm. Segė—KVIM, inv. Nr. 1616:220.

LAB, p. 225, pav. 150:2.

c) 1941 m. tyrinėjimų metu griautiniame vyro kape Nr. 352(48) rasta bronzinė sparninė segė kartu su akine sege, akine apyranke ir geležiniu įmoviniu kirviu. Segės užkaba ažūrinė, ornamentuota trimis kryžiuų eilėmis, tarp kurių įsiterpia taškučiai. Segės ilgis—16,5 cm, įvijos plotis—3,6 cm. Segė—KVIM, inv. Nr. 1616:226.

H. J. Eggers, *Der römische Import...*, Nr. 2244; LAB, p. 225, pav. 150:3; J. Puzinas, *Die Flügelfibeln...*, p. 193, Abb. 1:4.

14. Šilutė(?).

„Prussia“ muziejuje Karaliaučiuje buvo bronzinė „vėlyvojo lateno“ tipo segė, rasta Šilutės m. apylinkėse; tikros radimo aplinkybės nežinomos. Segė dingo per antrąjį pasaulinį karą.

M. Ebert, *Truso...*, p. 81:5; H. J. Eggers, *Der römische Import...*, Nr. 570.

15. Veršvai, Kauno m.

1939 m., tyrinėjant kapinyną, dvigubame IV a. vyro ir moters kape Nr. 197(304) aptiktas bronzinis ašotėlis, padėtas prie moters galvos su kitomis gausiomis įkapėmis (pav. 3). Ašotėlio (pav. 2) aukštis—15,1 cm. Jo skersmuo plačiausioje dalyje—10,2 cm, siauriausioje kaklelio dalyje—5 cm. Kaklelis baigiasi žiedu. Ašelė yra nutrūkusi, o išlikusi apatinė dalis—panaši į iškarpytą lapą. Dugne, kurio skersmuo 5,4 cm, keturi tekinti koncentriniai ratai. Ašotėlis—KVIM.

H. J. Eggers, *Der römische Import...*, Nr. 2249; J. Puzinas, *Dvigubas IV a. kapas...*, p. 41—42, lent. IX; LAB, p. 174, pav. 176.

16. Zadvainiai, Utenos raj.

1961 m. ardomame kapinyne kartu su kitais bronziniais ir geležiniais dirbiniais buvo rasta emaliuota juosta su pritvirtintu prie jos bronziniu romėnišku varpeliu (pav. 10). Piramidinis varpelis apačioje baigiasi keturiomis ataugomis-apskritimais, viršuje—kilpelė pritvirtinimui. Radiniai yra Antalieptės HE vyr. inžinieriaus A. Zilėno rinkinyje.

M. Michelbertas, *Emaliuotos juostos...*, p. 42—44, 2 pav.

2 priedas

Emalės ir stiklo karolių radiniai Lietuvos TSR teritorijoje

1. Akmeniai, Kelmės raj.³⁸⁵

Prieš antrąjį pasaulinį karą iš suardytų pilkapių į Kauno miesto muziejų pateko keletas III—IV a. bronzinių papuošalų ir kaklo apvara. Ją sudaro dvigubo nupiauto

³⁸⁵ Radimo vietos priede pažymėtos tais pačiais numeriais, kaip ir žemėlapyje (žr. pav. 11).

kūgio formos bronziniai karoliai, profiliuoti kabučiai ir statinaitės pavidalo raudonos emalės karolis, puoštas juostelėmis. Radiniai—KVIM.

1967—1968 m. Akmenių pilkapių tyrinėjimų metu pilkapio II k. Nr. 2 bronzinių kabučių ir karolių aparvoje rastas rautytas mėlyno stiklo karolis, pilkapio III k. Nr. 18 bronzinių karolių aparvoje—apvalus raudonos emalės karolis. Radiniai—VIEM.

2. Antasaraė, Švenčionių raj.

1894 m., tyrinėjant IV—V a. pilkapius, VII pilkapio griautiniame kape rasta apvara iš bronzinių įvijų ir emalės bei stiklo karolių. Aparvoje buvo 3 kuboaktaedriniai rausvi stiklo karoliai, 1 apvalus mažas stiklo karolis ir 1 raudonas apvalus mažas emalės karolis.

Ф. В. Покровский, К исследованию курганов и городищ на восточной окраине современной Литвы, Труды девятого археологического съезда в Вильне 1893, 2, Москва, 1897, стр. 167—168, табл. XII, рис. 30—32.

3. Aukštkiemiai, Klaipėdos raj.

XIX a. pabaigoje, tyrinėjant kapinyną, rasta emalės ir stiklo karolių. Radiniai buvo „Prussia“ muziejuje Karaliaučiuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

O. Tischler, *Das Gräberfeld bei Oberhof*, p. 18; O. Tischler, *Über das Gräberfeld von Oberhof*, p. 118—122.

4. Barzdūnai, Šilutės raj.

1897 m., tyrinėjant kapinyną, kapuose Nr. 3,9 rasta rautytų žydro stiklo karolių, įvairiaspalvių emalės karolių, puoštų akutėmis ir taškučiais, juostelėmis, augaliniu ornamentu, ir mozaikinių karolių—iš viso daugiau kaip 40 karolių.

A. Bezenberger, *Gräberfeld bei Barsduhnen*, p. 112—118, Taf. XXI:31—37.

5. Eiguliai, Kauno m.

1935—1937 m., tyrinėjant kapinyną, III—V a. kapuose Nr. 9, 11, 12, 13, 28 ir 29 rasta stiklinių paaukuotų karolių, didelių apvalių žalių, apvalių mažų baltų, mažų suplotų mėlynyų, žalių, dvigubo kūgio formos žalių ir mėlynyų cilindrinų, raudonos emalės apvalių karolių. Radiniai—KVIM.

J. Zilinskas, R. Masalskis, Senojo geležies periodo Lietuvos gyventojų kaukolių studija, Vytauto Didžiojo Universiteto Medicinos fakulteto darbai, t. IV, Kaunas, 1937, p. 5—12, pav. 4:2, 6:10, 7:2, 4, 5.

6. Graužiniai, Molėtų raj.

1939 m. suardytame IV—V a. kape kaklo aparvoje iš bronzinių įvijų ir pakabučių rasti 4 mėlyni ir 1 rudas kuboaktaedriniai, 1 rudas prizminis šešiakampis suplotas karoliai.

LTSR Kultūros ministerijos Kultūros paminklų ir muziejų valdybos archyvas, Utenos apskrities byla.

7. Kaviniai, Ignalinos raj.

1906 m., tyrinėjant pilkapius Kavinių palivarke prie Zeimenio ežero, rasti sudėtiniai, apvalūs maži, prizminiai suploti ir šešiakampiai, kuboaktaedriniai, dvigubo kūgio formos, cilindriniai stiklo ir emalės karoliai, iš viso—7 karoliai.

Архив Института археологии (Ленинградское отделение) АН СССР (toliau—архив ЛОИА), ДАК за 1906 г., № 67, л. 17.

8. Klāngiai, Jurbarko raj.

1961 m. atsitiktinai rastame suardytame II a. kape rasti 2 apvalūs emalės karoliai, vienas jų — raudonas, puoštās juostelėmis, kitas — melšvas.

Radiniai — VIEM.

9. Kurmaičiai, Kretingos raj.

1940 ir 1951 m., tyrinėjant II—IV a. kapinyną, kapuose Nr. 7, 8, 21, 22, 24 ir 32 rasta stiklo karolių su metalo įdėjimais, mėlynas dvigubo kūgio formos karolis, raudonos ir geltonos emalės karolių, puoštų juostelėmis, šachmatiniu raštu ir augaliniu ornamentu. Iš viso kapinyne rasta apie 25 emalės ir stiklo karolius. Radiniai yra KVIM ir VIEM.

P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinyno tyrinėjimai, p. 329—330; P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinynas, LAP, p. 40—41, V., 1968.

10. Lauksvidai, Kauno raj.

1911 m., tyrinėjant kapinyną, II—IV a. kapuose Nr. 1 ir 3 rasti žalio stiklo dvigubo kūgio formos karoliai, mėlyni kubooktaedriniai karoliai, mėlynas mažas apvalus karolis, mėlyni prizminiai karoliai ir geltoni apvalūs suploti maži emalės karoliai, iš viso — 14 karolių. Radiniai — KVIM.

H. Moora, EL, II, p. 361, išn. 3.

11. Lumpėnai, Silutės raj.

1901—1902 m., tyrinėjant kapinyną, IV—V a. kapuose Nr. 2, 4, 10, 14, 22 rasti gelsvi dvigubo kūgio formos ir maži žydri apvalūs stiklo karoliai. Iš viso rasta 11 karolių.

A. Bezenberger, Gräberfeld von Lumpöhnen, p. 130—147.

12. Maudžiorai, Kelmės raj.

1964 m., tyrinėjant kapinyną, III—VI a. kapuose Nr. 8, 15, 22, 32 ir 36 rasti mėlyni, bespalviai dvigubo nupiauto kūgio, mėlyni sudėtiniai, mėlyni apvalūs dideli suploti, mėlyni dideli apvalūs, mėlyni kubooktaedriniai ir žalsvi pailgi rautyti stiklo karoliai. Iš viso rasta apie 25 karolius. Radiniai — Telšių kraštotyros muziejuje.

13. Mežionys, Švenčionių raj.

1893 m., tyrinėjant IV—V a. pilkapius su griautiniais kapais, III pilkapiro griautiniame kape rastas tamsiai mėlynas kubooktaedrinis karolis.

Ф. В. Покровский, К исследованию курганов..., стр. 176.

14. Mikytai, Sakių raj.

Iš suardyto kapinyno į Kauno miesto muziejų pateko 2 emalės karoliai, puošti juostelėmis. Radiniai — KVIM.

15. Nevėžnikai, Panevėžio raj.

Prieš 1902 m., tyrinėjant apardytus III—IV a. pilkapius, rasta keletas žydro stiklo karolių. Dalis radinių ir karoliai pateko į E. Majejskio archeologinį rinkinį Varšuvoje, tolesnis likimas neaiškus.

M. Butrymówna, Kurhany w Niewieznikach w pow. Poniewieskim, „Światowit“, t. IV, Warszawa, 1902, p. 148—149.

16. Nikėlai, Silutės raj.

1936 m., tyrinėjant kapinyną, atsitiktinai rasta kaklo apvara iš dvigubo nupiauto kūgio formos raudonos emalės karolių, puoštų juostelėmis, ir 1 apvalaus didelio raudonos emalės karolio, puošto juodos emalės lopeliais. Apvara greičiausiai iš suardytų II—IV a. kapų. Radiniai — KVIM.

17. Noruišiai, Kelmės raj.

1927 m. suardytuose pilkapiuose kartu su Romos monetomis, įvairiais geležiniais ir bronziniais II—IV a. dirbiniais rasta mėlynas kubooktaedrinis, didelis apvalus suplotas žalsvas ir rautytas žalsvas stiklo karoliai, didelis nupiauto kūgio formos juodos emalės karolis, puoštās juostelėmis. Radiniai — KVIM.

H. Moora, EL, II, p. 361—362, išn. 3.

18. Padubysys, Kelmės raj.

Iš buv. Obsto rinkinio VIEM yra mėlyni prizminiai šešiakampiai, apvalūs sudėtiniai mėlyni, žalsvi rautyti, apvalūs suploti dideli mėlyni ir juodi stiklo karoliai, juodi emalės karoliai, puošti juostelėmis, oranžiniai maži apvalūs suploti emalės karoliai, stiklo karoliai su metalo įdėjimais, iš viso — 25 karoliai. Radiniai greičiausiai iš II—IV a. pilkapių su griautiniais kapais.

19. Pajuostė, Panevėžio raj.

1925 m., tyrinėjant II—IV a. pilkapius su griautiniais kapais, rasta emalės karolių. KVIM yra 5 raudonos emalės karoliai, puošti juostelėmis.

20. Pakalniškiai, Panevėžio raj.

VIEM iš buv. M. Butrimuvnos rinkinio yra mėlyni sudėtiniai, mėlyni apvalūs maži suploti stiklo karoliai, karoliai su metalo įdėjimais ir raudonos emalės apvalūs karoliai, puošti akutėmis ir taškučiais, juostelėmis, iš viso — 34 karoliai. Radiniai iš M. Butrimuvnos kasinėtų II—IV a. pilkapių su griautiniais kapais, greičiausiai iš XI pilkapiro.

Plg. E. Majejski, Kurhany w Pakalniszkach..., p. 92—103.

Be to, VIEM yra didelis juodas emalės karolis, puoštās juostelėmis su metrika „Pakalniškiai ir Raginėnai“, greičiausiai iš 1910 m. J. Basanavičiaus kasinėjimų Pakalniškiuose ir Raginėnuose.

Zr. „Lietuvių tauta“, kn. V, Vilnius, 1936, p. 119.

21. Pakuonis, Prienų raj.

Rasta emalės ir stiklo karolių. Radinių likimas neaiškus.

LAB, p. 206; J. Puzinas, Dvigubas IV a. kapas..., p. 31—32.

22. Buv. Panevėžio aps.

Iš buv. Lietuvių mokslo draugijos rinkinio VIEM yra karoliai su metalo įdėjimais, mėlyni rautyti, geltoni ir mėlyni sudėtiniai, geltoni apvalūs maži ir apvalūs maži suploti, juodi emalės karoliai, puošti juostelėmis su metrika „Panevėžio apskr.“, be tikresnės radimo vietos. Iš viso muziejuje yra 37 karoliai. Galimas daiktas, kad jie iš 1910 m. J. Basanavičiaus kasinėjimų Pakalniškiuose ir Raginėnuose.

23. Pangesai-Pleškučiai, Klaipėdos raj.

XX a. pradžioje, tyrinėjant kapinyną, kape Nr. 7 rasta įvairiaspalvių ir mozaikinių emalės karolių apvara.

A. Bezenberger, Gräberfeld bei Pangessen, p. 149—156.

24. Paviečiai, Šiaulių raj.

1937 m., tyrinėjant II—III a. pilkapius su griautiniais kapais, IX pilkapio kape Nr. 6 rasta 8 emalės karolių, puoštų akutėmis, juostelėmis ir augaliniu ornamentu, bronzinių karolių bei įvijų apvara kartu su bronzinėmis antkaklėmis trimitiniais ir buoželiniais galais, labai profiliuota sege ir geležiniu peiliu lenkta viršūne. Radiniai — KVIM.

LLM, Nr. 112; J. Puzinas, Naujaisių..., p. 215—216, pav. 32:4.

25. Pusedvaris, Kelmės raj.

1938 m. į Kauno Vytauto Didžiojo Kultūros muziejų iš ariamų Pusedvario pilkapių pateko keletas bronzinių bei geležinių II—IV a. dirbinių ir emalės bei stiklo karolių aparėlė iš 2 baltų dvigubo nupiauto kūgio formos karolių, 1 apvalaus rusvo karolio ir 1 juodo sudėtinio. Radiniai — KVIM.

26. Radikiai, Kauno raj.

Tyrinėjant IX—XII a. kapinyną su plokštiniais degintiniais kapais, rasta karolių apvara iš suardytų III—IV a. kapų. Apvaroje 20 mėlynų mažų apvalių suplotų, mažų apvalių, rusvų kubooktaedrinių, apvalių didelių raudonų, žalių šešiakampių prizminių, suplotų žalsvų prizminių ir suplotų raudonų cilindrinų karolių. Radiniai — KVIM.

27. Raginėnai, Radviliškio raj.

1910 m., tyrinėjant pilkapius, XVIII pilkapyje kape Nr. 2 ir XIX pilkapyje rastos kaklo aparos, kuriose buvo stiklo ir emalės karolių. Šiuo metu Ermitaže iš Raginėnų yra rudas nedidelis apvalus suplotas emalės karolis ir kubooktaedrinis mėlyno stiklo karolis.

Архив ЛОИА, ДАК за 1909 г., № 62, л. 72—87.

28. Rubokai, Šilutės raj.

XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, tyrinėjant kapinyną, turtingame VI a. kape Nr. 39 rasta emalės ir stiklo karolių apvara, kurioje buvo ir emalės karolių, puoštų juostelėmis.

A. Bezenberger, Gräberfeld bei Rubocken, p. 165—169, 179—180.

29. Rūdaičiai I, Kretingos raj.

1940 m., tyrinėjant kapinyną, III—V a. kapuose Nr. 13, 14, 50(3) ir 60 (18) rasta juodų mažų apvalių, mėlynų didelių suplotų ir dvigubo nupiauto kūgio formos stiklo karolių, oranžinių ir raudonų didelių apvalių suplotų, mėlynų puoštų juostelėmis emalės karolių. Iš viso rasta apie 25 karolius. Radiniai — KVIM.

M. Michelbertas, Rūdaičių I kapinynas, LAP, p. 86—87.

30. Rūdaičiai II, Kretingos raj.

a) 1962 m., tyrinėjant kapinyną prie Tenžės upelio, I—IV a. kapuose Nr. 3, 4, 8, 9, 10, 11, ir atsitiktinai rasta stiklo karolių su metalo įdėjimais, žalsvos emalės karolis,

puoštas juostelėmis, žalsvo stiklo mažų apvalių ir suplotų karolių, mažų suplotų raudonos emalės karolių. Iš viso apie 50 karolių. Radiniai — Kretingos Kraštotyros muziejuje.

M. Michelbertas, Rūdaičių kapinyno tyrinėjimai, p. 64—65; M. Michelbertas, Rūdaičių II kapinynas, LAP, p. 65.

b) 1967 m., tyrinėjant kapinyną, kape Nr. 18 rasta paausotų stiklo karolių apvara iš 63 karolių. Keletas stiklo ir emalės karolių rasta atsitiktinai. Radiniai — Kretingos Kraštotyros muziejuje.

Е. Радзвиловайте, Раскопки в дер. Рудайчай (Кредингский р-н), 20 лет..., В., 1968, стр. 64—65.

31. Sargėnai, Kauno m.

1939—1941 m., tyrinėjant kapinyną, I—III a. kapuose Nr. 3, 7, 10, 11, 32, 68, 124, 128, 134, 139, 143, 149, 153, 162, 167, 219, 241, 242, 337 ir 359 rasta karolių, puoštų akutėmis, taškučiais, juostelėmis, mozaikinių emalės karolių, stiklo karolių su metalo įdėjimais, apvalių mažų, apvalių didelių, sudėtinų, rantytų stiklo karolių. Iš viso karolių rasta apie 160. Radiniai — KVIM.

LLM, Nr. 110, 111.

32. Seredžius, Jurbarko raj.

1936—1937 ir 1964 m., tyrinėjant III—IV a. kapinyną, kapuose Nr. 1, 6, 9, 10, 13, 16, 27, 39, 44, 45, 47, 48, 53 ir 54 rasta karolių, puoštų akutėmis, taškučiais, juostelėmis, mozaikinių karolių, stiklo karolių su metalo įdėjimais, apvalių mažų ir didelių, apvalių mažų suplotų, sudėtinų, dvigubo kūgio formos, cilindrinų, kubooktaedrinių, prizminių šešiakampių, prizminių šešiakampių suplotų, disko formos, rantytų stiklo karolių. Iš viso karolių rasta apie 1000. Radiniai yra KVIM ir VIEM.

LLM, Nr. 113, 114; J. Puzinas, Naujaisių..., p. 217—218.

33. Stragnai, Klaipėdos raj.

Iš buv. H. Sėjaus (Scheu) rinkinio Šilutėje VIEM yra keletas apvalių didelių raudonos emalės karolių ir 1 mozaikinis mėlynas emalės karolis, rastas, tyrinėjant Stragnų kapinyną. Karoliai sumaišyti su vėlyvais IX—XII a. emalės ir stiklo karoliais.

34. Sernai, Klaipėdos raj.

XIX a. pabaigoje, tyrinėjant kapinyną, II—V a. kapuose Nr. 2—4, 10, 81, 87 ir 98 rasta rantytų, kubooktaedrinių, didelių apvalių suplotų stiklo karolių ir emalės karolių, puoštų akutėmis bei įvairiaspalvėmis juostelėmis.

A. Bezenberger, Das Gräberfeld bei Schernen, p. 141—168, Taf. VII.

35. Upytė, Panevėžio raj.

1938 m., tyrinėjant II—V a. kapinyną, kapuose Nr. 3, 11, 13, 37 ir 47 rasta raudonos emalės apvalių karolių, juodos emalės karolių, puoštų juostelėmis, stiklo karolių su metalo įdėjimais, apvalių mažų, apvalių didelių karolių, apvalių didelių suplotų ir dvigubo nupiauto kūgio formos stiklo karolių. Iš viso apie 50. Radiniai — KVIM.

36. Varapniškės, Vilniaus raj.

1890 m., kasinėjant pilkapius su griautiniais kapais, pilkapio kape Nr. 6 kartu su bronzine antkakle šaukštiniais galais rasta karolių aparėlė iš 4 emalės karolių.

Siuo metu KVIM iš apvaros tėra pailgas plokščias kiek siaurėjančiais galais raudonos emalės karolis.

A. Tautavičius, Rytų Lietuva mūsų eros pirmajame tūkstantmetyje, p. 136—137.

37. Veliuona, Jurbarko raj.

1965 m., tyrinėjant kapinyną, kape Nr. 3 rastas paausuotas dvigubas stiklo karolis. Kapinyno radiniai — VIEM.

M. Michelbertas, III—V m. e. amžių Veliuonos kapinynas, MAD, ser. A, 10(24), V. (1967), p. 55, pav. 9:3.

38. Veršvai, Kauno m.

1938—1940 m., tyrinėjant kapinyną, II—V a. kapuose Nr. 1, 6, 11(118), 23(130), 28(135), 89(196), 100(207), 192(299), 197(304) ir 233(340) rasta žalių ir mėlynų šešiakampių prizminių ir prizminių suplotų, žalių, rudų, juodų, raudonų, oranžinių didelių ir mažų apvalių ir apvalių suplotų, geltonų ir mėlynų sudėtinių, geltonų ir mėlynų kubooktaedrinių, pilkšvų prizminių šešiakampių, rudų prizminių suplotų, raudonų apvalių, raudonų dvigubo nupiauto kūgio formos, puoštų taškučiais, rombukais, juostelėmis, ir mozaikinių emalės ir stiklo karolių, karolių su metalo įdėjimais. Iš viso rasta apie 460 karolių. Radiniai — KVIM.

O. Navickaitė, Veršvų kapinynas, p. 93; J. Puzinas, Dvigubas IV a. kapas..., p. 31—32.

3 priedas

Romos monetų ir medalių radiniai Lietuvos TSR teritorijoje

A. Monetos

a. Neabejotinos radimo vietos

1. Algimantai, Raseinių raj.³⁸⁶

1935 m. kairiajame Dubysos krante, netoli vieškelio Kaunas—Ariogala, ariamoje dirvoje rastas 35 varinių Romos monetų lobis. Lobyje buvo imperatorių Antonino Pijaus, Faustinos I, Faustinos II, Marko Aurelijaus, Lucilos, Krispinos Augustos ir 2 Komodo monetos. Lobis pateko į Kauno Čiurlionio galeriją, vėliau neteko tikslios metrikos.

H. Моога, EL, II, p. 581, išn. 4; „Mūsų rytojus“, 1935.IV.19, Nr. 31(529); В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 263, № 174; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 98, № 1390.

2. Alsėdžiai, Plungės raj.

XIX a. pabaigoje prie piliakalnio rastos dvi varinės Romos monetos. Viena iš jų Antonino Pijaus.

H. Моога, EL, II, p. 581—582, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 92; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 273, № 444; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 98, № 1392; Ф. В. Покровский, АККГ, стр. 83.

³⁸⁶ Radimo vietos priede pažymėtos tuo pačiu numeriu, kaip ir žemėlapyje (žr. pav. 19).

3. Anduliai, Klaipėdos raj.

Tyrinėjant kapinyną, rasta 10 varinių monetų — 8 kapuose ir 2 atsitiktinai. Kapuose rastosios: 1) Adriano; 2) 1 Faustinos II ir 1 Maksimino I; 3) Adriano; 4) 1 Adriano, 1 neaiški; 5) 1 Marko Aurelijaus, 1 Komodo. Atsitiktinai rasta 1 Lucilos moneta ir 1 neaiški.

St. Bolin, Prussia, 26, Nr. 129; E. Hollack, Erläuterungen..., p. 191; P. Tarasenko, LAM, p. 93; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 544; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 98, № 1393.

4. Aukštkiemiai, Klaipėdos raj.

Tyrinėjant kapinyną ir atsitiktinai rasta 201 moneta: 1) kapas 7—5 AEI³⁸⁷, iš jų 1 Faustinos I ir 1 Krispinos; 2) k. 10—3 AE; 3) k. 11—1 AEI Marko Aurelijaus; 4) k. 13—4 AEI; 5) k. 14—2 AE; 6) k. 15—5 AEI, iš jų vienas fragmentas; 7) k. 16—AEI Diadumeniano, vienos AEI fragmentas; 8) k. 38—AEI Marko Aurelijaus, AEI (222—250 m.); 9) k. 40—9 AE; 10) k. 46—4 AE; 11) k. 48—2 AE; 12) k. 50—2 visai sunykusios AEI; 13) k. 147—AEI neaiški, AEI Marko Aurelijaus; 14) k. 153—AEI Antonino Pijaus, 2 AEI Komodo; 15) k. 157—AEI neaiški; 16) k. 161—AEI Antonino Pijaus, AEI (138—192 m.); 17) k. 162—3 AEI Trajano, Lucilos, Komodo; 18) k. 163—6 AEI—2 Adriano, 1 Sabinos, 1 Antonino Pijaus, 1 Marko Aurelijaus, 1 Komodo; 19) k. 175—AEI neaiški; 20) k. 195—2 AEI, viena iš jų Faustinos I; 21) k. 200—AEI Trajano; 22) k. 202—3 AEI—1 Nervos, 1 Adriano, 1 neaiški; 23) k. 212—AEI Faustinos I; 24) k. 215—3 AEI—Antonino Pijaus, Faustinos I, Marko Aurelijaus; 25) k. 216—AEI Komodo; 26) k. 217—3 AEI—Adriano, Antonino Pijaus, Marko Aurelijaus; 27) k. 219—4 AEI—Aleksandro Severo, Maksimino I, Marcijos Otacilijos, Gordiano III; 28) k. 221—3 AEI—Marko Aurelijaus, Faustinos II, Komodo; 29) k. 229—5 AE, iš jų 1 Trajano su graikišku užrašu, 1 nenustatyta, 1—iki 138 m.; 30) k. 321—2 AEI Antonino Pijaus, 1 AEI Faustinos II, 1 AEI neaiški; 31) k. 243—AE; 32) k. 264—AEI Komodo, 2 AEI Aleksandro Severo; 33) k. 302—moneta; 34) k. 303—3 monetos; 35) k. 304—moneta; 36) k. 311—2 AEI Faustinos I, Marko Aurelijaus; 37) k. 313—AEI (160—192 m.); 38) k. 316—2 monetos; 39) k. 321—2 AEI Aleksandro Severo; 40) k. 325—AEI neaiški; 41) k. 330—3 AEI Adriano, Gordiano III, Marcijos Otacilijos; 42) k. 333—AEI Faustinos II; 43) k. 337—3 AEI Marko Aurelijaus, Lucilos, Krispinos; 44) k. 338—5 AEI—1 Antonino Pijaus, 1 Marko Aurelijaus, 1 Septimijaus Severo, 2 neaiškios, 45) k. 343—2 AE Antonino Pijaus, Faustinos II; 46) k. 344—5 AEI—1 Antonino Pijaus, 1 Faustinos I, 2 Marko Aurelijaus, 1 Komodo; 47) k. 350—3 AEI—1 Komodo, 1 Septimijaus Severo, 1 neaiški; 48) k. 351—2 AEI—1 Faustinos I, 1 neaiški; 49) k. 352—1 AEI Faustinos II; 50) k. 356—3 AEI Marko Aurelijaus, Faustinos II, Septimijaus Severo; 51) k. 357—2 AEI Adriano, Antonino Pijaus; 52) k. 360—1 AEI Lucilos; 53) k. 362—1 AEI Trajano; 54) k. 365—2 AEI—1 neaiški, 1 Aleksandro Severo, 1 AEI neaiški; 55) k. 366—7 AEI—3 Adriano, 3 Antonino Pijaus, 1 Faustinos II; 56) k. 369—21 AEI—1 Trajano, 7 Adriano, 1 Antonino Pijaus, 5 Faustinos I, 3 Marko Aurelijaus, 1 Lucijaus Vero, 3 neaiškios; 57) k. 372—moneta; 58) k. 374—2 AEI Antonino Pijaus; 59) k. 375—5 monetos; 60) k. 377—5 AEI—1 Adriano, 2 Antonino Pijaus, 2 neaiškios; 61) k. 379—2 AEI—1 Maksimino I, 1 neaiški; 62) k. 380—1 AEI Faustinos I; 63) k. 388—1 AEI Aleksandro Severo; 64) k. 389—3 AEI—1 Aleksandro Severo, 1 Maksimino I, 1 neaiški;

³⁸⁷ AEI—didžioji bronzinė (varinė) moneta, AEII—vidutinė bronzinė moneta, AEIII—mažoji bronzinė moneta.

65) atsitiktinis radinys kapinyne—2 AEI Lucilos ir Gordiano III; 66) ats. r.—AEI Trajano; 67) ats. r.—AEI Antonino Pijaus; 68) ats. r.—moneta; 69) ats. r.—AEI Adriano; 70) ats. r.—AEI Septimijaus Severo; 71) ats. r.—AEI; 72) ats. r.—AEI Pilypo II; 73) ats. r.—AEI Herenijos Etruscilos; 74) ats. r.—AEI (98—139 m.); 75) ats. r.—2 AEI—Aleksandro Severo, neaiški; 76) ats. r.—AEI iki 139 m.; 77) ats. r.—AEI Julijos Mamėjos.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 228—230, Nr. 134; E. Hollack, Erläuterungen... p. 106; P. Tarasenko, LAM, p. 98; O. Tischler, Das Gräberfeld bei Oberhof, p. 18—19; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 545; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 98—99, № 1394.

5. Barzdūnai, Šilutės raj.

Kapinyne rastos 3 monetos: 1—Lucilos, 1—Marko Aurelijaus ir 1 AEII Domiciano.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 223, Nr. 86; P. Tarasenko, LAM, p. 103; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 556; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1395.

6. Čibirikai, Šiaulių raj.

Ardomame senkapyje rasta Marko Aurelijaus sestercija (pav. 14:2). 1962 m. moneta pateko į Telšių Kraštotyros muziejų.

Moneta neskelbta. Žinios gautos iš Telšių Kraštotyros muziejaus vyr. mokslinio bendradarbio V. Valatkos.

7. Dagiliai, Šakių raj.

Apie 1925 m. ariamame lauke rasta Antonino Pijaus moneta pateko į Kauno miesto muziejų. Vėliau moneta nebeteko metrikos.

„Klaipėdos žinios“, 1926.I.8, Nr. 6(583); „Lietuva“, 1926.I.8, Nr. 5(2094); Н. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 115; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 272, № 441; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1407.

8. Dargiškė (Dargeliškė), Telšių raj.

1934 m. rastas Romos monetų ir papuošalų lobis. Monetų buvo apie 2 kg, prie jų—dvi bronzinės juostinės apyrankės. Viena moneta pateko į Telšių Kraštotyros muziejų (biloninis Gordiano III antoninianas, kaldintas Nikėjoje; Bitinijos provincija, M. Azija) (pav. 14:1).

V. Valatka, Vienos monetos paslaptis, „Komunizmo aušra“, 1956.X.2, Nr. 117(830); V. Valatka, Dargeliškės lobis, Kraštotyra, Vilnius, 1966, p. 165, 169; M. Michelbertas, Romos monetų radiniai, p. 27, Nr. 7; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1408; М. М. Михельбертас, Два клада..., стр. 68—71.

9. Dirmeikiai, Šiaulių raj.

1955 m. ariamame lauke rastas Romos monetų lobis, kuriame buvo ir bronzinių papuošalų. Į Šiaulių „Aušros“ muziejų pateko dvi Romos monetos ir bronzinė laiptelinė segė. Viena moneta iš Dirmeikių lobio—Antonino Pijaus sestercija, kita—Adriano asas.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 27, Nr. 8; A. Nezabitauskas, Antikinės monetos mūsų muziejuje, „Raudonoji vėliava“, 1963.III.19, Nr. 55(2519); A. Nezabitauskas, Romos monetų lobiai, „Mokslas ir gyvenimas“, (1964), Nr. 5, p. 44; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1409.

10. Driežai (Drežiiai?), Klaipėdos raj.

1892 m. ardomame kapinyne rasta įvairių bronzinių papuošalų ir 2 Romos sestercijos. Monetos nudilusios, neaiškios, yra Šilutės Kraštotyros muziejuje.

Monetos neskelbtos.

11. Gargždai, Klaipėdos raj.

Rasta varinė Romos moneta.

Н. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 130; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 552; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1404; Ф. В. Покровский, АККГ, стр. 95.

12. Gaurė, Tauragės raj.

Apie 1,5 km nuo Gaurės, vietovėje, kuri vadinama „prancūzkapiais“ (ardomas kapinynas?), rasta įvairių II—IV a. dirbinių ir Romos monetų. Viena moneta prieš antrąjį pasaulinį karą pateko į Kauno miesto muziejų, vėliau neteko metrikos.

Kauno miesto muziejaus dienoraštis, I, p. 113a; Н. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 275, № 542; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1405.

13. Gėluva, Raseinių raj.

Lauke išarta keletas Marko Aurelijaus monetų.

В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1406.

14. Gipėnai, Zarasų raj.

1930 m. viena Romos moneta iš Gipėnų pateko į Kauno miesto muziejų, vėliau neteko metrikos.

Moneta neskelbta. Kauno miesto muziejaus dienoraštis, I, p. 69a.

15. Imbradas, Zarasų raj.

Apylinkėse rasta 1 Marko Aurelijaus moneta.

Н. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 273, № 457; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1411.

16. Janapolė, Telšių raj.

Prieš 1936 m. rastas 18 Romos monetų lobis. 14 varinių (biloninių) monetų yra Telšių Kraštotyros muziejuje (pav. 17). Visos monetos kaldintos Nikėjoje.

Iš muziejuje esančių monetų—2 Aleksandro Severo, 1 Julijos Mamėjos, 1 Maksimino, 3 Maksimo, 7 Gordiano III. Monetas nustatė autorius.

„Lietuvos aidas“, 1936.VI.6, Nr. 258(2874); M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 27, Nr. 10; М. М. Михельбертас, Два клада..., Табл. I.

8 Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I—XIII a.

17. Jazdai, Kretingos raj.

1940 m., tyrinėjant kapinyną, maišytoje žemėje rasta aptirpusi varinė Romos moneta. Moneta yra KVIM.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 27, Nr. 11.

18. Juodkrantė, Neringos m.

Rasta AEI Trajano, pragrežta.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 231, Nr. 137; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1461.

19. Kalniškiai, Plungės raj.

1966 m. rasta Marko Aurelijaus sestercija. Moneta — Telšių Kraštotyros muziejuje. Žinios gautos iš Telšių Kraštotyros muziejaus vyr. mokslinio bendradarbio V. Valatkos.

20. Kaunas.

a) Aleksote rasta sidabrinė Romos moneta.

H. Moora, EL, II, p. 532, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 270, № 384; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1412.

b) 1959 m. Raudonosios armijos prospekte, kasant duobę pamatams namo Nr. 106 kieme, moliniame puodelyje rastas varinių Romos monetų lobis, iš viso apie 14—15 monetų, 13 iš jų yra KVIM Numizmatikos skyriuje (inv. Nr. 2215-A—2227A) (pav. 18). Daugumą monetų sudaro antonininiai, iš jų — 1 Viktorino, 1 Tetriko I, 1 Tetriko Sūnaus, 1 Probo, 1 Numeriano, 1 Karino, 1 Alekto, kaldinta Londone (*Londinum*), 2 Galerijaus, 1 Krispo, kaldinta Trire (*Augusta Trevirorum*), 1 Konstanto I ir 2 Honorijaus, kaldintos Nikomedijoje. Monetas nustatė autorius.

M. Michelbertas, Kauno m. III—V amžių Romos monetų lobis, p. 49—57.

21. Kašėtos, Varėnos raj.

Rasta Valentiano varinė moneta.

H. Moora, EL, II, p. 583, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 152; W. Szu-kiewicz, Przedmioty bronzowe..., p. 73; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 274, № 494.

22. Kazitiškis, Ignalinos raj.

Apylinkėse rasta Marko Aurelijaus moneta.

„Lietuvos aidas“, 1929.IX.17, Nr. 211(695), 1929.IX.20, Nr. 214(698); M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 28, Nr. 15.

23. Kiošiai, Šilutės raj.

1931 m. į Klaipėdos krašto muziejų iš ardomo senkapio pateko Romos moneta. Moneta dingo per antrąjį pasaulinį karą.

Moneta neskelbta. Klaipėdos krašto muziejaus dienynas, p. 36, 1931 m. spalio 10 d. įrašas.

24. Klaipėda.

a) 1906 m. rastas lobis, kuriame buvo Augusto, Trajano, Antonino Pijaus ir kitų imperatorių monetos.

b) Rastos 1 sidabrinė Galbos ir 2 sidabrinės Trajano monetos.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 228, Nr. 132; В. В. Кропоткин, ВДИ, 3, стр. 169, № 685; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, №№ 1416—1417.

c) Dvi varinės monetos (sestercijos) be tikresnės radimo vietos iš Klaipėdos krašto yra VIEM. Viena jų — Trajano, kita — Gordiano III. Monetas nustatė Ermitažo moksl. bendradarbis V. Brabičius.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 28, Nr. 16:c.

25. Kulmenai (buv. Culmen-Kulken?), Šilutės raj.

Rastos 2 Faustinos monetos.

St. Bolin, Prussia, 26, 238, Nr. 200; C. Engel und W. La Baume, Kulturen und Völker, Atlas-Karte 9, p. 266; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 42, № 83.

26. Kurmaičiai, Kretingos raj.

1940 m., tyrinėjant kapinyną, rasta 16 varinių monetų. Kape Nr. 5 rastos 2 AEI Antonino Pijaus; k. 7 — AEI neaiški; k. 8 — 2 AEI — Faustinos II ir Aleksandro Severo; k. 9 — Faustinos I; k. 10 — 2 AEI — Marko Aurelijaus ir Septimijaus Severo; k. 12 — 2 AEI — Trajano ir Faustinos II; k. 14 — 2 neaiškios; k. 15 — AEI Faustinos I pomirtinio kalimo; k. 16 — 2 AEI — Marko Aurelijaus ir Faustinos II; k. 22 — 2 AEI Faustinos I ir Lucilos(?). Monetas — KVIM.

P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinyno tyrinėjimai, p. 342—344; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99—100, №№ 1418—1427.

27. Laistai, Klaipėdos raj.

Tyrinėjant kapinyną, kape Nr. 64 rasta nenustatyta AEI.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 227, Nr. 131; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1429.

28. Lazdininkai, Kretingos raj.

1940 m., tyrinėjant kapinyną, rasta 18 varinių monetų. Kape 34 rastos 3 sestercijos — Antonino Pijaus, Lucilos, Karakalos; k. 36 — neaiški sestercija (medalionas?); k. 39 — neaiški sestercija. 13 monetų rasta atsitiktinai, iš jų 1 Antonino Pijaus, 2 Marko Aurelijaus sestercijos, kitos labai sunykusios, neaiškios, yra KVIM.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 28, Nr. 19; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1428.

29. Lileikėnai, Šilalės raj.

Apie 1912 m. ant Jūros upės kranto, netoli Lileikėnų piliakalnio, rastas 5 ar 6 Romos monetų lobis. 2 monetos varinės, kitos sidabrinės. 1 varinė Antonino Pijaus moneta iš lobia yra pas kolekcionierių J. Rekašių, gyv. Varniuose. Kitos monetos dingo.

Žinios gautos iš Telšių Kraštotyros muziejaus vyr. mokslinio bendradarbio V. Valatkos.

30. Lumpėnai, Šilutės raj.

Kapinyne rasta AEI Adriano.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 238, Nr. 201; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1430a.

31. Mockaičiai, Silutės raj.

Rastos dvi Antonino Pijaus monetos.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasienka, LAM, p. 187; Памятная книжка Ковенской губернии на 1905 г., Приложение I, Ковна, 1904, стр. 62; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 273, № 433; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1432.

32. Migonys, Kaišiadorių raj.

Sodybvietėje prie piliakalnio rasta 1 Maksimino I moneta.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasienka, Lietuvos piliakalniai, p. 46, Vilnius, 1956; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, № 479; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1431.

33. Minijos slėnis, Klaipėdos raj.

1866 m. Minijos slėnyje, prie Sernų kaimo, rastas varinis Gordiano III asas(?).

St. Bolin, Prussia, 26, p. 223, Nr. 87; H. Genthe, Münzfund..., p. 661; M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 28, Nr. 22.

34. Naukaimis-Gabrieliškiai, Raseinių raj.

1910 m., piliakalnį tyrinėjant, rastos 6 varinės Romos monetos, iš kurių viena Marko Aurelijaus. Kelios monetos su priliedintom auselėm ir sujungtos grandinėmis.

L. Krzywicki, Piliakalnia w Gabrieliszkach, Księga Pamiątkowa celem uczczenia 350-ei rocznicy założenia Uniwersytetu H. St. Batorego w Wilnie, Warszawa, 1935; H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasienka, LAM, p. 128, Л. Крживицкий, Последние моменты неолитической эпохи в Литве, Сборник в честь 70-летия Д. Н. Анучина, М., 1913; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 272, № 417; «Наша копейка», 1910.VIII.14, № 386.

35. Nemanūnai, Prienų raj.

1925 m. rasta 1 Antonino Pijaus varinė moneta; buvo privačiame rinkinyje, tolesnis likimas neaiškus.

„Lietuva“, Nr. 5(2094); 1926.I.8; „Klaipėdos žinios“, 1926.I.8, Nr. 6(583); H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasienka, LAM, p. 129; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 273, № 442; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1433.

36. Nimerzatė, Palangos m.

XVIII a. buvo dažnai randamos Romos monetos, iš jų varinės Aleksandro Severo.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 228, Nr. 133; E. Hollack, Erläuterungen..., p. 105; P. Tarasienka, LAM, p. 192; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 457; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1434.

37. Noreišiai, Kelmės raj.

Apie 1943 m. ariamoje dirvoje moliniame puode rastas varinių Romos monetų lobis, kuriame buvo maždaug 150 monetų. 1962 m. 5 varinės monetos pateko į Šiaulių

„Aušros“ muziejų. Iš jų — 1 Adriano, 1 Antonino Pijaus, 1 Faustinos I pomirtinio kalimo ir 2 neaiškios sestercijos.

A. Nezabitauskas, Antikinės monetos mūsų muziejuje; A. Nezabitauskas, Romos monetų lobiai, p. 44.

38. Noruišiai, Kelmės raj.

Apie 1925 m. suardytuose pilkapiuose prie 2 griaučių su bronziniais dirbiniais rastos 8 Romos monetos. Monetos šių imperatorių: 1 Marko Aurelijaus, 1 Faustinos II(?), 2 Komodo, 1 Karakalos, kalta Tomuose (Tomi) prie Juodosios jūros, 1 Aleksandro Severo, kalta Nikėje, 1 Aleksandro Severo(?), 1 Gordiano III, kalta Tomuose. Monetos buvo Kauno miesto muziejuje, vėliau neteko metrikos.

H. Mooga, EL, II, p. 582, 4 išn.; J. Puzinas, Naujausių..., p. 225; P. Tarasienka, LAM, p. 190; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 263, № 179; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1435.

39. Novavolė, Vilkaviškio raj.

Rasta Adriano moneta.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 272, № 422.

40. Opštainiai, Silutės raj.

Rasta Antonino Pijaus moneta.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 238, Nr. 198; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1436.

41. Padievytis, Šilalės raj.

Apie 1894 m. ant Dievyčio ežero kranto rasta Komodo sestercija.

Архив ЛОИА, ДАК за 1894 г., № 150; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1436a.

42. Pajevonys-Kunigiškiai, Vilkaviškio raj.

a) 1855 m. prie piliakalnio rasta keletas Tiberijaus ir Kaligulos monetų.

J. Basanavičius, Apie senovės Lietuvos piliis, „Aušra“, 1884, Nr. 1, 2, 3, p. 40; Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa, 1887, 8, p. 533; A. Kamiński, Materiały do bibliografii archeologicznej Jaćwieży od I do XIII w., „Materiały starożytne“, Warszawa, 1956, I, p. 238; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1437.

b) 1956 m. rastas blogai išlikęs Klaudijaus I denaras. Moneta buvo P. Tarasienkos rinkinyje, tolesnis likimas neaiškus.

В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1438.

c) 1963 m., tyrinėjant piliakalnį, rasta Komodo sestercija. Moneta — VIEM.

П. Куликаускас, Исследование городищ Занеманья — юго-западной части Литвы, Pronksiajast varase feodalismini, Tallinn, 1966, p. 77.

43. Pajūrelis, Šilalės raj.

XX a. pradžioje suardytame (nuartame) pilkapyje rasta varinė Romos moneta kartu su bronzinėmis antkaklėmis kūginiais ir trimitiniais galais, juostinėmis apyrankėmis ir kitais II—III a. radiniais. Moneta dingo, kitų radinių likimas neaiškus.

B. Przybylski, Notatki archeologiczne ze Zmudzi, „Z otchłani wieków“, R. VII (1932), zes. 1, p. 3.

44. Pakalniiai, Utenos raj.

Apie 1835 m. ant piliakalnio rasta Romos moneta.

H. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; Fr. Wilczyński, Wędrówka...; Ф. В. Покровский, АККГ, стр. 103; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 559.

45. Palanga.

a) Prieš 1925 m. rasta bronzinė Romos moneta.

P. Tarasenko, LAM, p. 101; А. Спицын, Литовские древности, стр. 132.

b) Rastas 30 varinių Romos monetų lobis. 1935 m. 10 lobia monetų pateko į Kauno miesto muziejų, vėliau neteko metrikos. Kitos lobia monetos pateko pas privačius kolekcionierius, jų likimas neaiškus.

H. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 279, № 649; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1440.

c) Iki 1935 m. rasta sidabrinė moneta su graikišku įrašu.

Moneta neskelbta. Kauno miesto muziejaus dienoraštis.

d) 1938 m., kasant rūsį dab. Baltijos aikštėje, buvo aptiktas palaidotas vyras su žirgu. Kape, be kitų įkapių, buvo ir akmeninis(?) puodelis su Romos monetomis. Daugumas jų pateko į J. Sliūpo rinkinį, o dvi varinės monetos 1961 m.—į VIEM. Tai Pilypo Sūnaus ir Aleksandro Severo sestercijos. Monetas nustatė V. Brabičius.

A. Tautavičius, Palangos kapinynas, LAP, p. 124.

e) 1962 m., tyrinėjant kapinyną Baltijos aikštėje, rastos 25 varinės monetos: 1) k. 1—3 AEI Marko Aurelijaus, Septimijaus Severo ir neaiški; 2) k. 4—AEI Faustinos II; 3) k. 7—2 AEI—Antonino Pijaus ir Komodo(?), AEII neaiški; 4) k. 8—AEI Julijos Mamėjos; 5) k. 10—3 AEI—Maksimino I, Pylipo Arabo ir Pylipo Sūnaus; 6) k. 11—AEI neaiški; 7) k. 12—AEI Antonino Pijaus; 8) k. 14—2 AEI—Marko Aurelijaus ir Gordiano III; 9) k. 15—2 AEI Komodo; 10) k. 17—AEI Faustinos I; 11) k. 20—3 AEI—Karakalos, Trajano, Julijos Mezos; 12) suardytas k. perk. I krašte—2 AEI—Antonino Pijaus, neaiški; 13) perk. VII, kv. 6—7, ats. r.—AEII Gordiano III ir AEI Maksimino I. Monetas nustatė autorius. Radiniai—VIEM.

Be to, Palangoje pas pilietį J. Petkų buvo dvi varinės monetos—Komodo ir Krispinos (iš to paties kapinyno).

A. Tautavičius, Palangos kapinynas, p. 135—137.

46. Pangesai-Pleškučiai, Klaipėdos raj.

Kapinyne ir atsitiktinai rasta 15 varinių monetų: 1) k. 1—AEI neaiški; 2) k. 2—10 AEI, iš kurių—1 Adriano, 1 Faustinos I, 1 Komodo, 1 Karakalos; 3) ats. r. iš kapinyno—AE; 4) ats. r.—2 AEI—Marko Aurelijaus ir Faustinos II; 5) ats. r.—AEI Faustinos I.

A. Bezzenberger, Gräberfeld bei Pangessen, p. 149—155; St. Bolin, Prussia, 26, p. 230, Nr. 135; P. Tarasenko, LAM, p. 215; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 548; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1442.

47. Petreliai, Silutės raj.

Rasta varinė Aleksandro Severo moneta.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 223, Nr. 88; P. Tarasenko, LAM, p. 211; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 557; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1441.

48. Priekulė, Klaipėdos raj.

a) 3 km į pietus nuo Priekulės rasta 6 Romos monetos—4 AEI neaiškios, 1 AEI Antonino Pijaus ir 1 Marko Aurelijaus denaras.

b) Smėlio kalvoje prie Priekulės rasta AEI neaiški.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 230—231, Nr. 136; M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 30; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, №№ 1445—1446.

49. Prysmančiai, Kretingos raj.

a) 1958 m., tyrinėjant kapinyną, rasta 11 varinių monetų: 1) k. 2—3 sestercijos—2 Marko Aurelijaus, 1 Komodo; 2) k. 4—2 sestercijos—Antonino Pijaus ir Faustinos II; 3) k. 3—3 nenustatytos varinės monetos; 4) kapinyno teritorijoje atsitiktinai rastos 3 sestercijos—Trajano, Faustinos II ir Marko Aurelijaus. Monetas nustatė V. Kropotkinas. Jos yra Kretingos Kraštotyros muziejuje.

O. Navickaitė, Prysmančių..., p. 53; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1447; O. Navickaitė, Prysmančių kapinynas, LAP, p. 142.

b) 1956 m. Varnų kalne rasta sestercija, nudilusį (Marko Aurelijaus?). Moneta—Kretingos Kraštotyros muziejuje.

Moneta neskelbta.

50. Ramoniškės, Šakių raj.

1963 m., Nemuno krante kasant žvyrą, karjere aptiktas griautinis kapas, kuriame rasta varinė Romos moneta, bronzinė trikampio skersinio piūvio apyrankėlė, bronzinė diržo sagtelė ir kugeliai. Radiniai—KVIM. Moneta nudilusį, neaiški.

Moneta neskelbta. Žinios iš KVIM vyr. mokslinės bendradarbės K. Gabriūnaitės.

1969 m. iš šio ardomo kapinyno į KVIM pateko dar 3 varinės Romos monetos, iš jų—1 Marko Aurelijaus, 2 nudilusios, neaiškios.

Monetos neskelbtos.

51. Raseiniai.

1882 m. rastas sidabro denarų lobis. Jame buvo 3 konsulų monetos, 1 Domiciano, 5 Trajano, 8 Antonino Pijaus, 8 Marko Aurelijaus, 1 Faustinos I, 1 Faustinos II, 1 Nervos, 1 Julijos Domnos, 2 Aleksandro Severo, 1 Elijaus Vero, 3 Karakalos, 8—neišaiškintos; iš viso 43 monetos. Monetos labai blogai išlikusios. Jas nustatė J. Iversenas. Monetų likimas neaiškus.

H. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 222; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 258, № 79; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1448; Ф. В. Покровский, АКК, стр. 153.

52. Rūdaičiai, Kretingos raj.

a) Atsitiktinai rasta Klaudijaus I sestercija.

H. Моога, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 277, № 591; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1450.

b) 1940 m., tyrinėjant Rūdaičių I kapinyną, kapuose ir atsitiktinai rasta 14 varinių monetų: 1) k. 1(43)—2 sestercijos—viena Maksimino I, kita neaiški; 2) k. 3(50)—Antonino Pijaus sestercija; 3) k. 5(52)—3 nenustatytos varinės monetos; 4) k. 7(54)—Trajano sestercija; 5) k. 8(55)—2 sestercijos—viena Antonino Pijaus, kita Marko

Aurelijaus; 6) k. 15(58)—2 sunykusios sestercijos; 7) k. 17(59)—sunkusi sestercija, su pragrežta skylute pakabinimui; 8) Perkasa VII, ats. r. apdegusi varinė moneta; 9) Ats. r.—sestercija, Marko Aurelijaus(?). Monetos—KVIM. Čia pateiktas sąrašas skiriasi nuo pateikto sąrašo V. Kropotkino darbe, kuris rėmėsi P. Karazijos nustatymu, deja, ne visai tikslu.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 33; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1449; M. Michelbertas, Rūdaičių I kapinynas, LAP, p. 93.

c) 1950 m. Istorijos instituto žvalgomosios ekspedicijos metu gautos 2 varinės monetos. Abi—Antonino Pijaus sestercijos, nustatytos autoriaus. Monetos—VIEM.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 33.

53. Saulažoliai, Klaipėdos raj.

1953 m., tvarkant kelią, prie plento Gargždai—Kretinga 1—1,5 m gylyje moliniame puode aptiktas apie 60—70 varinių Romos monetų lobis. 28 monetos yra VIEM. Iš jų—3 Trajano, 3 Adriano, 1 Sabinos, 4 Antonino Pijaus, 2 Faustinos I, 1 iš 138—161 m., 5 Marko Aurelijaus, 2 Faustinos II sestercijos, 1 Getos medalionas, kaltas Kilikijoje, Tarso mieste, ir 6 neaiškios sestercijos.

1 moneta (Faustinos II sestercija) yra Rokiškio Kraštotyros muziejuje.

M. Michelbertas, Saulažolių k. (Klaipėdos raj.) I—III amžių Romos monetų lobis, p. 53—62.

21 lobia moneta buvo Vėžaičių aštuonmetės mokyklos muziejelyje, šiuo metu—VIEM (pav. 15, 16). Visos jos—varinės sestercijos, iš jų—1 Trajano, 2 Adriano, 5 Antonino Pijaus, 4 Marko Aurelijaus, 2 Faustinos II, 1 Komodo, 6 nudilusios, neaiškios. Monetas nustatė autorius.

Monetos neskelbtos.

Be to, keliolika lobia monetų pateko į kolekcionieriaus Furmano rinkinį Kaune, kur buvo sumaišytos su kitomis jo turimomis Romos monetomis, todėl dabar Saulažolių lobia monetų atskirti nebegalima.

54. Senkai, Kretingos raj.

1940 m., tyrinėjant kapinyną, kape Nr. 1 rasta varinė Karakalos moneta. Moneta—KVIM.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 34; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1451; M. Michelbertas, Senkų kapinynas, LAP, p. 120.

55. Skeriai, Klaipėdos raj.

Tyrinėjant kapinyną, atsitiktinai rasta Romos monetų: 1) 4 AEI, iš kurių 1 Lucijaus Vero, 1 iš laikotarpio 160—192 m., 1 Gordiano III ir 1 nenustatyta; 2) AEI ir AEII nenustatytos, AEI Marko Aurelijaus. Monetos buvo „Prussia“ muziejuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

St. Bolin, Prussia, 26, 231, Nr. 138; E. Hollack, Erläuterungen..., p. 151; P. Tarasenkа, LAM, p. 234; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 550; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1453.

56. Stragnai, Klaipėdos raj.

a) Tyrinėjant kapinyną, rasta 17 Romos monetų: 1) k. 3: 4—AEI Faustinos I, AEI Marko Aurelijaus; 2) k. 5: 3—AEI Antonino Pijaus; 3) k. 8: 5—AEI Lucilos,

AEI neaiški; 4) k. 10: 3—AEI neaiški; 5) k. 11: 2—2 AEI neaiškios; 6) k. 11: 4—AEI Lucilos, AEI Komodo; 7) k. 13: 1—AEI iš laikotarpio 138—192 m.; 8) k. 2—AEI Marko Aurelijaus, AEI Komodo; 9) k. 17: 1—AEI Marko Aurelijaus, 2 AEI Komodo; 10) k. 19: 4 2 AEI iš laikotarpio 200—250 m. Monetos buvo „Prussia“ muziejuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 231—232, Nr. 139; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1454.

b) Iš Stragnų kapinyno be tikslesnės metrikos VIEM yra 70 varinių monetų, iš jų 2 Trajano arba Adriano sestercijos, 5 Adriano sestercijos, 1 Elijaus Vero sestercija, 8 Antonino Pijaus sestercijos, vienoje iš jų pragrežta skylutė pakabinimui; 11 Marko Aurelijaus sestercijų; 11 Faustinos II sestercijų; 1 Lucilos sestercija, 8 Komodo sestercijos ir 1 Komodo antoninianas, 2 Aleksandro Severo sestercijos, 1 Gordiano III sestercija. Kitos varinės monetos nudilusios, blogai išlikusios, tiksliau nustatyti neįmanoma; iš jų keli monetų fragmentai. Monetas nustatė V. Brabičius.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 36; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1455.

c) iš Stragnų kapinyno be tikslesnės metrikos Šilutės kraštotyros muziejuje yra 9 varinės sestercijos, jų tarpe 3 Marko Aurelijaus, 2 Faustinos II, 1 Gordiano III, 3 nudilusios, neaiškios. Monetas nustatė autorius.

Monetos neskelbtos.

d) 1934 m. iš Stragnų į Kauno miesto muziejų pateko 4 varinės Romos monetos, iš jų 1 Antonino Pijaus. Šiuo metu dvi monetos iš jų yra Kauno Valstybiniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Taikomosios dailės skyriuje.

M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 36c.

57. Šereitlaukis, Šilutės raj.

Rasta Adriano moneta.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 233, Nr. 202; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1460a.

58. Šernai, Klaipėdos raj.

XIX a. pabaigoje, tyrinėjant kapinyną, rasta 20 monetų: 1) k. 8—2 AEII Romos provincijų monetos su graikiškais užrašais, viena su suherojintu Aleksandro Didžiojo paveikslu averse); 2) k. 10—AE, pragrežta; 3) k. 12—AEI Komodo; 4) k. 14—sidabrinis Adriano denaras; 5) k. 46—AEI neaiški; 6) k. 50—2 AEI—Adriano ir Aleksandro Severo; 7) k. 67—2 AEI Gordiano III, 1 AEI Marcijos Otacilijos, 1 AEI Decijaus, 1 AEI Treboniano Galo; 8) k. 108—AEI Nerono; a) k. 110—3 AEI—Adriano, Sabinos, Marko Aurelijaus; 10) ats. r.—Gordiano III varinė moneta; 11) ats. r.—AEI Gordiano III, AEI neaiški. Monetos buvo „Prussia“ muziejuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 231, Nr. 137; F. Rühl, Die Münzen des Scherner Gräberfeldes, Prussia, 17, p. 169—170; P. Tarasenkа, LAM, p. 243; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 551; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1459; ir kt.

59. Tabariškės, Kauno raj.

1918 m. Tabariškių smėlyne, užkasant pirmojo pasaulinio karo apkasus, rasta Romos moneta—Lucilos sestercija. Moneta—VIEM.

Moneta neskelbta.

60. Toleikiai, Klaipėdos raj.

Rastos 5 AEI, iš kurių 1 Marko Aurelijaus, 3 Faustinos II, 1 neaiški. Monetos buvo „Prussia“ muziejuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 232, Nr. 140; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1456.

61. Trakai, Anykščių raj.

Rasta Romos monetų.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; „Klaipėdos žinios“, Nr. 6(583), 1926.I.13; „Lietuva“, Nr. 5(2094), 1926.I.8; P. Tarasenko, LAM, p. 250; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 560; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1457.

62. Tūbausiai, Kretingos raj.

Kapinyne rasta Romos monetų. Buvo privačiame rinkinyje, tolesnis likimas neaiškus.

P. Kulikauskas, Kurmaičių kapinyno tyrinėjimai, p. 354; M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 29, Nr. 40.

63. Vaiguva, Kelmės raj.

1897 m. suardytuose kapuose rastos 3 varinės monetos, jų tarpe Faustinos I pomirtinė sestercija.

M. E. B[rensztein], Monety rzymskie..., p. 267—268; M. Gumowski, Numizmatyka litewska, p. 9; P. Tarasenko, LAM, p. 254; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 273, № 450; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1397; ir kt.

64. Vandžiogala, Kauno raj.

Rasta sidabrinė Trajano moneta. Buvo P. Tarasenkos rinkinyje, tolesnis likimas neaiškus.

H. Mooga, EL, II, p. 583, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 258; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 272, № 421; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1398.

65. Varniai, Telšių raj.

Rastos 5 varinės Romos monetos; buvo privačiame rinkinyje, likimas neaiškus.

H. Mooga, EL, II, p. 583, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 561; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1399.

66. Veliuona, Jurbarko raj.

Prieš 1850 m. rastas Romos monetų lobis. Iš jų: AEI Vespasiano, AEI Aleksandro Severo, AEI Maksimino I, 5 variniai denarai — *urbs Roma*, Valento, 3 iš IV m. e. a., 2 neaiškios varinės monetos, 1 Gordiano III sidabrinis antoninianas. Monetos buvo Kauno miesto muziejuje, vėliau neteko metrikos.

H. Mooga, EL, II, p. 583, išn. 4; P. Tarasenko, LAM, p. 258; E. Volteris, Kauno minckabinetas, „Iliustruoti Lietuva“, Nr. 3(56), 1927.I.22, p. 17—18; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 270, № 362; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1400.

67. Vėžaičiai, Klaipėdos raj.

Atskiras radinys iš kapinyno(?)—AEI Marko Aurelijaus. Moneta buvo „Prussia“ muziejuje, dingo per antrąjį pasaulinį karą.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 223, Nr. 89; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1401.

68. Vilkyčiai, Šilutės raj.

1685 m. rastas Romos monetų lobis puode; 90 monetų, iš kurių buvo Adriano, Sabinos, Antonino Pijaus, Lucijaus Vero, Faustinos I ir II, Marko Aurelijaus, Krispinos, Komodo, Maksimiano (Maksimino?) ir kitų imperatorių monetos.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 232, Nr. 141; E. Hollack, Erläuterungen..., p. 181—182; P. Tarasenko, LAM, p. 261; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 258, № 85; tas pats, ВДИ, 3, стр. 165, № 85; tas pats, Клады..., стр. 99, № 1402.

69. Vilkykampas, Šilutės raj.

a) Rasta varinė Romos moneta. Moneta yra Švėkšnos vidurinės mokyklos rinkinyje, neskelbta.

b) 1965 m., kasant duobę, rasta Antonino Pijaus sestercija. Moneta—Palangos „Gintaro“ muziejuje.

P. Gudynas, S. Pinkus, Palangos „Gintaro“ muziejus, II leid., V., 1968, pav. 18, 42.

b) Abejotinos radimo vietos.

Be nurodytų Romos monetų radimo vietų, archeologinėje literatūroje minima daug vietų, dėl kurių abejojama. Apie kai kuriuos senesnius radinius, ypač aptiktus XVIII a.—XIX a. pradžioje, žinių maža, kartais ir tos sufantazuotos. Apie kitus radinius tėra trumpos žinutės periodinėje spaudoje, patys radiniai neišlikę, neaiškios radimo aplinkybės, monetų skaičius, jų chronologija. Dėl minėtų priežasčių tokie radiniai įtraukti į abejotinių radimo vietų sąrašą. Jie žemėlapyje (žr. pav. 19) pažymėti romėniškais skaitmenimis.

Priekulė (žr. „a“ posk. Nr. 48).

a) 1722 m. rasta urna su Romos monetomis, iš jų buvo Antonijaus ir Faustinos.

b) 1733 m. rastos dvi urnos Romos monetų su Antoninų atvaizdais.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 230—231, Nr. 136; E. Hollack, Erläuterungen..., p. 123—124; P. Tarasenko, LAM, p. 217; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 549; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, №№ 1443—1444; ir kt.

buv. Šiaulių aps. (žr. „a“ posk. Nr. 63).

Kapinyne rastos 3 Romos monetos. Monetos greičiausiai identiškos su Vaiguvos radiniu.

P. Tarasenko, LAM, p. 244; А. Спицын, Литовские древности, стр. 133.

i. Eiguliai, Kauno m.

Rasta Romos monetų.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 275, № 546; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1410.

II. Kiauleikiai, Kretingos raj.

Rasta Romos monetų.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 553; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1414.

III. Klaipėdos aps.

XVIII a. pradžioje Gintaro krante (Bernsteinbruch) rastas Romos monetų lobis, iš kurio nustatytos 3 varinės monetos: Augusto(?), Adriano ir Antonino Pijsaus.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 227, Nr. 130; O. Hollack, Erläuterungen..., p. 14; P. Tarasenko, LAM, p. 105; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 254, 261, №№ 25, 130; ir kt.

IV. Lygumai, Pakruojo raj.

Rasta Romos monetų.

H. Mooga, EL, II, p. 582, išn. 4; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 554; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100, № 1430.

V. Naujininkai, Utenos raj.

Po namo pamatais rastas 35 Ponto ir Partų varinių monetų lobis, kuriame buvo monetų iš laikotarpio nuo Mitridato III iki Artabano V (III a.). Monetos rastos kartu su kitais daiktais.

P. Tarasenko, LAM, p. 193; А. Спицын, Литовские древности, стр. 132; M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 30, Nr. VII; Архив ЛОИА, фонд А. А. Спицына (ф. 5), № 349 («Древние монеты»), стр. 28.

VI. Punia, Alytaus raj.

Rasta IV a. Romos monetų.

„Lietuvos aidas“, Nr. 566(3781), 1937.XII.13; M. Michelbertas, Romos monetų radiniai..., p. 31, Nr. XI.

VII. Rumšiškės, Kaišiadorių raj.

Dešiniajame Nemuno krante rastos dvi sidabrinės monetos. Vienoje buvo užrašo likučiai: „imp. Const“.

„Lietuvos aidas“, Nr. 358(3573), 1937.VIII.10.

VIII. Seredžius, Jurbarko raj.

1926 m., piliakalnyje imant smėlį, rastas molinis puodas su monetomis; iš viso apie 60 monetų, iš kurių žymi dalis sidabrinės. Spėjama, kad tai buvo Romos monetos. Radinio likimas neaiškus.

„Trimitas“, Nr. 49, 1926.XII.16; P. Tarasenko, LAM, p. 232; В. В. Кропоткин, ВДИ, 4, стр. 276, № 543; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 100—101, № 1452.

IX. Šilutė.

XVIII a. urnoje rastas Romos sidabrinų ir auksinių monetų lobis. Monetos turėjo keistas raides. 3 monetos turėjo tokius užrašus: LEICIPORVS, CRASSIVRA, CESTIANVS.

St. Bolin, Prussia, 26, p. 223, išn. 33; E. Hollack, Erläuterungen..., p. 58; P. Tarasenska, LAM, p. 244; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 101, № 1460.

Archeologinėje literatūroje minimas dar vienas Romos monetų lobis, neva rastas Lietuvoje. P. Tarasenska (LAM, p. 183) nurodo, kad Mežduriečjės k. (ties Čižūnų k., Daugų valsč.) rastas lobis — 500 Trajano, Antonino Pijaus, Marko Aurelijaus ir kitų imperatorių monetų. Tai klaida, kurią kartoja ir V. Kropotkinas (ВДИ, 4, p. 258, Nr. 82; Клады..., p. 101, Nr. 1458). Iš tikrųjų minėtas lobis rastas Lenkijos Liaudies Respublikoje, Międzyrzecz (Mežduriečjė) vietovėje, Radzynės apskrityje (plg. K. Majewski, IRZS, p. 132, Nr. 774). P. Tarasenska tuos duomenis nurašė iš M. Gumovskio („Numizmatyka litewska“, p. 8), kuris mini, jog lobis rastas „netoli senosios Lietuvos sienų“.

Be to, senesnėje periodinėje spaudoje paskelbtos dvi žinutės apie tai, kad Romos monetų pateko į Lietuvos mokslo d-jos rinkinius Vilniuje. Antai „Vilties“ laikraštyje (1914.V.3(16), Nr. 90(1044)) skelbiama: „Kazys Aglinskas padovanojo [...] ir keletą monetų, jų tarpe Romos imp. Gordiano varinę iš Garliavos apyl.“ „Lietuvos žinios“ (1911.IV.19(V.2), Nr. 44) skelbė: „St. Simas I žalv. Rymo imp. Deokletiano monetą iš Panevėžio pavieto“. Iš šių žinučių neaišku, ar minėtos monetos rastos Lietuvoje, ar tik jų dovanotojai gyveno minėtose vietovėse.

B. Medalionai

1. Alytus.

Kapinyne netoli Alytaus rastas imperatoriaus Nerono medalionas.

Д. Я. Самоквасов, История русского права, стр. 136; В. В. Кропоткин, ВДИ, 3, стр. 175, № 1; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 98, № 1391.

2. Kapsukas.

Netoli miesto, darže, iškasti du bronziniai medalionai: vienas — Antonino Pijaus, kitas — Marko Aurelijaus.

Д. Я. Самоквасов, История русского права, стр. 136; В. В. Кропоткин, ВДИ, 3, стр. 175, № 5; В. В. Кропоткин, Клады..., стр. 99, № 1413.

3. Saulažoliai, Klaipėdos raj. (žr. „A“ skyr., „a“ posk. Nr. 53)

1953 m. monetų lobyje buvo rastas imperatoriaus Getos bronzinis (varinis) medalionas, kaldintas Kilikijoje, Tarso mieste (pav. 20).

Imperatorius (-rė)	Valdymo arba mirties (+) metai	Bendras monetų skaičius																							Nustatytų monetų skaičius																							daugiau kaip 1000																						
		Alimantai	Alsedžiai	Andriai	Aukškėmiai	Barzdunai	Cibirikai	Dagiliai	Daršiške	Dirmeikiai	Drežižiai	Garžžiai	Gaurė	Geltuva	Gipenai	Imbradas	Janapole	Juodkrantė	Kalmišiai	Kaunas	Kasėtos	Kazūškis	Kiošiai	Klaipėda	Kulmenai	Kurmaičiai	Laistai	Lazdininkai	Litėkenai	Lumpenai	Močkaičiai	Migonys	Mimijos slėnis	Naukaimis	Nemaniūnai	Nimerzė	Noreišiai	Noruišiai	Novavolė	Opslėniai	Padevytis	Pajėvonys	Pajūralis	Pakalniai	Palanga	Palanga-Piesk.	Pelreiliai		Priekulė	Pryšmančiai	Ramoniskės	Rasėniai	Rūdaičiai	Saulazoliai	Senkai	Skeriai	Stragnai	Serėliaukis	Sernai	Tabariškės	Tolėkiai	Trakai	Tūbutai	Vaiguva	Vandžiogala	Varniai	Veliuona	Vežaičiai	Jaidai	Vilkčiai
Konsulų monetos																																																																						
G. J. Cezaris	49—44 m. pr. m. e.																																																																					
Markas Agripa	31—12 m. pr. m. e.																																																																					
Augustas	27 m. pr. m. e.—14 m. e. m.																																																																					
Tiberijus	14—37																																																																					
Kaligula	37—41																																																																					
Klaudijus I	41—54																																																																					
Neronas	54—68																																																																					
Galba	68—69																																																																					
Vespasianas	69—79																																																																					
Titas	79—81																																																																					
Domicianas	81—96																																																																					
Nerva	96—98																																																																					
Trajanas	98—117																																																																					
Sabina	+136																																																																					
Adrianas	117—138																																																																					
Eljūs Veras	135—138																																																																					
Antoninas Pijus	138—161																																																																					
Faustina I	+141																																																																					
Lucijus Veras	161—169																																																																					
Markas Aurelijus	161—180																																																																					
Faustina II	+175																																																																					
Lucija	+183																																																																					
Krispina	+183																																																																					
Komodas	177—192																																																																					
Pescenijus Nigras	193—194																																																																					
Klodijus Albinas	193—197																																																																					
Septimijus Severas	193—211																																																																					
Geta	209—212																																																																					
Julija Domna	+217																																																																					
Karakala	211—217																																																																					
Diadumenianas	217—218																																																																					
Julija Meza	218—223																																																																					
Elagabalas	218—222																																																																					
Julija Mamėja	+235																																																																					
Aleksandras Severas	222—235																																																																					
Maksiminas I	235—238																																																																					
Maksimas	235—238																																																																					
Gordjanas III	238—244																																																																					
Pilypas Arabas	244—249																																																																					
Pilypas Sūnus	247—249																																																																					
Otacilija																																																																						
Decijus	249—251																																																																					
Etruscila Herenija	+251																																																																					
Trebonianas Galas	251—253																																																																					
Galienas	253—268																																																																					
Viktorinas	ap. 265—270																																																																					
Klaudijus II	268—270																																																																					
Tetrikas I	268—273																																																																					
Tetrikas Sūnus	269—273																																																																					
Aurelijanas	270—275																																																																					
Tacitas	275—276																																																																					
Probas	276—282																																																																					
Karas	282—283																																																																					
Numerianas	283—284																																																																					
Karinas	283—285																																																																					
Diokletianas	284—305																																																																					
Alektas	293—296																																																																					
Galerijus	293—311																																																																					
Maksiminas Daja	305—313																																																																					
Konstantinas I	306—357																																																																					
Krispas	317—326																																																																					
Konstantas I	337—350																																																																					
Konstancijus Galas	351—354																																																																					
Konstancijus II	337—361																																																																					
Julianus	361—363																																																																					
Jovianus	363—364																																																																					
Valentinianus I	364—375																																																																					
Valentas	364—378																																																																					
Gracianas	367—383																																																																					
Valentinianus II	375—392																																																																					
Teodozijus I	379—395																																																																					
Arkadijus	395—408																																																																					
Honorijus	395—423																																																																					
Teodozijus II	408—450																																																																					
Neįstatytos monetos																																																																						